

Pirkanmaan alueellinen kulttuurihyvinvointisuunnitelma

TOSI-hankkeen luontoretriitti tarjosi alle 30-vuotiaalle nuorille pysähdyksen arjen paineiden keskellä Hauholla maaliskuussa 2022. Retriitillä keskusteltiin, etsittiin omia voimavaroja ja tehtiin taidelähtöisiä harjoitteita yhteisötaiteilijoiden ja eräoppaan johdolla. Kuva: Katriina Nylund.

Pirkanmaan tulevaisuuden sote-keskus -hanke (PirSOTE)

Kirjoittajat: Suvi Laakso, Pilvi Kuitu (Kulttuurikeskus PiiPoo) ja Pilvi Nissilä (Tampereen kaupunki)

Taitto: Heli Kaarre (Pirkanmaan liitto)

2022

Sisällys

Pääsivu	5
Esipuhe	6
1 Tiivistelmä	8
2 Kulttuurihyvinvoinnin käsitteet	13
2.1 Kulttuurihyvinvointi	13
2.2 Kulttuurihyvinvointitoiminta ja -palvelut	15
2.3 Kulttuuri ja kulttuuriset oikeudet	17
2.4 Hyvinvointi	18
2.5 Osallisuus	19
2.6 Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen (HYTE)	20
3 Toimeenpanosuunnitelma	23
3.1 Kulttuurin ja taiteen vaikutukset hyvinvointiin, terveyteen ja talouteen	23
3.1.1 Vaikutukset yksilöön, yhteisöön ja yhteiskuntaan	26
3.2 Visio 2030 ja kehittämisen painopisteet Pirkanmaalla	30
3.3 Toimijakohtaiset tavoitteet ja toimenpide-ehdotukset	33
3.4 Kohderyhmäkohtaiset tavoitteet ja toimenpide-ehdotukset	39
3.5 Seuranta ja arviointi	45
4 Tietoperusta	47
4.1 Kulttuurihyvinvoinnin perusta ja nykytilanne	47
4.1.1 Kulttuuritoimintaa ohjaavat lait, strategiat ja suositukset	47
4.1.2 Alueellinen ja kuntatason kehittäminen	53
4.1.3 Kulttuurihyvinvoinnin toimijat Pirkanmaalla	55
4.1.4 Kulttuurihyvinvoinnin rahoitus	57
4.2 Valtakunnalliset ja kansainväliset työryhmät, verkostot ja tutkimusyhteistyö	59
5 Kulttuurihyvinvoinnin toimintamallit	62
5.1 Kulttuurihyvinvoinnin palveluohjaus	62
5.2 Kulttuurihyvinvoinnin lähetemallit	65
5.3 Taloudellisen tuen mallit: Kaikukortti ja Aktiivipassi	66
5.4 Kulttuurinen vapaaehtoistoiminta: Kulttuuriluotsi- ja kulttuurikaveritoiminta	66
5.5 Toiminnan ohjaus- ja yhteistyömallit	67
5.6 Taiteen ja kulttuurin menetelmiä ja toimintamalleja	73
6 Lähteet ja lukemisto	74

Pääsivu

Suunnitelma koostuu eri osioista.

Esipuhe ja Tiivistelmä

Tietoperusta

Kulttuurihyvinvoinnin käsitteet

Kulttuurihyvinvoinnin toimintamallit

Toimeenpanosuunnitelma

Lähteet ja lukemisto

Esipuhe

Pirkanmaan alueellinen kulttuurihyvinvointisuunnitelma on strateginen asiakirja, joka on osa alueellista hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisuutta. Suunnitelma tukee kuntien ja alueellisen lakisääteisen [hyvinvointikertomuksen 2021–2024](#) toimeenpanoa. Se on suunnattu kaikille hyvinvoinnin, terveyden, kulttuurin ja taiteen parissa ja kuntien palveluissa työskenteleville sekä päätöksenteon tueksi hyvinvointialueella ja kunnissa. Suunnitelma on järjestyksessään toinen Pirkanmaalle laadittu alueellinen kulttuurihyvinvointisuunnitelma.

Hyvinvointiamme tässä ajassa haastavat lukuisat vaikeasti ratkottavissa olevat, maapalloa ja sen väestöä koskevat ongelmat. Eriarvoisuuskehitys, sosiaalinen polarisaatio, koronapandemia ja ilmastonmuutos vaikuttavat elämäämme välittömästi tai viiveellä. Yhteiskunnallisten haasteiden monimutkaistumisen myötä on löydettävä uusia, kestäviä tapoja ongelmien ratkaisemiseksi ja ennalta ehkäisemiseksi.

Kulttuuri ja taide tarjoavat innovatiivisia ja kestäviä ratkaisuja monimutkaisiin ongelmiin. Kulttuuri ja taide rakentavat demokraattista ja inhimillistä elinympäristöä, jossa jokainen voi kokea arvostusta, toimijuutta ja osallisuutta.

Kulttuurihyvinvoinnin toimintamallien ja monialaisen osaamisen vahvistamisen avulla luodaan sosiaalisesti ja eettisesti kestävää hyvinvointia. Kokonaisvaltaista hyvinvointia sekä kulttuurista ja sosiaalista pääomaa lisääviä palveluja tarvitaan erityisesti nyt, kun yksinäisyys ja mielen hyvinvoinnin haasteet ovat suuria. Ihmiset kaipaavat elämäänsä merkityksellisyyden ja kuulumisen kokemuksia, joita kulttuuri ja taide parhaimmillaan luovat ja vahvistavat.

Muutoksen aikaansaamiseksi pitää nähdä ja tehdä asioita toisin. Hyvinvointialueen rakenteita luodessa ja vakiinnuttaessa meillä on uudenlainen mahdollisuus hyödyntää kulttuurin ja taiteen potentiaalia pirkanmaalaisten hyvinvointi- ja terveys-erojen kaventamisessa. Saavutettavat palvelut ja kulttuuristen oikeuksien toteutuminen eivät ole itsestäänselvyksiä. Kulttuurihyvinvoinnin toteutuminen edellyttää eri toimijoiden määrätietoista sitoutumista ja osaamista, monimuotoista kulttuuritarjontaa ja aidon yhteistyön mahdollistavat rakenteet.

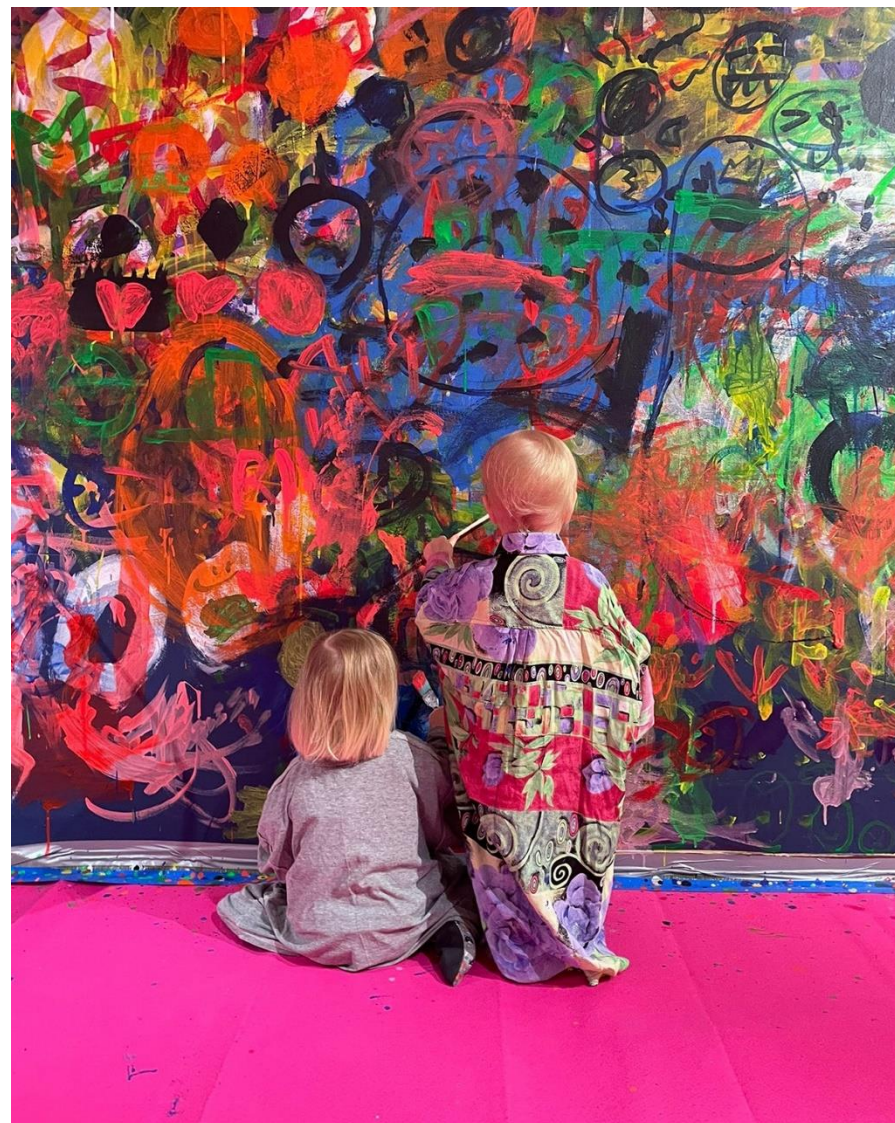
Tämä alueellinen kulttuurihyvinvointisuunnitelma esittää yhteisen vision, kehittämisen painopisteet ja tavoitteet sekä antaa esimerkkejä toimenpiteistä kulttuurihyvinvoinnin edistämiseksi Pirkanmaalla. Se linjaa, että hyvinvointialueen toimijat, sen kumppanit, Pirkanmaan kunnat, kolmas sektori, kulttuurikenttä ja elinkeinoelämä toimeenpaneuvat pitkäjänteisessä yhteistyössä suunnitelmassa asetettuja tavoitteita.

Tuukka Salkoaho
Integraatiojohtaja
Pirkanmaan hyvinvointialue

Eeva Halme
Hankejohtaja
Pirkanmaan tulevaisuuden sote-keskus -hanke (PirSOTE)

Lapset maalamassa yhteisötaideteosta Kulttuurikeskus PiiPoon Suttu-näyttelyssä lokakuussa 2022. Kuva: Anna Mäkelä.

1 Tiivistelmä

Pirkanmaan alueellinen kulttuurihyvinvointisuunnitelma on strateginen asiakirja, joka ohjaa osaltaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä hyvinvointialueella ja kunnissa. Kulttuurihyvinvointisuunnitelma on osa Pirkanmaan alueellista hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa. Tämä suunnitelma ohjaa ja tukee päätöksentekoa, valmistelutyötä ja toimeenpanoa hyvinvointialueella ja kunnissa. Se koskee kaikkia hyvinvoinnin, terveyden, kunnan palvelujen (opetus ja kasvatus, kulttuuri-, kirjasto-, sivistys-, liikunta-, nuoriso-, työllisyys- ja kotoutumis-palvelut sekä kaupunkisuunnittelu) ja kulttuurin ja taiteen parissa työskenteleviä. Pirkanmaan alueellisen kulttuurihyvinvointisuunnitelman tavoitteena on edistää hyvinvointialueen ja kuntien yhteisten asukkaiden hyvinvointia, terveyttä ja osallisuutta, vähentää eriarvoisuutta ja auttaa turvaamaan kulttuuristen oikeuksien toteutuminen jokaiselle pirkanmaalaiselle.

Kulttuurin ja taiteen mahdollisuudet liittyvät edellä mainittujen lisäksi sosiaalisten ja terveysongelmien ennaltaehkäisyyn, osallisuuden ja yhteenkuuluvuuden vahvistamiseen, sairauksien hoitoon ja hallintaan, kasvun ja kehityksen tukemiseen, koetun hyvinvoinnin ja terveyden sekä merkityksellisyyden kokemusten lisäämiseen.¹ Taide julkisena palveluna voi tutkitusti lisätä yhteiskunnallista tasa-arvoa ja kokonaisvaltaista hyvinvointia.²

Tässä suunnitelmassa on asetettu Pirkanmaan kulttuurihyvinvoinnin visio 2030 sekä kehittämisen painopisteet, tavoitteet ja toimenpide-ehdotukset kulttuurihyvinvoinnin toteutumiselle Pirkanmaalla.

¹ Taikusydän (2019), Fancourt, D. & Finn, S. (2019)

² [ArtsEqual](#) -tutkimushankkeen julkaisut ja toimenpidesuositukset (2015–2021)

Ellinoora ja yleisöä Työväen Musiikkitapahtumassa vuonna 2019. Kuva: Marko Roppo.

Pirkanmaan kulttuurihyvinvoinnin visio 2030

**Kulttuurin ja taiteen vaikutukset
pirkanmaalaisten hyvinvointiin ja
terveyteen tunnistetaan laajasti.**

**Eri alojen ammattilaiset tuntevat
kulttuurihyvinvoinnin mahdollisuudet,
merkityksen ja vaikutukset,
ja hyödyntävät niitä työssään.**

**Jokaisella pirkanmaalaisella on
mahdollisuus luovaan ilmaisuun,
taiteelliseen toimijuuteen
sekä pääsy taiteen, kulttuurin ja
kulttuuripalveluiden ääreen.**

Pirkanmaan alueellinen kulttuurihyvinvointisuunnitelma on strateginen, päivittyvä asiakirja. Suunnitelmaa on seuraavina vuosina todennäköisesti aiheellista päivittää, kun 1.1.2023 aloittavan hyvinvointialueen rakenteet muodostuvat ja vakiintuvat. Hyvinvointialueen **HYTE-rakenteiden** valmistuttua sosiaali-, terveys- ja kulttuurikoordinaatiolle on myös mahdollista kuvata rakenteet, joissa **SOTEKU-koordinaatiosta** vastaava asiantuntija toimii.

Tiivistelmä

Kulttuurihyvinvoinnin kehittämisen painopisteet Pirkanmaalla ovat

- 1) **rakenteet**
- 2) **suunnitelmallisuus**
- 3) **tieto ja osaaminen** sekä
- 4) **saavutettavat palvelut ja osallisuus.**

Tavoitteet ja toimenpiteet niiden saavuttamiseksi esitellään taulukkomuotoisesti luvussa 5, ja ne on kohdistettu erikseen **hyvinvointialueelle, kunnalle, kolmannelle ja yksityiselle sektorille, yhdyspinnoille ja yhteistyöhön** sekä **kulttuurikentälle**. Tavoitteet voi tiivistää seuraavasti:

- 1) Kulttuurihyvinvointi on osa hyvinvointialueen ja kuntien (hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen) **hallinnollisia rakenteita**.
- 2) Hyvinvointialueen, kuntien, kulttuurikentän ja muiden hyvinvointia ja terveyttä edistävien toimijoiden kulttuurihyvinvoinnin **yhteistyön rakenteet** toimivat hyvin.
- 3) Eri väestöryhmien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä käytetään **suunnitelmallisesti** kulttuurihyvinvoinnin keinoja.
- 4) **100 minuuttia kulttuuria -kulttuurihyvinvointisuositus** on käytössä vuoteen 2026 mennessä Pirkanmaan hyvinvointialueella, kaikissa kunnissa ja muilla hyvinvointia ja terveyttä edistävillä toimijoilla.

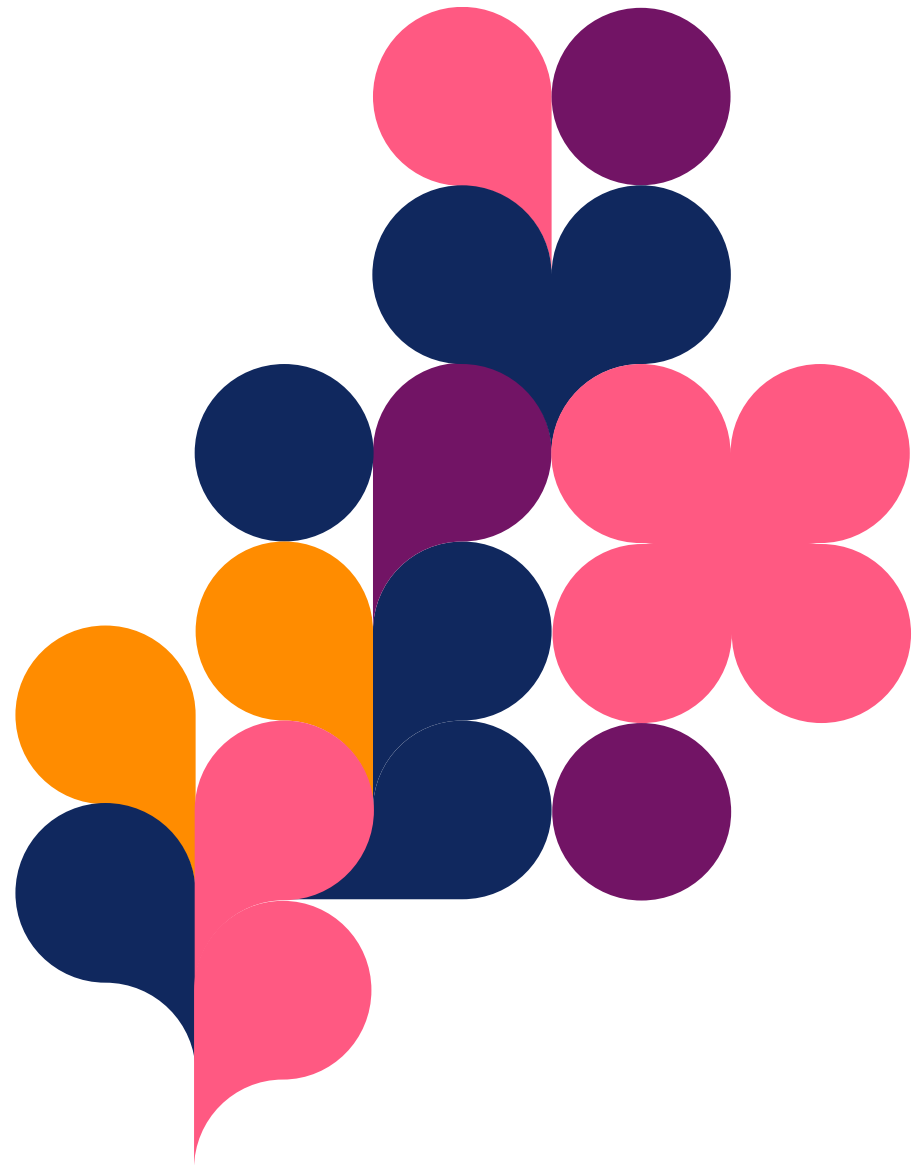
- 5) Päätöksenteko, johtaminen sekä kulttuurihyvinvointitoiminta, -palvelut ja niiden kehittäminen perustuvat **tutkimustietoon kulttuurin ja taiteen vaikutuksista**.
- 6) Monialainen **kulttuurihyvinvoinnin tuntemus ja osaaminen** ovat korkealla tasolla.
- 7) Ihmiset tunnistavat **kulttuurin ja taiteen merkityksen hyvinvoinnilleen** arjessa.
- 8) Kulttuuri- ja kulttuurihyvinvointipalvelut ovat yhdenvertaisesti kaikkien **saavutettavissa** ja fyysisesti **esteettämiä**.
- 9) Kulttuuri- ja kulttuurihyvinvoinnin **palvelutuotanto** on sisällöllisesti ja tuotannollisesti **moninaista, laadukasta ja ammattimaista**.

Toimenpide-ehdotukset ovat esimerkkejä siitä, kuinka eri toimijat voivat edistää pirkanmaalaisten hyvinvointia ja terveyttä kulttuurin ja taiteen keinoin ja siten vähentää eriarvoisuutta. Suunnitelmassa esitellään myös laajasti kulttuurihyvinvointiin liittyvää taustatietoa: keskeiset käsitteet; kulttuurin ja taiteen vaikutukset hyvinvointiin, terveyteen ja talouteen; kulttuurihyvinvoinnin perusta ja nykytilanne valtakunnallisesti ja Pirkanmaalla sekä kulttuurihyvinvoinnin toimintamallit.

Tiivistelmä

Pirkanmaan alueellinen kulttuurihyvinvointisuunnitelma on laadittu osana Pirkanmaan Tulevaisuuden sote-keskus-hanketta (PirSOTE) laajassa yhteistyössä eri alojen asiantuntijoiden ja toimijoiden kanssa. Suunnitelmassa esiteltävät kulttuurihyvinvoinnin kehittämisen painopisteet ja ehdotukset toimenpiteiksi (luku 3) on muotoiltu tiedonkeruu-prosessissa saadun aineiston pohjalta valtakunnalliset suositukset huomioiden. Alueellinen tiedonkeruu toteutettiin järjestämällä huhti-kesäkuussa 2022 viisi työpajaa ja laatimalla laaja kysely (n=145) eri alojen ammattilaisille ja päättäjille.

Suunnitelma on ollut laajasti eri alojen asiantuntijoiden kommentoitavana elokuussa 2022. Ohjausryhmänä toiminut kulttuurihyvinvoinnin asiantuntijaryhmä Kultu on kommentoinut suunnitelmaa sen eri vaiheissa ja erityisesti lokakuussa 2022. Suunnitelmantekoprosessin aikana tukea ja näkemyksiä on saatu myös Taiteen edistämiskeskuksen kulttuurihyvinvoinnin asiantuntijoilta. Tämän suunnitelman on vahvistanut sosiaali- ja terveystoiminnan johtaja Taru Kuosmanen tammikuussa 2023.

2 Kulttuurihyvinvoinnin käsitteet

Kulttuurihyvinvoinnissa on läsnä vähintään kolme näkökulmaa: kulttuuristen oikeuksien toteutuminen; hyvinvoinnin, terveyden ja osallisuuden edistäminen; taiteen erityislaatuisuuden ymmärtäminen. Tämän suunnitelman kannalta keskeisimmät käsitteet kulttuurihyvinvoinnin lisäksi ovat kulttuurihyvinvointitoiminta ja -palvelut, kulttuuri, kulttuuriset oikeudet, hyvinvointi, osallisuus ja hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen eli HYTE.

2.1 Kulttuurihyvinvointi

Kulttuurihyvinvoinnin ytimessä on ihmisen oma kokemus siitä, että kulttuuri ja taide lisäävät hänen hyvinvointiaan tai ovat yhteydessä siihen. Olennaista on ihmisen kokemuksilleen antamat merkitykset ja hänelle syntyvät elämykset ja oivallukset.³ Kulttuurihyvinvoinnin lähtökohtana on kulttuurin ja taiteen hyvinvointi- ja terveysvaikutuksista saatu runsas laadullinen ja määrällinen tutkimusnäyttö. Kulttuurihyvinvointia syntyy moninaisin tavoin yksilön, yhteisöjen ja yhteiskunnan tasoilla. Se on monialainen kokonaisuus, jossa eri toimialojen traditiot, toimintatavat ja tavoitteet yhdistyvät.

Kulttuuri, taide ja niiden hyvinvointivaikutukset läpäisevät koko ihmisen elämänkaaren ja ovat kytköksissä yksilön omaan taidesuhteeseen. Kulttuuri ja taide ovat osa hyvää **elämänlaatua** ja **elinikäistä oppimista**: ihminen on kulttuurin ja taiteen kokija ja toimija, jolla on **kulttuurisia tarpeita** ja **oikeuksia**. Näiden täytyminen ja toteutuminen ovat kulttuurihyvinvointia: jokainen on jollain tavalla kulttuurinen, luova, itseään ilmaiseva ja kommunikoiva olento riippumatta iästään, voinnistaan tai elinolosuhteistaan.⁴

Kulttuurihyvinvoinnissa on kyse myös siitä, että kulttuuri ja taide kantavat tai välittävät erilaisia hyvinvointiin liittyviä **merkityksiä** ja **vaikutuksia**. Näitä voidaan pyrkiä tietoisesti mahdollistamaan tukemalla kulttuurin ja taiteen **saavutettavuutta**. Saavutettavuus tarkoittaa, että ihmisten yksilölliset ominaisuudet, tavat toimia ja mahdolliset osallistumisen esteet on huomioitu. Saavutettavuudella viitataan tässä suunnitelmassa laajasti sekä fyysiseen esteettömyyteen että sosiaaliseen, taloudelliseen, asenteelliseen, viestinnälliseen ja digitaaliseen saavutettavuuteen.

³ Lilja-Viherlampi, L-M. & Rosenlöf, A-M. (2019), ks. Lehikoinen, K. (2017)

⁴ Taikusydän (2022)

Onko leninki käsityönä ommeltu vai tehdasvalmisteinen? Leningin helmaa tutkittiin Peräkonttimuseon kesäkiertueella 2022. Peräkonttimuseo on auton tavaratilaan asetettu pieni näyttely. Kiertue on osa Konkarit – ikäihmisten museopalveluja -toimintaa Tampereella. Kuva: Saarni Säilynoja / Vapriikin kuva-arkisto.

Kulttuurin ja taiteen välittämällä merkityksillä voi olla lisäksi **terapeuttisia vaikutuksia** ja niitä voidaan hyödyntää tavoitteellisesti hoidon ja taideterapian välineinä.⁵ Hyvinvoinnin syntymisen kannalta tällöin olennaista on ihmisen merkityksellinen toiminta taiteen ja kulttuurin parissa. Se voi olla ohjattua toimintaa tai omaehtoista harrastamista, arjen kulttuuria ja taidekokemuksia.

Kulttuurihyvinvoinnilla voidaan viitata myös **kulttuurihyvinvointialaan**. Kulttuurihyvinvointiala tarkoittaa sitä toiminnan, kehittämisen, koulutuksen ja tutkimuksen kenttää, jossa tuotetaan eri taiteenalojen ja sosiaali-, terveys-, kasvatusta ja hyvinvointialojen yhteistyöstä syntyviä sisältöjä ja menetelmiä sekä näihin kytkeytyvää tietoa.⁶

2.2 Kulttuurihyvinvointitoiminta ja -palvelut

Kaikki taide- ja kulttuuritoiminta voi edistää hyvinvointia ja terveyttä. Laajasti ajateltuna mikä tahansa kulttuuripalvelu, jolle on asetettu hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tavoitteita kuten osallisuus, aktiivisuus tai merkityksellisyyden kokemus, voidaan nähdä kulttuurihyvinvointipalveluna.

⁵ Em., ks. myös Jansson (2015); Laitinen (2017); Honkala & Laitinen (2017), Lilja-Viherlampi (2007) ja Lilja-Viherlampi (2012).

⁶ Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:34. Ks. Lehtikoinen & Vanhanen (2017) ja Lilja-Viherlampi & Rosenlöf (2019).

Rajatummasta näkökulmasta kulttuurihyvinvointipalveluilla tarkoitetaan asiakas- ja tarvelähtöisiä palveluita sekä matalan kynnyksen räätälöityjä palveluita, joilla on terveyttä ja hyvinvointia edistäviä tavoitteita. **Palvelut voivat esimerkiksi lisätä toimintakykyä, elämänhallinnan tunnetta ja koettua terveyttä ja hyvinvointia, ehkäistä yksinäisyyttä ja sosiaalista eriytymistä, lisätä osallisuutta ja kykyä itseilmaisuun, parantaa työhyvinvointia tai tukea mielenterveyttä.** Räätälöityjä ja kohdennettuja palveluita kehittävät ja toteuttavat taiteen ja kulttuurin sekä sosiaali-, terveys- ja kasvatustyön ammattilaiset monialaisessa yhteistyössä.⁷

Hyvinvointia tuottavat kulttuuripalvelut voidaan jakaa

- 1) terveyttä ja hyvinvointia **edistäviin**, kaikille saavutettavissa oleviin kulttuuripalveluihin
- 2) sairauksia ja pahoinvointia **ennaltaehkäiseviin**, kohdennettuihin ja räätälöityihin kulttuuripalveluihin
- 3) sosiaali- ja terveydenhuollon **korjaaviin, hoitaviin ja kuntouttaviin** kulttuuripalveluihin.

⁷ Rosenlöf, A-M. (2022)

Hyvinvointia tuottavat kulttuuripalvelut		
Saavutettavat kulttuuripalvelut	Kohdennetut kulttuuripalvelut	Sote-palvelun osana tarjottavat kulttuuripalvelut
Päävastuu kunnilla, yhteistyössä kolmannen ja yksityisen sektorin toimijoiden kanssa	Päävastuu yhdyspinnoilla	Päävastuu hyvinvointialueella, yhteistyössä kuntien ja kolmannen ja yksityisen sektorin toimijoiden kanssa
Yleistä, fyysisesti, sosiaalisesti, taloudellisesti ja viestinnällisesti saavutettavaa	Kohderyhmille räätälöityä ja/tai luokse vietyä	Yksilöllisiin tai ryhmän erityistarpeisiin räätälöityä
Kulttuuriset oikeudet, osallisuus ja hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen edellä	Kulttuuriset oikeudet, osallisuus ja ennaltaehkäisy edellä	Kulttuuriset oikeudet ja sosiaali- ja terveyspalveluiden tavoitteet edellä (ennaltaehkäisy, kuntoutus, hoito)
Esim. kirjastot, museot, galleriat, konsertit ja tapahtumat, julkinen taide, kansalaisopistojen kurssit, järjestöjen harrastusryhmät, kulttuurikeskukset, seurakuntien musiikkitapahtumat	Esim. koulujen ja varhaiskasvatuksen kulttuurikasvatusohjelmat, Celia-palvelut lukemisesteisille yleisten kirjastojen kautta, kirjaston kotipalvelu ja noutokassipalvelu, museoiden muistelulaukut ikäihmisille, kehitysvammaisten taideryhmät, harrastelähete lapsiperheille, Kulttuuriluotsitoiminta, taide sote-ympäristöissä	Esim. nuorten mielenterveyskuntoutujien yhteisölliset taideryhmät, sairaalaklovnit, hoitotyön taide- ja kulttuurilähtöiset menetelmät, muistia kuntouttavat ja tukevat musiikkiryhmät muistisairaille

Mukailtu Siltasen (2018) jaottelun pohjalta.

2.3 Kulttuuri ja kulttuuriset oikeudet

Laajasti ymmärrettynä kaikki inhimillinen toiminta on pohjimmiltaan kulttuuria. YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö UNESCO:n mukaan "Kulttuuri on yhteiskunnan tai ihmisryhmän henkisten, aineellisten, älyllisten ja emotionaalisten ominaisuuksien koostumus, ja se sisältää taiteiden ja kirjallisuuden lisäksi elintavat, yhteiselämän, arvojärjestelmät, traditiot ja uskomukset." Rajatumman määritelmän mukaan kulttuurilla tarkoitetaan ammattilaisten ja harrastajien tuottamaa kulttuuri-toimintaa ja palveluja. Tässä suunnitelmassa kulttuuria käsitellään pääasiassa rajatumman määritelmän mukaisesti.

Kulttuuriset oikeudet tarkoittavat yhdenvertaista mahdollisuutta osallistua taiteisiin ja kulttuuriin, kehittää itseään ja yhteisöään niiden avulla sekä mahdollisuutta ilmaista itseään vapaasti. Kulttuuriset oikeudet turvataan YK:n ihmisoikeuksien julistuksessa (1948), Suomen perustuslaissa osana sivistyksellisiä oikeuksia ja kuntien kulttuuritoimintalaissa (2019).⁸

Asuinpaikka, elinympäristö, ikä, sukupuoli, terveydentila, toimintakyky, kieli, varallisuus tai etninen, uskonnollinen tai kulttuurinen tausta eivät saa olla esteenä kulttuuriin osallistumiselle ja hyvälle elämälle.

⁸ Lehikoinen & Rautiainen (2016), ks. seuraavat: YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus, YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus, YK:n lasten oikeuksia

Kaikille ihmisille on turvattava yhdenvertaiset mahdollisuudet oppia, osallistua kulttuuriin ja ilmaista itseään läpi koko elämänkaaren ja kaikissa elämäntilanteissa.

Liikeilmaisua 60+ kulttuurituokiossa Kulttuurikeskus PiiPoossa syksyllä 2020. Kuva: Pilvi Kuitu.

koskeva yleissopimus ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevat yleissopimukset; Suomen perustuslaki, ks. erityisesti 12 §, 16 § ja 17 §.

2.4 Hyvinvointi

Ihminen on psyykkinen, fyysinen, sosiaalinen ja henkinen kokonaisuus. Hyvinvointi on olemukseltaan **kokonaisvaltaista** ja **kokemusperustaista**, eikä sitä voi irrottaa ympäröivän yhteiskunnan ja kulttuurin vaikutuspiiristä. Yksilön kokemus hyvinvoinnista syntyy, kun erilaiset sisäiset ja ulkoiset tekijät kietoutuvat yhteen. Hyvinvoinnin osatekijöitä ovat

- 1) **terveys** (ml. koettu terveys)
- 2) **materiaalinen** hyvinvointi
- 3) **koettu** hyvinvointi, jota mitataan usein **elämänlaadulla**.⁹

Kulttuurilla ja taiteella on mahdollisuus parantaa elämänlaatua ja siten edistää koettua hyvinvointia, vaikka aineelliset olosuhteet olisivat puutteelliset tai henkilöllä olisi pysyvää tai väliaikaista sairautta.

Demokraattisissa yhteiskunnissa **kestävä hyvinvointi** tarkoittaa, että kaikille taataan **yhdenvertaiset mahdollisuudet** hyvinvointiin maapallon kantokyvyn rajoissa. Sosiaalisesti kestävä yhteiskunta kohtelee kaikkia jäseniään yhdenvertaisesti, tukee terveyttä ja toimintakykyä sekä antaa tarvittavan turvan ja palvelut.

Olemassa olevilla resursseilla tulee kaventaa eriarvoisuutta ja taata riittävän hyvän elämänlaatu.¹⁰ Sosiaalinen perusta, talouden toiminta ja ympäristön kuormitukseen liittyvät asiat ovat toisistaan keskinäisriippuvia: yhtä ulottuvuutta ei voi erottaa toisesta.¹¹ Kulttuurihyvinvointityön suunnittelun perustana tulisi olla ymmärrys kokonaisvaltaisesta ja kestävästä hyvinvoinnista, ja tehdä se suunnitelmissa näkyväksi.

Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumisen edellytys on väestön **hyvinvointi- ja terveyserojen kaventaminen**. Yksi hyvinvointipoliittinen tavoite kansallisesti ja alueellisesti, tässäkin suunnitelmassa, on eriarvoisuuden vähentäminen ja yhdenvertaisten oikeuksien sekä toimintamahdollisuuksien lisääminen. Ihmisten **toimintamahdollisuudet** ovat hyvinvoinnin perusta.¹² Todelliset toimintamahdollisuudet tarkoittavat, että ihminen on kyvykäs tekemään merkityksellisiä asioita ja saavuttamaan niiden kautta hyväksi ja ihmisarvoiseksi kokemansa elämän. Oikeudenmukaisen yhteiskunnan tulee taata kaikille aidot perusedellytykset elää ihmisarvoisesti omannäköistä elämää ja edistää siihen kuuluvia hyviä asioita – mitä ikinä ne sitten kenellekin ovat.

⁹ THL (2022), ks. lisää esim. Kestilä & Karvonen (2018)

¹⁰ Kestävä kehitys ja Agenda 2030

¹¹ Ks. lisää Donitsitaloushanke (2021–2022); Hyvinvointitalous STM (2022); Ahokas, J. (2021)

¹² Nussbaum, M. (2011)

2.5 Osallisuus

Osallisuus on **kuulumista** johonkin yhteisöön, yhteisössä **toimimista** sekä **kokemus** yhteisöön kuulumisesta ja omasta merkityksestä yhteisön jäsenenä.¹³ Osallisuus on myös **vaikuttamista** oman elämänsä kulkuun, mahdollisuuksiin, toimintoihin, palveluihin ja yhteisiin asioihin. Osallisuus ilmenee

- 1) **päätösvalta omassa elämässä**, mahdollisuutena säädellä olemistaan ja tekemistään sekä ymmärrettävänä, hallittavana ja ennakoitavana toimintaympäristönä
- 2) **vaikuttamisen prosesseissa**, jotka suuntautuvat itsen ulkopuolelle esimerkiksi ryhmissä, palveluissa, asuinympäristössä tai laajemmin yhteiskunnassa
- 3) **arjessa**, kun pystyy panostamaan yhteiseen hyvään, osallistumaan merkityksellisyyden luomiseen ja kokemiseen sekä liittymään vastavuoroisiin sosiaalisiin suhteisiin.¹⁴

Kulttuurilla ja taiteella on valtava potentiaali edistää osallisuutta. Osallisuutta luova toiminta edellyttää mahdollistavia **rakenteita** ja **instituutioita**, kuten poliittisia ja taloudellisia vapauksia tai palveluja¹⁵. Toisaalta toiminta edellyttää omaa **motivaatiota** ja sitä tukevia kokemuksia, taitoja ja tunteita. Yksilön näkökulmasta molemmat toiminnan edellytykset ovat seurausta kuulumisesta

sosiaalisiin kokonaisuuksiin, kuten perheisiin, paikallis-yhteisöihin, kansalaisyhteiskuntaan tai hyvinvointivaltioon. Osallisuus rakentuu positiivisissa vuorovaikutussuhteissa, ja siksi myös **yhteisöllisyys** ja **mahdollisuus kohtaamiseen ja toimintaan** muiden kanssa ovat osallisuuden edellytyksiä.¹⁶

Teatteri NEOn ja Tampereen Teatterin yhteisissä harjoitusjaksoissa työskenneltiin huhtikuussa 2022 näytelmätekstien ja improvisaation parissa. Yhteistyössä on koettu tärkeäksi toiminnan valtarakenteita purkava luonne ja kehitysvammaisten nuorten aikuisten oman äänen esiin tuominen. Kuva: Sanna Neuvonen / Settlementti Tampere.

¹³ Kiilakoski ym. (2012), Virolainen (2015), Isola & Leemann (2021)

¹⁴ Isola ym. (2017)

¹⁵ Sen (1999)

¹⁶ Nousiainen (2021), Isola ym. (2020)

2.6 Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen (HYTE)

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on 1.1.2023 alkaen hyvinvointialueen ja kuntien yhteisvastuulla olevaa lakisääteistä toimintaa (612/2021 § 6 ja 7). Hyvinvointialue ja kunnat toimivat yhteistyössä muiden julkisten toimijoiden, yksityisten yritysten ja yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa. Niiden lakisääteisiin tehtäviin kuuluu myös hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä tekevien järjestöjen toimintaedellytyksien ja vaikutusmahdollisuuksien edistäminen HYTE-työssä.

Kulttuurihyvinvointitoiminta ja -palvelut toteutuvat eri toimijoiden ja toimialojen yhteistyönä niin sanotuilla yhdyspinnoilla. Yhdyspinnalla tarkoitetaan kahden tai useamman organisaation yhteistä työtä, jossa korostuvat asiakkaan tarpeen mukainen palvelujen toteuttaminen, yhteiset tavoitteet ja selkeät vastuut työnjaossa¹⁷.

HYTE-työllä tuetaan ihmisten mahdollisuuksia hyvinvoinnin, terveyden, osallisuuden sekä työ- ja toimintakyvyn ylläpitoon ja parantamiseen.

Mahdollisuuksia luodaan pitämällä huolta olosuhteista, jotka tukevat hyvinvointia ja terveellisten valintojen tekemistä.¹⁸

HYTE-työhön panostaminen vähentää sosiaali- ja terveyspalvelujen käyttöä ja kustannuksia, mikä on sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen yksi tavoite. Hyvinvointialueella hyvinvointia ja terveyttä edistetään ennen sote-palvelujen tarvetta, niiden käytön aikana sekä jälkeen.¹⁹

Kunnille otetaan vuoden 2023 alusta käyttöön **hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen valtionosuuden lisäosa eli HYTE-kerroin**. HYTE-kerroin kannustaa kuntia toimimaan aktiivisesti asukkaidensa hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi myös sote-uudistuksen jälkeen, sillä kuntien rahoituksen valtionosuuden suuruus määräytyy osaksi niiden tekemän hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyön mukaan. Yksi kunnan HYTE-kertoimen indikaattoreista tulee olemaan ”Kunta madaltaa kulttuuriin osallistumisen kynnyksiä”. Indikaattori sisältyy myös TEAviisari-tiedonkeruun kysymyksiin.²⁰

¹⁷ Kuntaliitto (2022)

¹⁸ THL (2022)

¹⁹ THL, Kauppinen, T. (2022)

²⁰ THL (2022)

Kulttuurihyvinvoinnin käsitteet

Pirkanmaan hyvinvointialueella HYTE-työtä tehdään rakenteellisella ja palveluiden tasolla.²¹ Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kokonaisuudessa kulttuurihyvinvointi on osa elintapaohjausta. Pirkanmaan hyvinvointialueen sote-palvelutuotanto organisoidaan neljään linjaan. Kulttuurihyvinvointi kuuluu kaikkiin palveluihin.²² Palvelulinjat ovat:

- 1) sosiaali- ja terveydenhuollon avopalvelujen linja
- 2) sairaalapalvelujen linja
- 3) lasten, nuorten ja perheiden palvelujen linja
- 4) ikäihmisten ja vammaisten palvelujen linja.

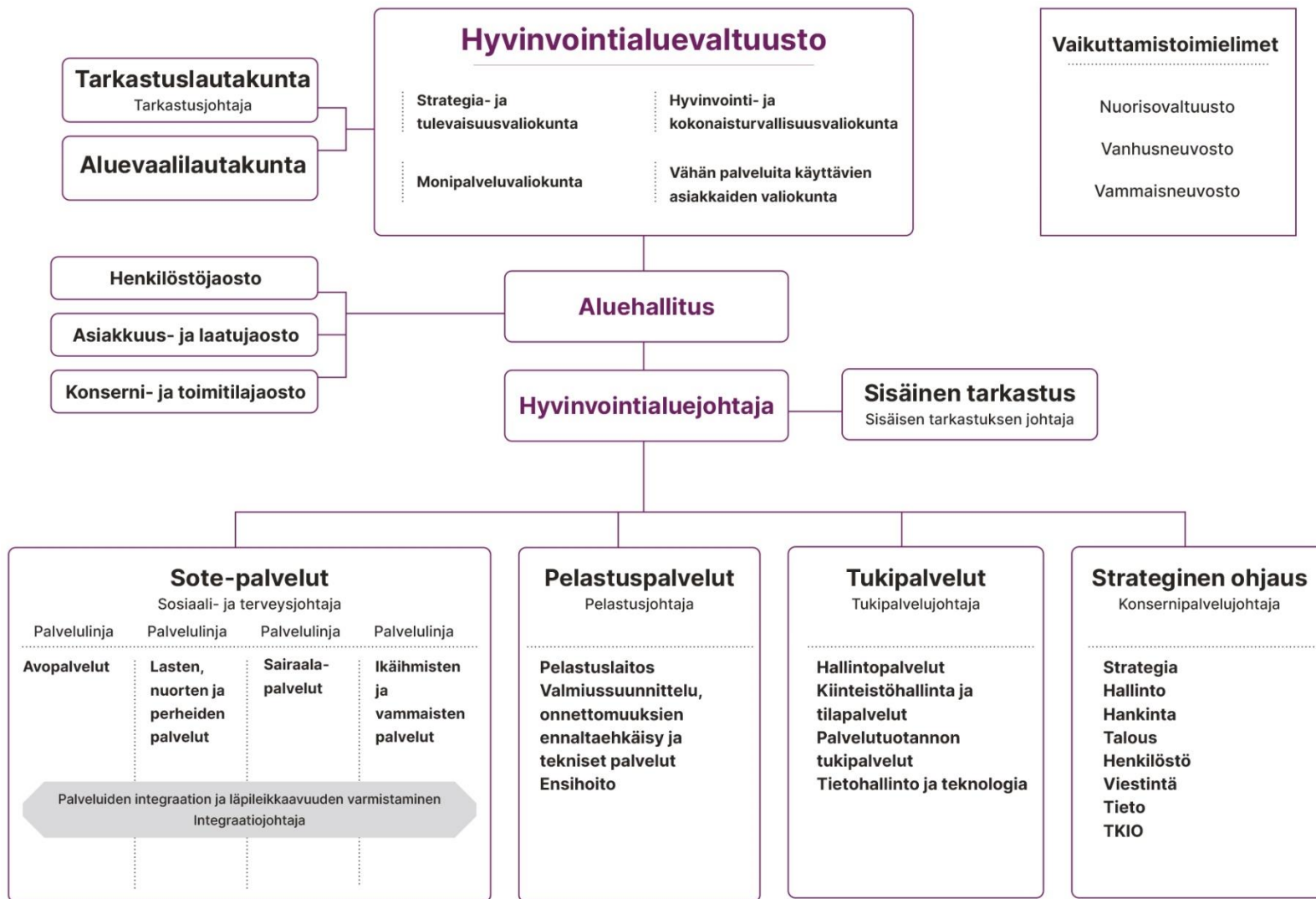

Sirkustyöpaja Rantaperkiön päiväkodilla keväällä 2021. Toiminta on osa Tampereen varhaiskasvatuksen Taidekaari -kulttuurikasvatusohjelmaa. Kuva: Mia Ylä-Nojonen.

²¹ Rakenteiden kuvaus päivitetään tähän suunnitelmaan hyvinvointialueen aloitettua toimintansa.

²² Sairaalapalveluihin valmistuu oma kulttuurihyvinvointisuunnitelma vuoden 2023 aikana.

Pirkanmaan hyvinvointialueen organisaatiokaavio

3 Toimeenpanosuunnitelma

3.1 Kulttuurin ja taiteen vaikutukset hyvinvointiin, terveyteen ja talouteen

Eri tieteenalojen tutkimustietoa taiteen ja kulttuurin vaikutuksista on nykyään runsaasti.²³ Taide ja kulttuuri vaikuttavat hyvinvoinnin, terveyden ja talouden lisäksi oppimiseen, ympäristöön ja kulttuuriseen kestävyteen.²⁴ Vuonna 2019 julkaistun, yli 3000 tutkimusta kattavan Maailman terveysjärjestö [WHO:n kulttuurihyvinvointiraportin](#) mukaan taiteella ja kulttuurilla voi vaikuttaa sairauksien ennaltaehkäisyyn ja terveyden edistämiseen sekä sairauksien hoitoon ja hallintaan. Taidetoimintaan osallistuminen kokijana ja tekijänä voi ehkäistä, hoitaa ja auttaa selviytymään psyykkisten ja fyysisten sairauksien kanssa. Alla taulukko, jossa vaikutukset on jaoteltu WHO:n raporttia mukaillen.²⁵ Raportti sisältää myös suositukset jäsenmaidensa kulttuuri-, terveys- ja sosiaalisektoreille. Suositukset on huomioitu tässä suunnitelmassa.

²³ Valtakunnallinen kulttuurihyvinvoinnin yhteyspiste Taikusydän ylläpitää [tietopankkia](#), jonne päivitetään kohderyhmä- ja teemakohtaisesti tutkimusjulkaisuja.

²⁴ Ks. Sitran (2017, 2018) tietokortit taiteen ja kulttuurin vaikutuksista [sosiaaliseen hyvinvointiin, terveyteen, talouteen, oppimiseen ja ympäristöön](#).

Lapset taiteilevat Lastenkulttuurikeskus Rullan työpajassa helmikuussa 2022. Kuva: Essi Varis.

²⁵ Esimerkkejä vaikutuksista Taikusydämen koosteesta(2019): [WHO:n raportti pähkinänkuoressa \(suomeksi\)](#)

Kulttuurin ja taiteen vaikutukset WHO:n raportin mukaan	
Sairauksien ennaltaehkäisy ja terveyden edistäminen	Sairauksien hoito ja hallinta
<p>Terveyden sosiaaliset määrittäjät</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sosiaalinen koheesio • Sosiaalinen eriarvoisuus 	<p>Mielen sairaudet</p> <ul style="list-style-type: none"> • Perinataalit mielen sairaudet • Lievät ja keskivaikeat mielen sairaudet • Vakavat mielen sairaudet • Trauma ja hyväksikäyttö
<p>Lapsen kehityksen tukeminen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vanhemman ja lapsen suhde • Kieli ja puhe • Koulutustaso 	<p>Akuutit sairaudet ja akuuttihoito</p> <ul style="list-style-type: none"> • Keskoset • Potilashoito • Leikkaushoito ja invasiiviset toimenpiteet • Tehohoito
<p>Hoito ja hoiva</p> <ul style="list-style-type: none"> • Terveyden ymmärtäminen • Kliiniset taidot • Hoitajien hyvinvointi 	<p>Neurologiset kehityshäiriöt ja muut neurologiset häiriöt</p> <ul style="list-style-type: none"> • Autismi • CP-vamma • Aivoinfarkti ja aivovamma • Rappeuttavat neurologiset häiriöt • Dementia
<p>Terveysongelmien ennaltaehkäiseminen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hyvinvointi • Mielen terveys ja traumat • Kognitiivinen rappeutuminen • Heikkous • Ennen aikainen kuolleisuus 	<p>Tarttumattomat taudit</p> <ul style="list-style-type: none"> • Syöpä • Keuhkosairaudet • Diabetes, sydän- ja verisuonitaudit
<p>Terveyttä edistävät elintavat</p> <ul style="list-style-type: none"> • Terveellinen elämä • Terveydenhuoltoon sitoutuminen • Terveystiedot 	<p>Elämän loppuvaiheen hoito</p> <ul style="list-style-type: none"> • Palliatiivinen hoito ja menetys

Toimeenpanosuunnitelma

Kulttuurin ja taiteen mahdollisuudet liittyvät sairauksien hoidon ja hallinnan lisäksi osallisuuden ja yhteenkuuluvuuden lisäämiseen, eriarvoisuuden vähentämiseen, kasvun ja kehityksen tukemiseen, hoivaan, syrjäytymisen ja terveysongelmien ennalta ehkäisyyn sekä hyvinvointia ja terveyttä edistäviin elintapoihin.²⁶ Taide julkisena palveluna voi tutkitusti lisätä yhteiskunnallista tasa-arvoa ja kokonaisvaltaista hyvinvointia.²⁷

Kulttuuri ja taide vaikuttavat talouteen myös ennaltaehkäisemällä yhteiskunnallisia ongelmia ja vähentämällä siten sosiaali- ja terveyspalveluiden kustannuksia.²⁸

Tutkimusta kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellisista vaikutuksista on vielä niukasti, ja vaikuttavuustutkimusta tarvitaan lisää. Taloudellisten vaikutusten tunnistaminen edellyttää erilaisten mittareiden kehittämistä, eri alojen mittaristojen soveltamista kulttuurihyvinvoinnin kontekstiin sekä kansainvälisten mallien ja mittarien käyttöönottoa. Niiden avulla voidaan mitata yksilö- ja väestötason muutoksia koetussa kokonaishyvinvoinnissa kulttuurihyvinvointiin liittyvien investointien ja käytettyjen resurssien kustannusvaikutusten arvioimiseksi.

²⁶ Taikusydän (2019), Fancourt, D. & Finn, S. (2019)

²⁷ [ArtsEqual](#) -tutkimushanke (2015–2021) ja politiikkasuositukset, ks. s. 50.

Näitä menetelmiä kehitetään ja mittaristoon liittyvä politiikkasuositus julkaistaan [Kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellinen arviointi](#) -hankkeessa (ArtWell) vuosina 2022–2023.²⁹

Tyttö maalaa kiveä Kulttuurikeskus PiiPoon, Lempäälän kunnan ja Ideaparkin yhteistyössä järjestämässä, maksuttomassa taidepajassa kesällä 2021. Kuva: Salla Heikkinen.

²⁸ Näkökulmia taiteen ja kulttuurin talousvaikutuksiin, Sitran tietokortti (2018)

²⁹ Itä-Suomen yliopisto (2022)

3.1.1 Vaikutukset yksilöön, yhteisöön ja yhteiskuntaan

Kulttuurin ja taiteen vaikutukset näkyvät niin yksilön, yhteisön kuin yhteiskunnan tasoilla. Vaikutukset voivat kytkeytyä toisiinsa eri tasoilla, ja olla välittömiä tai välillisiä tullen ilmi vasta myöhemmin muissa ympäristöissä. Seuraavissa kuvissa vaikutukset hyvinvointiin, terveyteen, talouteen, oppimiseen, ympäristöön ja kulttuuriseen kestäväyteen on koottu tämän jaottelun mukaisesti.

Yksilötason vaikutukset

Yksilötason vaikutukset³⁰ syntyvät ennen kaikkea henkilökohtaisen kokemuksen, elämysten ja merkityksenannon kautta. Yksilötasolla osan vaikutuksista voi paikantaa ihmisen biologisiin elintoimintoihin ja kehon toimintaan kuten hengitykseen, hermostoon, verenkiertoon, aivoihin ja aisteihin.

³⁰ Pylvänäinen, P. ym. (2021); Siljamäki, E. (2021); Känkänen, P. & Manninen, M. (2021); Bungay, H. ym. (2020); Leo, V. (2020); Kostilainen, K. ym. (2020); Sheppard, A. & Broughton, M. (2020); Saarikallio, S. ym. (2020); Fancourt, D. & Finn, S. (2019); Thomson, L. ym. (2018); Bonde, L.O. &

Taiteen ja kulttuurin vaikutukset yksilöön

-
- Ahdistuksen ja kivun vähentyminen
 - Aistien aktivoituminen
 - Aivojen kuntoutus
 - Aivoterveysten edistäminen
 - Aktiivisen kansalaisuuden edistäminen
 - Elinikäisen oppimisen taitojen vahvistuminen
 - Elämän epävarmuuden ja asioiden monitulkintaisuuden sietäminen
 - Elämänlaadun parantuminen
 - Empatiakyvyn lisääntyminen
 - Fyysisen aktiivisuuden lisääntyminen
 - Hoitojen sivuvaikutusten vähentyminen
 - Inhimillisen moninaisuuden ja erilaisuuden hyväksyminen
 - Itsetuntemuksen lisääntyminen
 - Kehotietoisuuden ja keuhollisuuden vahvistuminen
 - Keskittymiskyvyn lisääntyminen
 - Koetun terveyden parantuminen
 - Kognitiivisten taitojen kehittyminen
 - Kriittisen ajattelun kehittyminen
 - Luontoyhteyden vahvistuminen
 - Masennusoireiden lieveneminen
 - Merkityksellisyyden kokemusten lisääntyminen
 - Mielen hyvinvoinnin edistäminen
 - Mielen sairauksien hoito ja hallinta
 - Mielikuvituksen kehittyminen
 - Muistisairauksien ehkäisy
 - Neurologisten häiriöiden hoito ja hallinta
 - Osallisuuden ja yhteenkuuluvuuden kokemuksen vahvistuminen
 - Sosiaalisen kanssakäymisen lisääntyminen
 - Stressin vähentyminen
 - Traumojen käsittely
 - Tunnetaitojen ja sosiaalisten taitojen kehittyminen
 - Veren glukoositasojen kontrolloinnin helpottuminen
 - Verenpaineen ja sykkeen alentuminen
 - Yhteyden kokemuksen luominen
 - Yksinäisyyden ennaltaehkäisy

Kuva: Suvi Laakso. Grafiikka: Teija Longi ja Heli Kaarre.

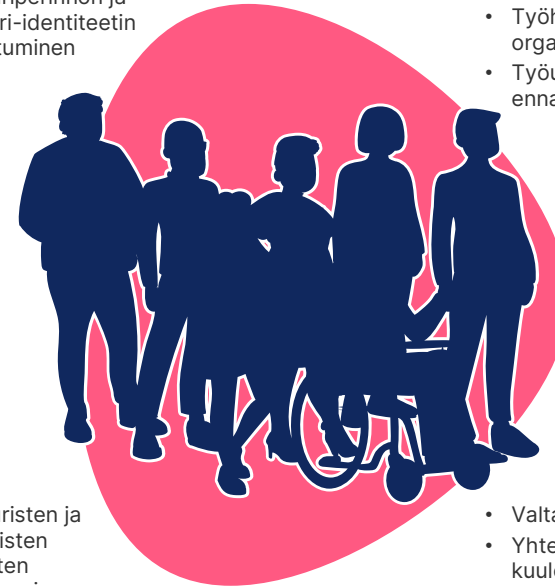
Theorell, T. (2018); Sitran tietokortit (2017); Laitinen, L. (2017); Lehikoinen, K., Vanhanen, E. & ArtsEqual (2017).

Yhteisötason vaikutukset

Yhteisötason vaikutukset³¹ liittyvät ennen kaikkea jaettujen kokemusten ja merkitysten tärkeyteen sekä ylipäätään kulttuurin ja taiteen mahdollistamaan monitasoiseen vuorovaikutukseen. Yhteisötason vaikutukset näkyvät ihmisten muodostamissa ryhmissä ja yhteisöissä: niiden syntymisessä, toimivuudessa, tuottavuudessa, kestävyudessa ja kehityksessä.

Taiteen ja kulttuurin vaikutukset yhteisöön

- Dialogin mahdollistuminen
- Hoitoympäristöjen kehittyminen
- Kotoutumisen edistäminen
- Kulttuurien välisen kohtaamisen edistäminen
- Kulttuuriperinnön ja kulttuuri-identiteetin vahvistuminen
- Sosiaalisen pääoman lisääntyminen
- Tiedon ja ymmärryksen lisääntyminen
- Turvallisempien tilojen luominen
- Työhyvinvointi ja organisaatioiden kehitys
- Työuupumuksen ennaltaehkäisy

- Kulttuuristen ja sosiaalisten kytkösten vahvistuminen
- Lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen tukeminen
- Paikallisyhteisöjen, alueiden ja kaupunkien kehitys
- Valtaistuminen
- Yhteisöllisyyden ja kuulemisen kokemusten vahvistuminen
- Yksinäisyyden, syrjäytymisen ja itsemurhien ennaltaehkäisy
- Ympäristön viihtyisyyden ja turvallisuuden edistäminen

Kuva: Suvi Laakso. Grafiikka: Teija Longi ja Heli Kaarre.

³¹ Daykin, N. ym. (2020); Pohjola, H. ym. (2020); Swall, A. ym. (2020); Lee, S. ym. (2020); Fancourt, D. & Finn, S. (2019); Harrison, K. (2019); Juntunen M-L. ym. (2019); Lehikoinen, K. (2019); Menard, L. (2018); Ansio, H. ym. (2017); Sitran tietokortit (2017);

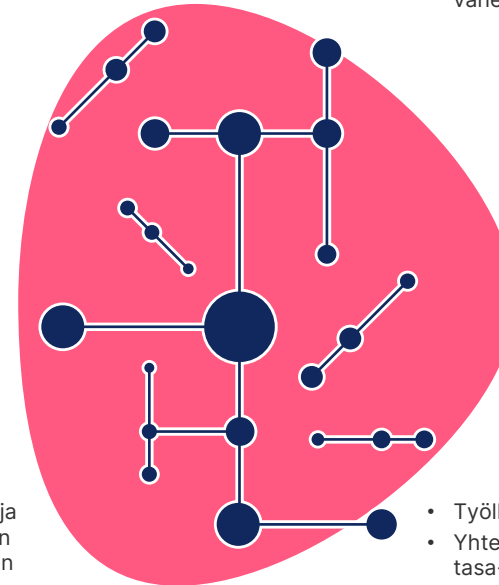
Yhteiskunnan tason vaikutukset

Kulttuuri ja taide ovat erottamaton osa sivistynyttä yhteiskuntaa.

Yhteiskunnan tasolla³² tarkasteltuna kulttuuri ja taide vaikuttavat erityisesti sosiaaliseen hyvinvointiin, väestön terveyteen, tasa-arvoon, talouteen ja työllisyyteen. Kulttuurin ja taiteen ytimessä on luomisen, tuntemisen, ajattelun, kokemuksen ja ilmaisun vapaus, mikä on yhteiskuntaan kiinnittyvien ja sitä kriittisesti tarkastelevien ihmisten olemassaolon ja toiminnan edellytys. Kulttuurin ja taiteen yhteiskunnalliset vaikutukset näkyvät siten hyvin monenlaisessa muutoksessa, kehityksessä ja kokonaisyhyvinvoinnissa.

Taiteen ja kulttuurin vaikutukset yhteiskuntaan

- Ekososiaalisen sivistyksen lisääntyminen
- Epäsuorat ja välilliset vaikutukset talouden kokonaiskehitykseen
- Kriittisen tarkastelun ja keskustelun lisääntyminen
- Kulttuuriperinnön vaaliminen
- Pahoinvoinnin vähentyminen

- Hyvinvointi- ja terveyserojen kaventuminen
- Ihmisen, eläinten ja luonnon välisen yhteyden vahvistuminen
- Kestävän kehityksen edistäminen
- Työllisyys
- Yhteiskunnallisen tasa-arvon ja kokonaisyhyvinvoinnin lisääntyminen
- Yhteiskunnallisten epäkohtien esiintuominen

Kuva: Suvi Laakso. Grafiikka: Teija Longi ja Heli Kaarre.

³² Aholainen, M. ym. (2021); Ilmola-Sheppard, L. ym. (2021); Fancourt, D. & Finn, S. (2019); Lehikoinen, K. & Vanhanen, E. (toim.) (2017); Sitran tietokortit 017)

Vauvasirkusta Kulttuurikeskus PiiPoossa lokakuussa 2022. Kuva: Saara Kartimo.

3.2 Visio 2030 ja kehittämisen painopisteet Pirkanmaalla

Pirkanmaan kulttuurihyvinvoinnin visio 2030

Kulttuurin ja taiteen vaikutukset pirkanmaalaisten hyvinvointiin ja terveyteen tunnistetaan laajasti.

Eri alojen ammattilaiset tuntevat kulttuurihyvinvoinnin mahdollisuudet, merkityksen ja vaikutukset, ja hyödyntävät niitä työssään.

Jokaisella pirkanmaalaisella on mahdollisuus luovaan ilmaisuun, taiteelliseen toimijuuteen sekä pääsy taiteen, kulttuurin ja kulttuuripalveluiden ääreen.

Kehittämisen painopisteet

Kulttuurihyvinvoinnin kehittämisen painopisteitä on neljä, ja toimijakohtaiset tavoitteet ja toimenpide-ehdotukset on jaoteltu niiden mukaisesti. Painopisteitä ovat

- 1) rakenteet
- 2) suunnitelmallisuus
- 3) tieto ja osaaminen sekä
- 4) saavutettavat palvelut ja osallisuus.

Rakenteilla tarkoitetaan kulttuurihyvinvoinnin sisällyttämistä hallinnollisiin rakenteisiin ja eri toimijoiden kulttuurihyvinvointitoiminnan yhteistyörakenteiden kehittämistä.

Suunnitelmallisuudella tarkoitetaan kulttuurihyvinvoinnin keinojen suunnitelmallista käyttöä, seuranta- ja arviointia eri väestöryhmien hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi.

Tiedolla ja osaamisella tarkoitetaan monialaisen kulttuurihyvinvointitiedon, -tuntemuksen ja -osaamisen lisäämistä sekä tietoon perustuvaa kulttuurihyvinvointitoiminnan ja -palveluiden kehittämistä, johtamista ja päätöksentekoa.

Saavutettavilla palveluilla ja osallisuudella tarkoitetaan, että kulttuuri- ja kulttuurihyvinvointipalveluja kehitetään yhdenvertaisesti saavutettavammiksi ja esteettömiksi, ja että eri väestöryhmät osallistuvat kulttuuripalveluiden kehittämiseen, toteuttamiseen ja arviointiin.

Painopiste 1. RAKENTEET

MITÄ TAVOITELLAAN? Kulttuurihyvinvointi on osa hyvinvointialueen ja kuntien hallinnollisia rakenteita. Hyvinvointialueen, kuntien, kulttuurikentän ja muiden hyvinvointia ja terveyttä edistävien toimijoiden kulttuurihyvinvoinnin yhteistyön rakenteet toimivat hyvin.

MITEN TOIMITAAN? Kulttuurihyvinvointi kirjataan osaksi hyvinvointialueen, kuntien ja muiden hyvinvointia ja terveyttä edistävien toimijoiden strategioita, suunnitelmia ja talousarvioita. Hyvinvointialue, kunnat sekä kolmas ja yksityinen sektori luovat, määrittelevät ja toimeenpaneavat yhdessä kulttuurikentän kanssa kulttuurihyvinvointitoiminnan yhteistyön rakenteet ja yhteiset linjaukset.

Painopiste 2. SUUNNITELMALLISUUS

MITÄ TAVOITELLAAN? Eri väestöryhmien hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi käytetään suunnitelmallisesti kulttuurihyvinvoinnin keinoja. 100 minuuttia kulttuuria - kulttuurihyvinvointisuositus on käytössä vuoteen 2026 mennessä Pirkanmaan hyvinvointialueella, kaikissa kunnissa ja muilla hyvinvointia ja terveyttä edistävillä toimijoilla.

MITEN TOIMITAAN? Otetaan suositeltavat toimintamallit käyttöön, kehitetään ja toteutetaan sopimus- ja palveluohjausta sekä sanoitetaan tavoitteita, kirjataan ne ja sitoudutaan niihin.

Painopiste 3. TIETO JA OSAAMINEN

MITÄ TAVOITELLAAN? Päätöksenteko, johtaminen sekä kulttuurihyvinvointitoiminta, -palvelut ja niiden kehittäminen perustuvat tutkimustietoon kulttuurin ja taiteen vaikutuksista. Monialainen kulttuurihyvinvoinnin tuntemus ja osaaminen ovat korkealla tasolla. Kulttuurihyvinvointi on osa elintapaohjausta ja ihmiset tunnistavat kulttuurin ja taiteen merkityksen hyvinvoinnilleen arjessa.

MITEN TOIMITAAN? Vaikutetaan aktiivisesti päätöksentekoon tuomalla esiin kulttuurin ja taiteen hyvinvointi-, terveys- ja talousvaikutuksia. Lisätään kulttuurihyvinvoinnin koulutusta. Kehitetään kulttuuripalveluiden tuotanto-osaamista. Kerätään alueellisesti, kunnissa sekä kolmannella ja yksityisellä sektorilla kulttuurihyvinvointitietoa ja arvioidaan kulttuuri- ja kulttuurihyvinvointitoiminnan ja -palveluiden vaikutuksia systemaattisesti. Edistetään väestön kulttuurihyvinvointitietoisuutta (vrt. liikunta- sekä ravitsemussuunnitelmat ja -suositukset).

Painopiste 4. SAAVUTETTAVAT PALVELUT JA OSALLISUUS

MITÄ TAVOITELLAAN? Kulttuuri- ja kulttuurihyvinvointipalvelut ovat yhdenvertaisesti kaikkien saavutettavissa ja fyysisesti esteettömiä. Kulttuuri- ja kulttuurihyvinvoinnin palvelutuotanto on sisällöllisesti ja tuotannollisesti moninaista, laadukasta ja ammattimaista.

MITEN TOIMITAAN? Hyvinvointialue ja kunnat ottavat käyttöön suositellut kulttuurihyvinvoinnin toimintamallit, kehittävät palveluohjausta ja hyödyntävät siinä kulttuurihyvinvoinnin palvelutarjotinta. Kulttuuripalvelujen kehittämiseen, toteuttamiseen ja arviointiin osallistuvat eri väestöryhmät. Hyödynnetään Pirkanmaan tuottajaverkostoa palveluiden muodostamisessa ja organisoinnissa. Otetaan käyttöön Pirkanmaan Kulttuuripankki.

3.3 Toimijakohtaiset tavoitteet ja toimenpide-ehdotukset

Tavoitteisiin kytkeytyvät toimenpide-ehdotukset on jaoteltu kulttuurihyvinvoinnin kehittämisen painopisteiden mukaisesti. Toimenpide-ehdotukset on kohdistettu eri toimijoille: hyvinvointialueelle, kunnille, kolmannen ja yksityisen sektorin toimijoille sekä kulttuurikentälle.

Näiden lisäksi toimenpiteitä on kohdistettu eri toimijoiden yhteistyössä ja eri organisaatioiden ja hallinnonalojen yhdyspinoilla tapahtuvaan toimintaan. Tässä suunnitelmassa suositamme muun muassa, että Pirkanmaalle tulee perustaa **Kulttuurihyvinvoinnin osaamiskeskus**, ja että kulttuurihyvinvointipalveluihin, niiden koordinointiin ja kehittämiseen tulee varmistaa riittävät resurssit.

Kivien maalausta taidepajassa kesällä 2021. Lasten maksuttomat taidepajat järjesti yhteistyössä Kulttuurikeskus PiiPoo, Lempäälän kunta ja Ideapark. Kuva: Katja Kähkönen.

Toimeenpanosuunnitelma

HYVINVOINTIALUE									
1. PAINOPISTE: RAKENTEET									
TAVOITTEET: Kulttuurihyvinvointi on osa hyvinvointialueen ja kuntien hallinnollisia rakenteita. Hyvinvointialueen, kuntien, kulttuurikentän ja muiden edistävien toimijoiden kulttuurihyvinvoinnin yhteistyön rakenteet toimivat hyvin.	Toimenpide - HALLINTORAKENTEET Kirjaaminen, budjetointi, vastuuhenkilöt, suunnitelmat, seuranta					Toimenpide - YHTEISTYÖN RAKENTEET poikkihallinnollisuus, monialaisuus, yhteiskehittäminen, verkostot, työskentelymahdollisuudet			
	Hyvinvointialue kirjaa kulttuurihyvinvoinnin tavoitteita ja toimenpiteitä strategiaansa sekä palvelulinjojen toimintasuunnitelmiin.	Hyvinvointialue osoittaa sosiaali- ja terveydenhuollon (sote) tehtäviin liittyvään kulttuurihyvinvoinnin kehittämiseen, koordinoituihin ja viestintään (SOTEKU-tehtävät) sekä toimintaan oman budjetin ja raportoi toiminnasta vuositasolla.	Hyvinvointialueelle luodaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen rakenteet. Näihin sisältyy SOTEKU- (sosiaali-, terveys- ja kulttuuri) koordinaatiosta vastaavan asiantuntijan toimi, jonka tehtävänkuvauksen määrättyssä hyödynnetään valmistelutyön tuloksia.	SOTEKU-koordinaattori raportoi toteutuneesta kulttuurihyvinvointitoiminnasta osana hyvinvointikertomustyötä.	Hyvinvointialue käyttää vähintään yhden prosentin rakennus- ja peruskorjauskustannuksista taiteeseen (prosenttiperaate) sekä osallistaa käyttäjiryhmiä ja käyttää taitteilijoita tietojensa suunnitteluun.	Hyvinvointialue laatii ja ottaa käyttöön sairaalapalveluiden kulttuurihyvinvointisuunnitelman.	Hyvinvointialueen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen vastuutaho ja elintapaohjauksen vastuuhenkilö osallistuvat yhdyspinnolla tapahtuvien kulttuurihyvinvointipalveluiden valmisteluun ja yhteistyön rakenteiden luomiseen.	Hyvinvointialueen SOTEKU-koordinaatiosta vastaava henkilö on mukana alueellisessa kulttuurihyvinvoinnin Kulttuuri- ja taidealojen asiantuntijaryhmässä ja toimii työryhmän koollekutsujana. Hyvinvointialueen toimijat ja palvelutuottajat osallistuvat Pirkanmaan Taikusydän-alueverkoston toimintaan.	Hyvinvointialue lisää sote-palveluiden kehittämis- ja asiakastyössä kulttuurihyvinvoinnin sekä kulttuuri- ja taidealojen ammattilaisten työskentelymahdollisuuksia (mm. taitteilijaresidenssit, taideprojektit- ja ryhmät, taitteilija-kehittäjät).
2. PAINOPISTE: SUUNNITELMALLISUUS									
TAVOITTEET: Pirkanmaalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi käytetään suunnitelmallisesti kulttuurihyvinvoinnin keinoja. 100 minuuttia kulttuuria - kulttuurihyvinvointisuositus on käytössä vuoteen 2026 mennessä Pirkanmaan hyvinvointialueella, kaikissa kunnissa, kolmannella ja yksityisellä sektorilla ja yhdyspinnolla.	Toimenpide - PALVELUIDEN KEHITTÄMINEN jalkauttaminen, palveluketjut, EVA-menettely ja asiakaspalautte					Toimenpide - SUUNNITELMAT toimintamallien kuvaus, kehittämiseen sitoutuminen, 100min kulttuuria			Toimenpide - TYÖHYVINVOINTI
	Hyvinvointialue tuntee ja huomioi palvelutuotannossaan kulttuurihyvinvoinnin suunnittelun ja toimeenpanon kohdennettuja tavoitteita ja toimenpiteitä kansallisista ohjelmista ja strategioista (mm. kansallinen ikäohjelma 2030, Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden periaatepäätös ja toimeenpanosuunnitelma).	Hyvinvointialue luo kulttuurihyvinvoinnille pysyviä palveluketjuja ja osana sote-palveluja toteutettavaa elintapa- ja palveluohjausta sekä ottaa suositellut palvelumallit käyttöön.	Hyvinvointialue säilyttää sote- ja kulttuuritoimijoiden kanssa ju luodut, toimivat yhteistyökäytännöt ja kaivattua niitä koko hyvinvointialueen kattaviksi.	Hyvinvointialue käyttää päätösten ennakkovaikutusten arviointia (EVA-menettely) kulttuurihyvinvoinnin palvelukokonaisuuden suunnittelussa.	Sosiaali- ja terveydenhuollon toimijat keräävät asiakaspalautetta ja vaikuttavuustietoa kulttuurihyvinvointipalveluista ja -toiminnasta yhdessä kehitettyllä menetelmällä ja hyödyntävät tietoa palvelujen kehittämisessä ja asiakastyössä. Toimijat edistävät vapaaehtoisen kulttuurikirjauksen käyttöönottoa asiakastyössä.	Hyvinvointialue määrittelee kulttuurihyvinvoinnin toimintamallit palvelulinjojen toimintasuunnitelmiin, ottaa ne käyttöön ja kehittää niitä.	Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelu- ja hoitosuunnitelmat (PAHOSU) sisältävät henkilökohtaisen kulttuurihyvinvointisuunnitelman.	Hyvinvointialueella suunnitellaan, miten 100 minuuttia kulttuuria - kulttuurihyvinvointisuositus toteutuu sote-palveluissa yksilöllisesti, ja sitoudutaan suosituksen tavoitteisiin.	
3. PAINOPISTE: TIETO JA OSAAMINEN									
TAVOITTEET: Päätöksentekijöiden ja johtamien sekä kulttuurihyvinvointitoiminnan ja -palveluiden kehittäminen perustuvat tutkimustietoon kulttuurin ja taiteen vaikutuksista. Monialainen kulttuurihyvinvoinnin tuntemus ja osaaminen ovat korkealla tasolla. Ihmiset tunnistavat kulttuurin ja taiteen merkityksen hyvinvoinnilleen arjessa.	Toimenpide - TIEDOLLA JOHTAMINEN		Toimenpide - TIEDON KERÄÄMINEN vaikuttavuus, tiedon koostaminen, vastuut			Toimenpide - VIESTINTÄ JA TIEDONKULKU asukasviestintä, päättäjien tietoisuuden vahvistaminen, henkilöstön sisäinen viestintä			Toimenpide - OSAAMISEN VAHVISTAMINEN
	Hyvinvointialueen johto hyödyntää ajantasaista tietoa taiteen ja kulttuurin hyvinvointi-, terveys- ja talousvaikutuksista hyvinvointialueen rakenteiden luomisessa.	Hyvinvointialueen SOTEKU-koordinaattori kerää säännöllisesti tietoa hyvinvointialueen palvelutuotannosta sekä koostaa kuntien raportoitaman määrällisen ja laadullisen kulttuurihyvinvointitiedon osaksi alueellista hyvinvointiraporttia. Hyvinvointialue arvioi ja kehittää sote -palveluihin liittyvää kulttuurihyvinvointitoimintaa tietoon pohjautuen.	Yksilöllistä vapaaehtoisen kulttuurikirjauksen mallia kehitetään yhdessä hyvinvointialueen sote-palveluiden, kulttuurihyvinvoinnin asiantuntijoiden sekä asiakkaiden kanssa, ja se otetaan osaksi asiakastyötä.	Hyvinvointialue kehittää valtakunnallisessa yhteistyössä tiedonkeruuta, mittareita, seurantaa ja arviointia kulttuurihyvinvoinnista sosiaali- ja terveydenhuollossa.	Hyvinvointialue viestii kulttuuri- ja taidealasta osana sote-palveluita monipuolisesti ja huomioiden.	Hyvinvointialue vie kehittämiään kulttuurihyvinvoinnin malleja Innokylään.	Hyvinvointialueella on palvelulinjojen sisäisiä ja palvelulinjat ylittäviä toimintamalleja ja vietikäntäviä kulttuurihyvinvointiin liittyvän yhteistyön tekemiseen ja tiedon välittämiseen.	Hyvinvointialueella on palvelulinjojen sisäisiä ja palvelulinjat ylittäviä toimintamalleja ja vietikäntäviä kulttuurihyvinvointiin liittyvän osaamisen ja sen kehittämistarpeet sekä vahvistaa osaamista tarjoamalla säännöllisesti täydennyskoulutusta.	
4. PAINOPISTE: SAAVUTETTAVAT PALVELUT JA OSALLISUUS									
TAVOITTEET: Kulttuuri- ja kulttuurihyvinvoinnin palvelutuotanto on sisällöllisesti ja tuotannollisesti moninaista, laadukasta ja ammattimaista. Kulttuuri- ja kulttuurihyvinvointipalvelut ovat yhdenvertaisesti kaikkien saavutettavissa ja fyysisesti esteettömiä.	Toimenpide - SAAVUTETTAVUUDEN JA ESTEETTÖMYYDEN TURVAAMINEN					Toimenpide - PALVELUIDEN SUUNNITTELU yhteistyö, osallisuusnäkökulma, yhteiskehittäminen, etsivä kulttuuriyö			Toimenpide - PALVELUIDEN JÄRJESTÄMINEN
	Hyvinvointialue varaa talousarviossaan riittävän resurssin kulttuuri- ja taidealasta saatavien ja saavutettavien varmistamiseksi sote-palveluissa.	Hyvinvointialueella kehitetään osana sote-palveluita kulttuurihyvinvointitoiminnan ympäristöjä esteettömiksi ja turvallisemmiksi tiloiksi, jotka ovat kaikkien saavutettavissa.	Hyvinvointialueen sote-palveluissa lisätään digitaalisia kulttuuripalveluja ja niiden käyttöä.	Hyvinvointialue suunnittelee ja toteuttaa sote-palveluihin liittyviä kulttuurihyvinvointipalveluja ja -toimintaa yhteistyössä palveluiden käyttäjien sekä muiden toimijoiden kanssa.	Hyvinvointialue vahvistaa ennata ehkäisevien kulttuurihyvinvoinnin toimintamallien käyttöä sote-palveluissa.	Hyvinvointialue huomioi palvelulinjojen vuosisuunnitelmissa haavoittuvassa asemassa olevien mahdollisuudet osallistua kulttuurihyvinvointipalveluihin ja -toimintaan.	Hyvinvointialue huomioi kulttuurihyvinvoinnin näkökulmat monialaisessa ja -ammattilaisessa etsivässä työssä (mm. kouluterveys-, opiskeluterveys- ja sosiaalihuollossa, neuvolatoiminnassa, perhekeskuksissa, kotihoidossa ja kuntoutuksessa).	Hyvinvointialue hyödyntää palvelutuotannossaan Pirkanmaan Kulttuuripankkia: etsii tietoa taide- ja kulttuuripalveluista sekä tilaa niitä.	

Toimeenpanosuunnitelma

KUNTA										
1. PAINOPISTE: RAKENTEET										
TAVOITTEET: Kulttuurihyvinvointi on osa kunnan hallinnollisia rakenteita. Hyvinvointialueen, kuntien, kulttuurikentän ja muiden hyvinvointia ja terveyttä edistävien toimijoiden kulttuurihyvinvoinnin yhteistyö toimii hyvin.	Toimenpide - HALLINTORAKENTEET kirjaaminen, budjetointi, vastuhenkilöt, suunnitelmat, seuranta					Toimenpide - YHTEISTYÖN RAKENTEET poikkihalinnollisuus, monialaisuus, yhteiskehittäminen, verkostot, työskentelymahdollisuudet				
	Kunnan kulttuurihyvinvointitoiminta toteuttaa kunnan strategiaa. Kulttuurihyvinvoinnin tavoitteita ja toimenpiteitä kirjataan hyvinvointiin, kulttuuriin ja osallisuuteen liittyen kuntastrategiaan ja suunnitelmiin.	Kunta osoittaa kulttuurihyvinvointiin oman budjetin ja raportoi säännöllisesti kulttuurihyvinvointitoiminnasta.	Kunta osottaa kulttuurihyvinvointiin oman budjetin ja raportoi säännöllisesti kulttuurihyvinvointitoiminnasta.	Kunnan yhteistyöryhmään kuuluu nimetty kulttuurihyvinvoinnin vastuuhenkilö ja kulttuurihyvinvointi on sisällytetty hyvinvointikertomustyöhön.	Kunta selvittää kuntakohtaisen kulttuurihyvinvointisuunnitelman tai kulttuurihyvinvoinnin toimeenpano-ohjelman laatimisen ja käyttööntön mahdollisuutta ja edellytyksiä sekä laaditaan se.	Kunta laatii ja ottaa käyttöön Julkeisen taiteen ohjelmat ja toimenpidesuunnitelmat sekä käyttää vähintään yhden prosenttia rakennuskustannuksista taiteeseen (prosentti-periaate).	Kunta laatii ja ottaa käyttöön kuntakohtaiset, eri ikä- ja väestöryhmien osallistumismahdollisuudet huomioivat kulttuurikasvatussuunnitelmat (mm. vaka, koulut, ikääntyneet, maahanmuuttajat).	Kunnassa toimitaan poikkihalinnollisesti, tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti kulttuurihyvinvoinnin yhteistyöohjelmien kehittämisiksi ja vakiinnuttamiseksi.	Kunnalla on nimetty edustaja Pirkanmaan Talousyön -alueverkostossa . Kunta osallistuu mahdollisuuksiensa mukaan alueelliseen ja valtakunnalliseen kulttuurihyvinvoinnin tiedonkeruun, mittareiden, seurannan ja arvioinnin kehittämisryhmään.	Kunta lisää kulttuuri- ja taiteiden ammattilaisten työskentelymahdollisuuksia, esimerkiksi palkkaamalla heitä suunnittelemaan ja kehittämään toimintaa sekä tekemään asiakastyötä.
2. PAINOPISTE: SUUNNITELMALLISUUS										
TAVOITTEET: Kuntalaisten ja kunnan työntekijöiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi käytetään suunnitelmallisesti kulttuurihyvinvoinnin keinoja. Kunnassa on käytössä jokin kulttuurihyvinvoinnin palveluohjauksen tai kulttuurisen vapaaehtoistyön menetelmä. 100 minuuttia kulttuuria - kulttuurihyvinvointisuositus on käytössä vuoteen 2026 mennessä Pirkanmaan hyvinvointialueella ja kaikissa kunnissa.	Toimenpide - PALVELUIDEN KEHITTÄMINEN kulttuurihyvinvointinäkökulma, jalkauttaminen, palveluketjut, EVA-menetely ja TEA-viisari				Toimenpide - SUUNNITELMAT toimintamallien kuvaus, kehittämiseen sitoutuminen, 100min kulttuuria: suosituksista käytäntöön			Toimenpide - TYÖHYVINVOINTI		
	Kunta huomioi kulttuurihyvinvoinnin näkökulmia palvelujen kehittämisessä (mm. koulutus ja varhaiskasvatus, kulttuuri-, nuoriso-, museo-, kirjasto-, liikunta- ja työllisyyspalvelut, elinvoima, kilpailukyky, kaupunkisuunnittelu).	Kunta tunnistaa ja määrittelee, mitkä sen kulttuuripalveluista ja -toiminnasta ovat kulttuurihyvinvointipalveluita. Kunta kuvaa kunnan käytössä olevat ja tuottamat kulttuurihyvinvoinnin toimintamallit, kehittää niitä ja ottaa uusia toimintamalleja käyttöön tarpeen mukaan.	Kunta ottaa suositellut kulttuurihyvinvoinnin palvelumallit käyttöön ja luo kulttuurihyvinvoinnille osana elintapa- ja muuta ohjausta.	Kunta ottaa päästösten ennakkovaihtokusten arvioinnin (EVA-menetely) osaksi kulttuurihyvinvointipalveluiden suunnittelua.	Kunta hyödyntää kulttuurin TEA-viisaria kulttuuritoiminnan, -palveluiden ja kulttuurihyvinvoinnin suunnittelussa ja seurannassa soveltuvin osin.	Kunta kartoittaa kunnan tyhjiä tiloja ja kirjaa suunnitelmiin niiden välittämisen taide- ja kulttuurikäyttöön.	Kunta kuvaa kulttuurihyvinvointipalvelunsa palvelutietovarantopankin (PTV) edellyttämällä tavalla.	Kunta hyödyntää kulttuuria ja taiteita henkilöstön työhyvinvoinnin edistämiseksi sekä työympäristön viihtyisyyden kehittämisessä.		
3. PAINOPISTE: TIETO JA OSAAMINEN										
TAVOITTEET: Päättökenteko, johtaminen sekä kulttuurihyvinvointitoiminnan ja -palveluiden kehittäminen perustuvat tutkimustietoon kulttuurin ja taiteen vaikutuksista. Monialainen kulttuurihyvinvoinnin tuntemus ja osaaminen ovat korkealla tasolla. Ihmiset tunnistavat kulttuurin ja taiteen merkityksen hyvinvoinnilleen arjessa.	Toimenpide - OLEMASSA OLEVAN TIEDON HYÖDYNTÄMINEN tiedolla johtaminen, tutkimustietoon ja käytännössä hankittuun tietoon perustuva kehittäminen		Toimenpide - TIEDON KERÄÄMINEN käyttäjä- ja palvelukohtaisuus, koostaminen, vastuuhenkilöt			Toimenpide - VIESTINTÄ JA TIEDONKULKU asukasviestintä, päättäjien tietoisuuden vahvistaminen, henkilöstön sisäinen viestintä			Toimenpide - OSAAMISEN VAHVISTAMINEN	
	Kunnan johto ja työntekijät hyödyntävät työssään kunnan keräämää ajantasaista tietoa taiteen ja kulttuurin hyvinvointi-, terveys- ja talousvaikutuksista sekä vaikutuksista oppimiseen, ympäristöön ja kulttuuriseen kestävytyteen.	Kunta tuntee ja huomioi kulttuurihyvinvoinnin suunnittelun ja toimeenpanoon kohdennettuja tavoitteita ja toimenpiteitä kansallista ohjelmista ja strategioista (mm. kansallinen ikäohjelma 2030, Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden periaatepäätös ja toimeenpanosuunnitelma).	Kunta on nimennyt henkilön, jonka vastuulla on kulttuurihyvinvointitiedon hallinnointi, koostaminen, siitä raportointi ja viestiminen.	Kunta kerää kulttuurihyvinvointipalveluista määrällistä ja laadullista tietoa eri käyttäjäryhmittä. Vaikutavuuden, osallisuuteen ja taiteelliseen laatuun liittyvä tietoa kulttuurihyvinvointitoiminnasta voi kerätä esim. THL:n osallisuusindikaattoria ja Pienet onnistumistarinat -työkalua hyödyntäen (THL).	Kunta vastaa THL:n kulttuurin TEA-viisari-tiedonkeruuseen ja hyödyntää sen tuloksia kulttuuripalvelujen kehittämisessä. TEA-viisarin vastaaminen vaikuttaa kunnan kulttuuriin liittyvän HYTE-kertoimen toteutumiseen.	Kunta viestii asukkaalleen kulttuurihyvinvointitoiminnasta sekä kulttuurin ja taiteen vaikutuksista hyvinvointiin, terveyteen, osallisuuteen, talouteen, oppimiseen, ympäristöön ja kulttuuriseen kestävytyteen selkeästi, monipuolisesti ja monikanavaisesti.	Kunta vie kehittämälleen, kulttuurihyvinvointitoiminnassa hyödynnettäviä malleja Innokyliään .	Kunta lisää päättäjien tietoisuutta taiteen ja kulttuurin hyvinvointi-, terveys- ja talousvaikutuksista sekä vaikutuksista oppimiseen, ympäristöön ja kulttuuriseen kestävytyteen.	Kunnassa on sekä hallinnonalojen sisäisiä että hallintorajat ylittäviä rakenteita, kanavia ja foorumeita kulttuurihyvinvointiin liittyvän yhteistyön tekemiseen ja tiedon välittämiseen.	Kunta järjestää työntekijöilleen kulttuurihyvinvointiin liittyvää koulutusta. Kunnan työntekijät osallistuvat kulttuurin TEA-viisarin kuntokouluun .
4. PAINOPISTE: SAAVUTETTAVAT PALVELUT JA OSALLISUUS										
TAVOITTEET: Kulttuuri- ja kulttuurihyvinvoinnin palvelutuoto on sisällöllisesti ja tuotannollisesti moninaista, laadukasta ja ammattimaista. Kulttuuri- ja kulttuurihyvinvointipalvelut ovat yhdenvertaisesti kaikkien saavutettavissa ja fyysisesti esteettömiä.	Toimenpide - SAAVUTETTAVUUDEN JA ESTEETTÖMYYDEN TURVAAMINEN			Toimenpide - PALVELUIDEN SUUNNITTELU yhteistyö, osallisuus- ja yhdenvertaisuusnäkökulma, yhteiskehittäminen, etsivä kulttuurisyö			Toimenpide - PALVELUIDEN JÄRJESTÄMINEN		Toimenpide - PALVELUIN OHJAAMINEN	
	Kunta varaa talousarviossaan riittävän resurssin kulttuuri- ja kulttuurihyvinvointipalvelujen saavutettavuuden varmistamiseksi.	Kunta turvaa esteettömät kulttuurihyvinvointitoiminnan ja -palveluiden tilat ja ottaa käyttöön turvallisemman tilan periaatteet.	Kunta lisää digitaalisia kulttuuripalveluja ja niiden hyödyntämistä.	Kunta tekee yhteistyötä hyvinvointialueen, koivomannen ja yksityisen sektorin toimijoiden ja kulttuurikentän kanssa suunnitellessaan ja toteuttaessaan kulttuurihyvinvointipalveluja ja -toimintaa.	Kunta suunnittelee, kehittää ja toteuttaa kulttuuri- ja kulttuurihyvinvointipalveluja yhdessä kuntalaisten kanssa.	Kunta huomioi palveluidensa suunnittelussa ja toteutuksessa erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien mahdollisuudet osallistua ja hyötymään taiteesta ja kulttuurista.	Kunta huomioi kulttuurihyvinvoinnin näkökulmat monialaisessa ja -ammattillisessa etsivässä työssä (mm. nuorisopalveluissa, toimintakeskuksissa, kouluissa ja oppilaitoksissa, työllisyyspalveluissa).	Kunta hyödyntää palvelutuotoissaan Pirkanmaan Kulttuuripankkia : etsii alustalta tietoa taide- ja kulttuuripalveluista sekä tilaa niitä sieltä.	Kunta lisää matalan kynnyksen kulttuuritoimintamahdollisuuksia ja tukee arjen kulttuurista aktiivisuutta kehittämällä monialaisia palveluja ja lisäämällä yhteistyötä esimerkiksi liikunta-, kirjasto- ja kulttuuri- ja sivistyspalvelujen sekä kulttuurikentän kanssa.	Kunnan eri palveluissa hyödynnetään aktiivisesti kulttuurihyvinvoinnin palvelutarjoitinta osana elintapaohjausta.

Toimeenpanosuunnitelma

YHDYSPINNAT						
1. PAINOPISTE: RAKENTEET						
TAVOITTEET:		Toimenpide - HALLINTORAKENTEET		Toimenpide - YHTEISTYÖN RAKENTEET		
Kulttuurihyvinvointi on osa hyvinvointialueen, kuntien sekä kolmannen ja yksityisen sektorin ja kulttuurikentän sekä oppilaitosten tekemää yhdyspintayhteyttä ja hallinnollisia rakenteita.		Kirjaamisen, vastuuhenkilöt, suunnitelmat, seuranta		poikkialinnollisuus, monialaisuus, yhteiskehittäminen, verkostot, työskentelymahdollisuudet		
Hyvinvointialueen, kuntien, kulttuuritoimijoiden ja muiden hyvinvointia ja terveyttä edistävien toimijoiden kulttuurihyvinvoinnin yhteistyön rakenteet toimivat hyvin.		Toimijat huolehtivat, että kulttuuripalvelut sekä kulttuurihyvinvoinnin toimintamallit on kirjattu hyvinvointisuunnitelmiin, strategioihin ja toimintasuunnitelmiin.		Hyvinvointialue, kunta ja muut toimijat nimeävät kulttuurihyvinvointiin liittyviä työtä tekeviä ja yhteistyötä toteuttavat vastapainia.		
		Kulttuuripalvelut ovat kestävästi hankintamallin sekä sopivat kulttuurihyvinvointipalvelujen hankkimisesta ja tuottamisesta. Toimijat valmistelevat yhdessä yhdyspintapalveluihin tarvittavat kumppanuuksopimukset tms., joissa määritellään mm. toiminnan tavoitteet ja toteutustavat, kondernyhmät, asiakasohjaus, palveluketju ja toimijoiden roolit.		Yhdyspintapalveluihin tarvittavat yhteistyörakenteet ja vastuunjakko on sovittu kaikkien toimijoiden kesken.		
		Yhdyspintayhteyttä kehitetään ja vahvistetaan yhdessä, kenellä tulee olla kulttuurihyvinvoinnin ohjauksosaimista ja kenen kanssa tehdään yhteistyötä.		Alueellisissa kehittämisessä ja hankkeissa pyritään pitkäkestoiseen, johdonmukaiseen, kestävään ja tavoitteelliseen yhteistyöhön, jonka vaikuttavuus on tunnistettavissa ja jatkuvuus turvattavissa. Kulttuurihyvinvointi huomioidaan mm. kilpailutuksissa.		
				Perustetaan Pirkanmaalle kulttuurihyvinvoinnin osakesseks, jonka tehtävä ovat mm. kulttuurihyvinvointiosaamisen, palveluiden ja asiantuntijajoukkojen edistämisen, Pirkanmaalla sekä alueellisen, valtakunnallisen ja kansainvälisen yhteistyön vahvistaminen.		
				Kulttuurihyvinvoinnin alueellinen asiantuntijaryhmä Kultu toimii aktiivisesti asiantuntijajoukkojen yhteydessä ja kehittämisessä sekä osaltaan järjestää vuosittain mm. TEA-visairin kuntokoulu yhteistyössä SOTEKU-koordinaation kanssa.		
2. PAINOPISTE: SUUNNITELMALLISUUS						
TAVOITTEET:		Toimenpide - PALVELUIDEN KEHITTÄMINEN			Toimenpide - SUUNNITELMAT	
Pirkanmaalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi käytetään suunnitelmallisesti kulttuurihyvinvoinnin keinoja.		jalkauttaminen, palveluketjut, EVA-menetely ja asiakaspalautte			toimintamallien kuvaus ja kehittäminen, 100min kulttuuria	
100 minuuttia kulttuuria - kulttuurihyvinvointisuositus on käytössä vuoteen 2026 mennessä Pirkanmaan hyvinvointialueella, kaikissa kunnissa, kolmannella ja yksityisellä sektorilla ja yhdyspinnoilla.		Toimijat kehittävät yhteistyössä kulttuurihyvinvointitoimintaa ja -palveluita.			Toimijoiden suunnitelmissa (mm. yhdenvertaisuussuunnitelma) on huomioitu kulttuuristen oikeuksien ja kulttuurihyvinvoinnin toteutuminen.	
		Toimijat kartoittavat yhteistyömahdollisuuksia ja sovimat kumppanuuksia. Toimijat pitävät yllä keskusteluyhteyttä sekä sitoutuvat yhteistyöhön ja luottuinhin toimintamalleihin.			Toimijat määrittelevät yhdessä, miten 100 minuuttia kulttuuria -kulttuurihyvinvointisuositusta sovelletaan ja miten toimijat sitoutuvat suosituksen toteutukseen.	
		Yhdyspintayhteyttä kehitetään ja vahvistetaan yhdessä, kenellä tulee olla kulttuurihyvinvoinnin ohjauksosaimista ja kenen kanssa tehdään yhteistyötä.				
		Yhdyspintatoimijat kehittävät kulttuurihyvinvointipalveluiden yksilöllisten vaikutusten kuvaamiseen vapaaehtoisien kulttuurikirjauksen mallia kulttuurihyvinvointipalveluiden tuottajien, hyte- ja sote-toimijoiden ja osallistujien yhteistyönä.				
3. PAINOPISTE: TIETO JA OSAAMINEN						
TAVOITTEET:		Toimenpide - TIEDOLLA JOHTAMINEN		Toimenpide - OSAAMISEN VAHVISTAMINEN		Toimenpide - VIESTINTÄ JA TIEDONKULKU
Monialainen kulttuurihyvinvoinnin tuntemus ja osaaminen ovat korkealla tasolla.		Tiedonkeruun menetelmiä (esim. TIL-p osallisuusindikaattori ja Pienet onnistumistarinat - työkalu, vapaaehtoisen kulttuurikirjaamisen malli).		henkilöstön lisäkoulutus, tutkintoon johtava koulutus, täydennyskoulutus, oppilaitosyhteistyö		viestintä eri ryhmille ja yleisesti, tunnettuuden lisääminen, yhteistyöfoorumit
Johtaminen, kulttuurihyvinvointitoiminta, -palvelut ja niiden kehittäminen perustuvat tutkimustietoon kulttuurin ja taiteen vaikutuksista.		Toimijat kehittävät yhdessä ja ottavat käyttöön kulttuurihyvinvointitoimintaa ja -palveluihin liittyviä tiedonkeruun menetelmiä (esim. TIL-p osallisuusindikaattori ja Pienet onnistumistarinat - työkalu, vapaaehtoisen kulttuurikirjaamisen malli).		Kartoitetaan systemaattisesti täydennyskoulutuksen, ammattiopistojen ja Tampereen korkeakoulu-yhteistyön (erit. sosiaalinen, terveys- ja kehittämisarpeet ja vahvistavat osaamista tarjoamalla lisa- ja täydennyskoulutusta.		Eri toimijat vievät kehittämään, kulttuuritoiminnassa hyödynnettäviä malleja innokyyään.
Ihmiset tunnustavat kulttuurin ja taiteen merkityksen hyvinvoinnilleen arjessa.		Toimijat määrittelevät yhdessä, kenen vastuulla on asiakaspalautteen kerääminen yhdyspinnoille sijoittuvasta kulttuurihyvinvointipalveluista ja -toiminnaista.		Perustetaan systemaattisesti kulttuurihyvinvointikoulutuksia kehittäviä ja koordinoiva työryhmä osaksi hyvinvointialueen SOTEKU-tehtäviä ja/tai perustettavaksi suositettavan kulttuurihyvinvoinnin osaamis-keskuksen tehtäviä.		Toimijat suunnittelevat yhdessä, mitä ja miten yhdyspinnoille sijoittuvista kulttuurihyvinvointipalveluista ja -toiminnasta viestintää pirkanmaalaaisille eri kohderyhmät ja haavoittuvassa asemassa olevat ihmiset huomioiden. Viestinnän lähtökohdanna tulee olla saavutettavuus, monikanavaisuus ja monipuolisuus. Pirkanmaa tunnetaan kulttuurihyvinvoinnin edelläkävijänä. Alueen toiminta ja yhteistyö kiinnostavat kansallisesti ja kansainvälisesti.
		Toimijat kehittävät yhdessä ja ottavat käyttöön kulttuurihyvinvointitoimintaa ja -palveluihin liittyviä tiedonkeruun menetelmiä (esim. TIL-p osallisuusindikaattori ja Pienet onnistumistarinat - työkalu, vapaaehtoisen kulttuurikirjaamisen malli).		Käsitellään kulttuurihyvinvoinnin tuottajajoukkojen liittyvää koulutusta.		Eri toimijat vievät kehittämään, kulttuuritoiminnassa hyödynnettäviä malleja innokyyään.
		Toimijat määrittelevät yhdessä, kenen vastuulla on asiakaspalautteen kerääminen yhdyspinnoille sijoittuvasta kulttuurihyvinvointipalveluista ja -toiminnaista.		Käsitellään kulttuurihyvinvoinnin tuottajajoukkojen liittyvää koulutusta.		Eri toimijat vievät kehittämään, kulttuuritoiminnassa hyödynnettäviä malleja innokyyään.
4. PAINOPISTE: SAAVUTETTAVAT PALVELUT JA OSALLISUUS						
TAVOITTEET:		Toimenpide - SAAVUTETTAVUUDEN JA ESTEETTÖMYYDEN TURVAAMINEN		Toimenpide - PALVELUIDEN SUUNNITTELU JA JÄRJESTÄMINEN		Toimenpide - PALVELUIHIN OHJAAMINEN
Kulttuuri- ja kulttuurihyvinvoinnin palvelutuotanto on sisällöllisesti moninaista, laadukasta ja ammattilaista.		Palveluiden järjestämiseen ja saavutettavuuden turvaamiseen liittyvät vastuut on määritelty yhdyspintayhteyssä. Kaikki toimijat sitoutuvat kulttuuri- ja kulttuurihyvinvointipalvelujen ja -toiminnan saavutettavuuden kehittämiseen.		yhteistyö, osallisuusnäkökulma, yhteiskehittäminen, etsivä kulttuuriyö, digitaaliset alustat		Kehitetään Pirkanmaan Kulttuuripankkia ja kulttuurihyvinvoinnin palvelutarjontina osana yhteistyössä vastaamaan yhä paremmin eri toimijoiden tarpeita ja kysyntää sekä opastetaan toimijoita niiden käyttöön.
Kulttuuri- ja kulttuurihyvinvointipalvelut ovat yhdenvertaisesti kaikkien saavutettavissa ja fyysisesti esteettömiä.		Toimijat suunnittelevat, kehittävät ja tuottavat digitaalisia kulttuuripalveluja ja lisäävät niiden käyttöä osana yhdyspinnoilla ja osana omia palveluita.		Yhdyspinnoille sijoittuvien kulttuuri- ja kulttuurihyvinvointipalvelujen ja -toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa huomioidaan erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien osallistumis mahdollisuudet.		Kehitetään Pirkanmaan Kulttuuripankkia ja kulttuurihyvinvoinnin palvelutarjontina osana yhteistyössä vastaamaan yhä paremmin eri toimijoiden tarpeita ja kysyntää sekä opastetaan toimijoita niiden käyttöön.
		Toimijat suunnittelevat, kehittävät ja tuottavat digitaalisia kulttuuripalveluja ja lisäävät niiden käyttöä osana yhdyspinnoilla ja osana omia palveluita.		Yhdyspinnoille sijoittuvien kulttuuri- ja kulttuurihyvinvointipalvelujen ja -toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa huomioidaan erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien osallistumis mahdollisuudet.		Kehitetään Pirkanmaan Kulttuuripankkia ja kulttuurihyvinvoinnin palvelutarjontina osana yhteistyössä vastaamaan yhä paremmin eri toimijoiden tarpeita ja kysyntää sekä opastetaan toimijoita niiden käyttöön.
		Toimijat suunnittelevat, kehittävät ja tuottavat digitaalisia kulttuuripalveluja ja lisäävät niiden käyttöä osana yhdyspinnoilla ja osana omia palveluita.		Yhdyspinnoille sijoittuvien kulttuuri- ja kulttuurihyvinvointipalvelujen ja -toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa huomioidaan erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien osallistumis mahdollisuudet.		Kehitetään Pirkanmaan Kulttuuripankkia ja kulttuurihyvinvoinnin palvelutarjontina osana yhteistyössä vastaamaan yhä paremmin eri toimijoiden tarpeita ja kysyntää sekä opastetaan toimijoita niiden käyttöön.

KOLMAS JA YKSITYINEN SEKTORI (sosiaali-, terveys-, hyvinvointi- ja kasvustusalojen järjestöt, yhdistykset, osuuskunnat, säätiöt, seurakunnat ja yritykset)				
1. PAINOPISTE: RAKENTEET				
TAVOITTEET: Kulttuurihyvinvointi on osa hyvinvointialueen, kuntien sekä kolmannen ja yksityisen sektorin hallinnollisia rakenteita. Hyvinvointialueen, kuntien, kulttuuritoimijoiden ja muiden hyvinvointia ja terveyttä edistävien toimijoiden kulttuurihyvinvoinnin yhteistyön rakenteet toimivat hyvin.	Toimenpide - HALLINTORAKENTEET kirjaaminen, budjetointi, vastuhenkilöt, suunnitelmat, seuranta		Toimenpide - YHTEISTYÖN RAKENTEET poikkihallinnollisuus, monialaisuus, yhteiskehittäminen, verkostot, työskentelymahdollisuudet	
	Toimijat kirjaavat soveltuvin osin kulttuurihyvinvoinnin tavoitteita ja toimenpiteitä strategiansa sekä toimeenpano- ja toteutus suunnitelmiin. Kulttuurihyvinvoinnin vastuut on määritetty.		Toimijat osoittavat kulttuurihyvinvoinnin kehittämiseen, koordinoituihin sekä toimintaan resurssin budjetissaan ja raportoivat toiminnasta vuositasona.	Toimijat osallistuvat aktiivisesti Pirkanmaan Talkusydän - alueverkoston toimintaan. Alueellisessa kulttuurihyvinvoinnin asiantuntijaryhmä Kultussa on järjestöedustus. Järjestöt kutsuvat kulttuurihyvinvoinnin asiantuntijan mukaan omiin verkostoihinsa.
2. PAINOPISTE: SUUNNITELMALLISUUS				
TAVOITTEET: Pirkanmaalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi käytetään suunnitelmallisesti kulttuurihyvinvoinnin keinoja. 100 minuuttia kulttuuria - kulttuurihyvinvointisuositus on käytössä vuoteen 2026 mennessä Pirkanmaan hyvinvointialueella, kaikissa kunnissa sekä kolmannella ja yksityisellä sektorilla.	Toimenpide - PALVELUIDEN KEHITTÄMINEN yhteistyö, käytännöt, asiakaspalautte		Toimenpide - SUUNNITELMAT toimintamallin kuvaus, kehittämiseen sitoutuminen, 100min kulttuuria	
	Toimijat tuntevat ja huomioivat toiminnassaan kulttuurihyvinvoinnin suunnittelun ja toimeenpanon kohdennettuja tavoitteita ja toimenpiteitä kansallisista ohjelmista ja strategioista (mm. kansallinen ikäohjelma 2030, Hyvinvoinni, terveyden ja turvallisuuden periaatepäätös ja toimeenpanosuunnitelma).		Toimijat keräävät asiakaspalautetta ja vaikuttavuustietoa kulttuurihyvinvointipalveluista ja -toiminnasta yhdessä kehitetyillä menetelmillä ja hyödyntävät tietoa palvelujen kehittämisessä ja asiakastyössä. Toimijat edistävät vapaaehtoisen kulttuurikirjauksen käyttöönottoa asiakastyössä.	Toimijat määrittelevät kulttuurihyvinvoinnin toimintamallit osaksi toimintakokonaisuuksiaan, ottavat ne käyttöön ja kehittävät niitä.
3. PAINOPISTE: TIETO JA OSAAMINEN				
TAVOITTEET: Kulttuurihyvinvointitoiminta, -palvelut ja niiden kehittäminen perustuvat tutkimustietoon kulttuurin ja taiteen vaikutuksista. Monialainen kulttuurihyvinvoinnin tutkimus ja osaaminen ovat korkealla tasolla. Ihmiset tunnustavat kulttuurin ja taiteen merkityksen hyvinvoinnilleen arjessa.	Toimenpide - TIEDOLLA JOHTAMINEN		Toimenpide - TIEDON KERÄÄMINEN käyttäjä- ja palvelukohtaisuus, koostaminen, vastuhenkilöt	
	Toimijat hyödyntävät tietoa taiteen ja kulttuurin hyvinvointi-, terveys- ja talousvaikutuksista sekä vaikutuksista oppimiseen, ympäristöön ja kulttuuriin kestävyyteen.		Toimijat koostavat määrällistä ja laadullista tietoa kulttuurihyvinvoinnista osana toiminnan raportointia, ja toimittavat keräämänsä tiedot soveltuvin osin hyvinvointialueen SOTEKU-koordinaattorille osaksi alueellista hyvinvointi-raporttia.	Toimijat keräävät vuosittain vaikuttavuus- ja osallisuustietoa osaallisuusindikaattoreita ja Planet omniumistutkimus -työkalua hyödyntäen, ja ottavat käyttöön vapaaehtoisen kulttuurikirjauksen mallin .
4. PAINOPISTE: SAAVUTETTAVAT PALVELUT JA OSALLISUUS				
TAVOITTEET: Kulttuuri- ja kulttuurihyvinvoinnin palvelutuotanto on sisällöllisesti ja tuotannollisesti monialaista, laadukasta ja ammattimaista. Kulttuuri- ja kulttuurihyvinvointipalvelut ovat yhdenvertaisesti kaikkien saavutettavissa ja fyysisesti esteettömiä.	Toimenpide - SAAVUTETTAVUUDEN JA ESTEETTÖMYYDEN TURVAAMINEN		Toimenpide - PALVELUIDEN SUUNNITTELU yhteistyö, osallisuusnäkökulma, yhteiskehittäminen, etsivät kulttuuriyö	
	Toimijat tukevat matalan kynnyksen kulttuuri- ja kulttuurihyvinvointitoiminnan ja osallistumisen mahdollisuuksia.		Toimijat huolehtivat tuottamansa kulttuuri- ja kulttuurihyvinvointipalvelujen ja -palveluiden tilojen esteettömyydestä ja ottavat käyttöön turvallisemman tilan periaatteet.	Toimijat lisäävät digitaalisten kulttuuripalvelujen tuottamista ja käyttöä.
Toimijat hyödyntävät toiminnassaan ja palvelussaan Pirkanmaan Kulttuuripankkia : etsivät tietoa taide- ja kulttuuripalveluista sekä tilaavat niitä.		Toimijat hyödyntävät toiminnassaan ja palvelussaan Pirkanmaan Kulttuuripankkia : etsivät tietoa taide- ja kulttuuripalveluista sekä tilaavat niitä.		Toimijat hyödyntävät toiminnassaan ja palvelussaan Pirkanmaan Kulttuuripankkia : etsivät tietoa taide- ja kulttuuripalveluista sekä tilaavat niitä.

Toimeenpanosuunnitelma

KULTTUURIKENTÄ										
1. PAINOPISTE: RAKENTEET										
TAVOITTEET: Kulttuurihyvinvointi on osa kulttuurikentän, kuntien, hyvinvointialueen sekä kotimaan ja yksityisen sektorin yhteistyön rakenteita. Kulttuurikentän, kuntien, hyvinvointialueen ja muiden hyvinvointia ja terveyttä edistävien toimijoiden kulttuurihyvinvoinnin yhteistyön rakenteet toimivat hyvin.	Toimenpide - YHTEISTYÖN RAKENTEET yhteiskehittäminen, verkostot, aktiivisuus									
	Kulttuurihyvinvointi on osa kulttuuritoimijoiden rahoitusta ja se huomioidaan osana kokonaisbudjetointia.	Kulttuuri- ja taidekentän toimijat osallistuvat aktiivisesti alansa paikallisten ja alueellisten kulttuurihyvinvoinnin yhteistyörakenteiden luomiseen, kehittämiseen ja ylläpitoon. Kulttuurihyvinvoinnin ammattilaiset osallistuvat Pirkanmaan Talkusydän -alueverkostotyöhön.	Kulttuurihyvinvointitoiminta on Pirkanmaalla kansallisesti ja kansainvälisesti tarkasteltuna alan kehityksen kärjessä. Pirkanmaalaiset toimijat osallistuvat aktiivisesti alueelliseen, kansalliseen ja kansainväliseen yhteistyöhön ja kehittämiseen. Kulttuurikenttä toimii tiivistä alan kehittämisessä Kulttuurihyvinvoinnin osaamiskeskusessa.	Kulttuurikentän edustaja on nimetty hyvinvointialueen yhteistyöelinin ja heidän asiantuntemustaan hyödynnetään. Vainintään kaksi kulttuurikentän edustajaa on mukana kulttuurihyvinvoinnin asiantuntijaryhmä Kultussa.						
2. PAINOPISTE: SUUNNITELMALLISUUS										
TAVOITTEET: Pirkanmaalaisen hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi käytetään suunnitelmallisesti kulttuurihyvinvoinnin keinoja. 100 minuuttia kulttuuria - kulttuurihyvinvointisuositus on käytössä vuoteen 2026 mennessä Pirkanmaalla, hyvinvointialueen tuottamissa sote-palveluissa ja kaikissa kunnissa.	Toimenpide - PALVELUIDEN KEHITTÄMINEN yhteiskehittäminen, palveluketjut ja asiakaspalaute				Toimenpide - SUUNNITELMAT toimintamallien kuvaus, kehittämiseen sitoutuminen, 100min kulttuuria				Toimenpide - TYÖHYVINVOINTI	
	Kulttuuripalveluiden tuottajat kehittävät pitkäjänteisesti kulttuurihyvinvointipalveluja, niiden laatua ja sisältöjä.	Kulttuuri- ja taidekentän toimijat kehittävät kestäviä ja saavutettavia toimintamalleja ja palveluja.	Kulttuuri- ja taidekentän toimijat suunnittelevat ja toteuttavat kulttuurihyvinvointitoimintaa ja -palveluja tiivissä yhteistyössä hyvinvointialueen, kuntien sekä kotimaan ja yksityisen sektorin kanssa.	Kulttuuri- ja taidekentän toimijat kehittävät kulttuurihyvinvointipalveluiden tuoteistamista, jotta palvelut ovat hankittavia ja niiden sisältö ja laatu on tunnistettavissa. Palveluja viedään aktiivisesti Pirkanmaan Kulttuuripankkiin ja kulttuurihyvinvoinnin palvelutarjottimelle.	Taidelaitosten ohjelmistopolitiikassa huomioidaan eri väestöryhmiin ja taustaisten ihmisten kulttuuri, tarinat ja tuottama taide.	Kulttuuripalveluiden tuottajat sisällyttävät vuosisuunnitelmiinsa, talousarviohinsa ja strategiohinsa kulttuurihyvinvointiin liittyviä tavoitteita ja toimenpiteitä.	Kulttuuri- ja kulttuurihyvinvointipalvelujen eettiset toimintatavat ja laadun elementit on tunnistettu ja kuvattu palvelukuvauksissa.	Kulttuuritoimijat tuntevat 100 minuuttia kulttuuria - kulttuurihyvinvointisuosituksen ja tukevat sen toteutumista saavutettavilla ja monimuotoisilla palveluilla kaikilla.	Kulttuuri- ja taidekentän toimijat kuvaavat kulttuurihyvinvointipalvelunsa palvelutietovarantopankin (PTV) edellyttämällä tavalla.	Kulttuurihyvinvoinnin ammattilaisten työhyvinvointia ja työskentelyolosuhteita edistetään työnantajan ja taidekentän hankkivien ja tuottavien tahojen yhteistyönä. Kulttuuri- ja taidekentän toimijat hyödyntävät kulttuuria ja taidekentän työhyvinvointinsa edistämiseksi ja työympäristönsä viihtyisyyden kehittämisessä.
3. PAINOPISTE: TIETO JA OSAAMINEN										
TAVOITTEET: Kulttuurihyvinvointitoiminta, -palvelut ja niiden kehittäminen perustuvat tietoon kulttuurin ja taiteen vaikutuksista. Monialainen kulttuurihyvinvoinnin tuntemus ja osaaminen ovat korkealla tasolla. Ihmiset tunnistavat kulttuurin ja taiteen merkityksen hyvinvoinnilleen arjessa.	Toimenpide - TIEDON HYÖDYNTÄMINEN	Toimenpide - TIEDON KERÄÄMINEN asiakaspalaute, vaikuttavuus- ja osallisuustieto, tiedonkeruun kehittäminen			Toimenpide - OSAAMISEN VAHVISTAMINEN				Toimenpide - VIESTINTÄ JA TIEDONKULKU	
	Kulttuuri- ja taidekentän toimijat hyödyntävät ajantasaisia tietoja taiteen ja kulttuurin hyvinvointi-, terveys- ja talousvaikutuksista sekä vaikutuksista oppimiseen, ympäristöön ja kulttuuriseen kestävyyskehittämiseen kulttuurihyvinvointipalveluja ja -toimintaa.	Kulttuuri- ja taidekentän toimijat keräävät asiakaspalautea kulttuurihyvinvointipalveluista ja -toiminnasta ja hyödyntävät tietoja palveluiden kehittämisessä.	Kulttuuripalveluiden tuottajat ja taiteilijat osallistuvat vaikuttavuus- ja osallisuustiedon keräämiseen (esim. THL:n Pienet onnistumistarinat - työkalua ja osallisuusindikaattoria hyödyntäen).	Kulttuuripalveluiden tuottajat osallistuvat omien palveluidensa osalta toimintaan soveltuvia vaikutustietoa keruu- ja arviointimenetelmiä sekä siihen liittyvää osaamista yhteistyössä kuntien, hyvinvointialueen sote-toimijoiden ja palveluiden käyttäjien kanssa (mm. vapaaehtoisen kulttuurikirjauksen malli).	Kulttuuripalveluiden tuottajat kehittävät valmiuksiaan ja osaamistaan toimia erilaisissa toimintaympäristöissä ja eri kohderyhmien parissa sekä osallistavat työkennellä monialaista taustoista olevien taiteilijoiden, taiteen harrastajien kanssa.	Kulttuurikentällä on valmiuksia muotoilla ja tuottaa räätälöityjä ja kohdennettuja palveluja osana toimintaansa, ja ne suunnitellaan ja toteutetaan kulttuurihyvinvoinnin ja yhteisötieteen sekä eri toimintaympäristöjen eettisten toimintaperiaatteiden mukaisesti.	Kulttuuri- ja taidekentän asiantuntijat osallistuvat kulttuurihyvinvointialueen koulutuksen kehittämiseen ja toimivat asiantuntijakouluttajina.	Kulttuuri- ja taidekentän toimijat viestivät kulttuurihyvinvointitoimintaa ja -toiminnasta selkeästi, monipuolisesti ja monikanavaisesti eri kohderyhmät huomioiden.	Kulttuuri- ja taidekentän toimijat viestivät kehittämään, sote- ja yhte-aloilla hyödynnettävää mallia Innokylään, Pirkanmaan Kulttuuripankkiin ja kulttuurihyvinvoinnin palvelutarjottimelle.	
4. PAINOPISTE: SAAVUTETTAVAT PALVELUT JA OSALLISUUS										
TAVOITTEET: Kulttuuri- ja kulttuurihyvinvoinnin palvelutuotanto on sisällöllisesti ja tuotannollisesti monialaista, laadukasta ja ammattimaista. Kulttuuri- ja kulttuurihyvinvointipalvelut ovat yhdenvertaisesti kaikkien saavutettavissa ja fyysisesti esteettömiä.	Toimenpide - SAAVUTETTAVUUDEN JA ESTEETTÖMYYDEN TURVAAMINEN			Toimenpide - PALVELUIDEN SUUNNITTELU yhteistyö, osallisuusnäkökulma, yhteiskehittäminen,				Toimenpide - PALVELUIDEN TUOTTAMINEN		
	Kulttuuri- ja taidekentän toimijat varmistavat toiminnassa noudatetaan turvallisuuden tilan periaatteita. Esteettömyys huomioidaan sekä yleisön että esiintyjien ja taiteilijoiden näkökulmasta.	Kulttuuri- ja taidekentän toimijat luovat saavutettavia, digitaalisia kulttuurisäilytyksiä.	Kulttuuri- ja taidekentän toimijat luovat saavutettavia, digitaalisia kulttuurisäilytyksiä.	Kulttuuri- ja taidekentän toimijat osallistuvat yhteistyössä palveluiden käyttäjien, hyvinvointialueen sosiaali- ja terveyspalveluiden, kuntien, kotimaan ja yksityisen sektorin kanssa.	Kulttuuri- ja taidekentän toimijat osallistuvat haavoittavassa asemassa olevien mahdollisuudet osallistua ja hyötyä taiteesta ja kulttuurista.	Kulttuuri- ja taidekentän toimijat osallistavat suunnitelmallisesti kulttuuri- ja kulttuurihyvinvointipalveluiden yhteistyötä vammaisten taiteilijoiden työskentelyedellytysten parantamiseksi. Vammaisilla ja tukea osallistumisensa tarvitsevilla taiteilijoilla on mahdollisuus toimia osana taiteellisia yhteisöjä.	Kulttuuri- ja taidekentän toimijat viestivät palvelunsa Pirkanmaan Kulttuuripankkiin, josta tilaajat osavat etsiä tietoa lähelle tuotavista taide- ja kulttuuripalveluista sekä tilata niitä.	Kulttuurihyvinvointipalveluja tuotetaan monimuotoisesti ja laaja-alaisesti kulttuuri- ja taidekentän toimintaa ja sisältöjä heijastellen.	Kulttuuri- ja taidekentän toimijat viestivät palvelutarjontansa mukana olleiden kulttuurihyvinvoinnin palvelutarjottimella.	

3.4 Kohderyhmäkohtaiset tavoitteet ja toimenpide-ehdotukset

LAPSET, NUORET (0-15-vuotiaat) JA LAPSIPERHEET				
TAVOITE	TOIMENPITEET	VASTUUTAHO JA YHTEISTYÖKUMPPANIT	RAHOITUS	YHTEYS PÄÄTÖKSENTEKOON
Lapsille, nuorille ja lapsiperheille on yhdenvertaisia kulttuurin osallistumisen ja harrastamisen mahdollisuuksia	<ul style="list-style-type: none"> Varmistetaan kulttuuri- ja taidetoimijoiden resurssit toteuttaa ja kehittää lapsiperheille ja nuorille suunnattuja palveluja ja kulttuuritapahtumia Mahdollistetaan jokaiselle lapselle ja nuorelle vähintään yksi mieluisa harrastus Kehitetään harrastusmahdollisuuksien saavutettavuutta sekä lapset, nuoret ja lapsiperheet tavoittavaa viestintää huomioiden moninaiset käyttäjäryhmät Tarjotaan edullisia tai maksuttomia kulttuurin osallistumisen ja harrastamisen mahdollisuuksia 	<p>Kuntien sivistys- ja vapaa-aikatoimet</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> Kuntien kulttuuri- ja nuorisopalvelut Kuntien nuorisovaltuustot Kuntien hyvinvointiryhmät Kirjastot Vapaa sivistystyö Taiteen perusopetus Taidelafokset ja taiteen ammatillaiset Kolmas sektori Lastenkulttuurikeskukset Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto 	Toimijoiden yhteistyönä	<p>Kuntien hyvinvointikertomukset ja -suunnitelmat, kulttuurihyvinvointisuunnitelmat, kunnan kulttuuri-, kirjasto- ja sivistystoimen toimintasuunnitelmat, kunnan HYTE-kerroin, asiakastyössä otetaan käyttöön vuonna 2023 valmistuva kulttuurihyvinvoinnin palvelutarjotin osana palveluohjausta ja ohjataan sekä henkilöitä että kuntalaisia käyttämään elintapaohjauksen palvelutarjontia, THL:n TEAvisari tiedonkeruu/ kulttuuri</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> taide- ja kulttuuritoimintaan osallistuvien lasten ja nuorten määrää kirjastojen lanu-tapahtumiin osallistuvien määrää, kirjastojen lanu-hankintojen määrää (yleisten kirjastojen tilastot) lasten harrastustakuun toteutumista
Lisätään lasten ja nuorten osallisuutta taide- ja kulttuuritoimijoina	<ul style="list-style-type: none"> Pyydetään lapset ja nuoret mukaan heitä koskevan toiminnan ja viestinnän suunnitteluun Luodaan lasten ja nuorten toiminnan suunnitteluun osallistumiselle pysyviä toimintatapoja Tuodaan esiin lasten ja nuorten tekemää taidetta ja arvostetaan heidän asiantuntijuuttaan taide- ja kulttuuritoimijoina 	<p>Taide- ja kulttuuritoimijat, kuntien hyvinvointiryhmät, kuntien sivistys- ja vapaa-aikatoimet</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> Kuntien ja hyvinvointialueen nuorisovaltuustot Kirjastot, kulttuuri- ja nuorisopalvelut Koulutus, varhaiskasvatus ja esiopetus Vapaa sivistystyö Taiteen perusopetus Kolmas sektori Lastenkulttuurikeskukset Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto 	Toimijoiden yhteistyönä	<p>Taide- ja kulttuuritoimijoiden toimintasuunnitelmat; Kirjastojen, koulujen ja varhaiskasvatuksen yhteistyöohjelmat</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> syntyneen toiminnan vaikuttavuutta osallistujien kokemuksia toiminnasta
Lisätään taide- ja kulttuuritoimintaa varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja iltapäiväkerhotoiminnassa	<ul style="list-style-type: none"> Kehitetään varhaiskasvatuksen ja peruskoulun kulttuurikasvatussuunnitelmia ja vahvistetaan niiden toimeenpanon edellytyksiä ja resursointia Varmistetaan, että erityistä tukea ja vaativaa erityistä tukea tarvitsevilla oppilailta on yhdenvertainen kulttuurikasvatustarjonta Lisätään taiteen, kulttuurin ja kirjastopalvelujen tarjontaa osana koulujen iltapäivätoimintaa (Harrastamisen Suomen malli) ja kehitetään mallia pitkäjänteisesti Lisätään oppilaiden toimivia taide- ja kulttuurisäilytöksiä tunteja Järjestetään mahdollisuuksia erilaisten ihmisten yhteiseen kulttuuritoimintaan esimerkiksi vahvistamalla päiväkotien, koulujen ja ikäihmisten ja kehitysvammaisten yksiköiden välillä 	<p>Kuntien sivistys- ja vapaa-aikatoimet</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> Kirjastot Koulutus, varhaiskasvatus ja esiopetus Perhekeskukset (hyvinvointialue) Taiteen perusopetus Vapaa sivistystyö Kuntien hyvinvointiryhmät Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto Kolmas sektori Taiteen ammatillaiset 	Kuntien sivistys-, kirjasto- ja vapaa-aikatoimen yhteistyönä	<p>Kuntien hyvinvointikertomukset ja -suunnitelmat, kulttuurihyvinvointisuunnitelmat, kulttuuri-, kirjasto- ja sivistystoimen toimintasuunnitelmat, THL:n TEAvisari tiedonkeruu/ kulttuuri</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> kulttuurikasvatussuunnitelmien määrää ja toteutumista kirjastojen, koulujen ja varhaiskasvatuksen yhteistyösovimusten määrää ja toteutumista toiminnan vaikuttavuutta ja laatua
Lisätään taiteen ja kulttuurin käyttöä sosiaali- ja terveydenhuollon (sote) asiakastyössä	<ul style="list-style-type: none"> Viedään taide-, kulttuuri- ja kirjastopalveluita niiden lasten, nuorten ja lapsiperheiden luo, jotka eivät erillisistä syistä johtuen voi käyttää tarjolla olevia avoimia kulttuuripalveluita Perhekeskusten sekä koulujen ja oppilaitosten opiskeluhuollon henkilöstölle otetaan käyttöön ja tarpeen mukaan kehitetään kulttuurihyvinvoinnin välineitä vanhempien ja lasten mielenterveystaitojen ja terveellisten elintapojen vahvistamisessa Kehitetään asiakas- ja tarvelähtöisiä matalan kynnyksen kulttuurihyvinvointipalveluja yhteistyössä sote-sektorin kanssa Lisätään sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön tietoutta lapsiperheille suunnatuista taide- ja kulttuuripalveluista Varmistetaan lasten kulttuurin osallisuus sosiaalihuollossa ja erikoissairaanhoidon palveluissa Laajennetaan hyvinvointialueen ja kulttuuritoimien yhteistyötä kulttuurilähetteden antamisessa tukea tarvitseville lapsille, nuorille ja lapsiperheille, esim. kulttuurilähet kirjastoon lukuvinkkauksen eri kohderyhmille, neuvolasta kehtolaulupajoihin tai seurakunnan muskaritoimintaan Otetaan taide- ja kulttuuritoiminta välineeksi lasten ja nuorten syrjäytymisen ja yksinäisyyden ehkäisyyn Tuetaan osallistumista Kulttuurikaveri- tai Kulttuuriluotsitoimintaan 	<p>Hyvinvointialue, sote-palveluiden johto ja henkilökunta</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> Alueellinen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen Hyvinvointialueen nuorisovaltuusto Kuntien hyvinvointiryhmät Perhekeskukset (hyvinvointialue) Hyvinvointialueen sairaalapalvelut Kirjastot Taiteen ammatillaiset Kolmas sektori Lastenkulttuurikeskukset Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto 	Hyvinvointialue	<p>Sote-palveluiden toiminta- ja taloussuunnitelmat, kuntien hyvinvointikertomukset ja -suunnitelmat, kulttuuri- ja sivistystoimen toimintasuunnitelmat, kunnan HYTE-kerroin, THL:n TEAvisari tiedonkeruu/ kulttuuri</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> taide- ja kulttuuritoimintaan osallistuvien lasten ja nuorten määrää taiteen ja kulttuurin käytön määrää sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakastyössä syntyneen toiminnan vaikuttavuutta käytettyjen kulttuurilähetteden määrää sekä niiden palveluiden määrää, joihin läheteellä voi lähettää
Taide- ja kulttuuritoimintaa mahdollistavat eri ikäisten, eri taustoista tulevien ja eri asemassa olevien ihmisten kohtaamisen ja yhdessä oppimisen	<ul style="list-style-type: none"> Järjestetään mahdollisuuksia erilaisten ihmisten yhteiseen kulttuuritoimintaan esimerkiksi vahvistamalla päiväkotien, koulujen ja ikäihmisten ja kehitysvammaisten yksiköiden välillä Vahvistetaan lasten ja nuorten kulttuurikompetenssia eli valmiuksia toimia erilaisissa kulttuurisissa ympäristöissä ja kykyä toimia kunnioittavasti kaikista kulttuuritaustoista tulevien ihmisten kanssa 	<p>Kuntien sivistys- ja vapaa-aikatoimet, hyvinvointialue, sote-palveluiden johto ja henkilökunta</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> Kirjastot Kulttuuripalvelut Taiteen ammatillaiset Taiteen perusopetus Kolmas sektori 	Toimijoiden yhteistyönä	<p>Kunnan HYTE-kerroin, THL:n TEAvisari tiedonkeruu / kulttuuri</p>
Toimintaympäristö tukee hyvinvointia ja osallisuutta - otetaan taide mukaan uusien rakennusten ja tilojen suunnitteluun	<ul style="list-style-type: none"> Otetaan taiteen ja kulttuurin ammatillaiset mukaan kehittämään toimintaympäristöjä esteettisemmiksi ja osallisuutta tukevammiksi tilojen, palveluiden, toiminnallisuuden ja asiakaspalvelun osalta Otetaan lapset ja nuoret suunnittelemaan heille tarkoitettuja tiloja yhteistyössä arkkitehtien, taiteilijoiden ja kulttuurialan ammattilaisten kanssa Määritellään uusien tilojen ja rakennusten rakentamisen ja tilojen kunnostamisen prosessiin taiteen ja kulttuurin huomioiden minimitaso (esim. prosenttiperiaate) sekä käytettävät huomioiva suunnittelmallinen toimintatapa hankkeiden kilpailutukseen ja toteutukseen 	<p>Kuntien sivistys- ja vapaa-aikatoimet, hyvinvointialue sekä sote-palveluiden johto ja henkilökunta</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> Alueellinen hyte-työ ja -koordinaatio Kirjastot Taide- ja kulttuuritoimijat Kolmannen ja yksityisen sektorin muut toimijat Rakennuttajat ja tilapalvelut 	Osana hyvinvointialueen toimintaympäristön kehittämistä	<p>Sote-palveluiden kehittämis- ja toimintasuunnitelmat, kuntien hyvinvointikertomukset ja -suunnitelmat</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> Prosessiperiaatteen toteutumista rakennushankkeissa Tilojen käyttäjien tyytyväisyyttä palveluihin Käyttäjien osallistumista tilojen suunnitteluun

Toimeenpanosuunnitelma

NUORET AIKUISET (16–24-vuotiaat)				
TAVOITE	TOIMENPITEET	VASTUUTAHO JA YHTEISTYÖKUMPPANIT	RAHOITUS	YHTEYS PÄÄTÖKSENTEKOON
Kannustetaan nuoria aikuisia omaehtoiseen kulttuuriseen toimintaan	<ul style="list-style-type: none"> • Annetaan nuorille aikuisille tiloja omaehtoiseen ja yhteisölliseen toimintaan • Luodaan nuorille aikuisille mahdollisuuksia toimia ohjaajina, asiantuntijoina ja vertaisohjaajina taide- ja kulttuuritoiminnassa • Järjestetään lisää edullisia tai maksuttomia kulttuuriharrastusmahdollisuuksia nuorille aikuisille 	<p>Kuntien hyvinvointiryhmät, nuoriso- , kirjasto- ja kulttuuritoimet</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kuntien nuorisovaltuustot • Taidelaitokset ja taiteen ammatillaiset • Kolmas sektori • Yksityinen sektori • Vapaaehtoistoiminta 	Toimijoiden yhteistyönä	<p>Kuntien hyvinvointikertomukset ja -suunnitelmat, kulttuurihyvinvointisuunnitelmat, kirjasto-, nuoriso- ja kulttuuritoimien sekä taidelaitosten toimintasuunnitelmat, kunnan HYTE-kerroin, THL:n TEAvisari tiedonkeruu/ kulttuuri</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nuorten aikuisten kulttuurista aktiivisuutta • yhteisöllisten tilojen määrää • osallistujien kokemusta toiminnan laadusta
Lisätään nuorten aikuisten osallisuutta taide- ja kulttuuritoimijoina	<ul style="list-style-type: none"> • Varmistetaan nuorten aikuisten osallistuminen taide- ja kulttuuritoiminnan suunnitteluun, kehittämiseen ja toteuttamiseen taide- ja kulttuuritoimintaa • Lisätään taidelaitosten tarjoamia tiloja ja mahdollisuuksia nuorten aikuisten tekemälle taiteelle sekä vahvistetaan yleisötyötä ja yhteistyötä nuorten kanssa 	<p>Taidelaitokset, kulttuuritapahtumat ja kuntien kulttuuri- ja nuorisotoimet</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kuntien nuorisovaltuustot • Taiteen ammatillaiset • Kolmas sektori • Vapaa sivistystyö • Taiteen perusopetus 	Toimintaa toteutetaan taide- , kulttuuri- ja nuorisotoimijoiden yhteisrahoituksella, osana toimijoiden omaa kehittämistyötä sekä hankerahoituksella	<p>Kuntien hyvinvointikertomukset ja -suunnitelmat, kulttuurihyvinvointisuunnitelmat, kulttuuri-, kirjasto- ja nuorisotoimien ja taidelaitosten toimintasuunnitelmat, THL:n TEAvisari tiedonkeruu/ kulttuuri</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nuorille suunnattujen ja yhdessä tuotettujen sisältöjen määrää • nuorten taitelijoiden työllisyyttä • nuorten osallisuuden kokemusta kulttuuri- ja taidekentän toimijoina ja/tai asiakkaina
Oppilaitokset, kirjastot ja taide- ja kulttuuritoimijat lisäävät yhteistyötään	<ul style="list-style-type: none"> • Oppilaitosten ja taide- ja kulttuuritoimijoiden tulee järjestää nuorille aikuisille suunnattua saavutettavaa ja sisällöllisesti kiinnostavaa kulttuuri- ja taidetoimintaa sekä suunnitella toimintaa yhdessä nuorten, oppilaitosten ja taitelijoiden kanssa • Lisätään yhdenvertaisia taiteen ja kulttuurin ammatillaiseksi kouluttautumisen mahdollisuuksia eri koulutusasteille • Lisätään tietoisuutta ja koulutusta vähemmistöjen mahdollisuuksista toimia kulttuurialalla ammatillisena ja vapaa-ajalla 	<p>Oppilaitokset kaikilla koulutusasteilla, kuntien kulttuuri-, kirjasto- ja nuorisotoimet</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Taidelaitokset ja taiteen ammatillaiset • Kuntien nuorisovaltuustot • Taiteen perusopetus • Vapaa sivistystyö • Monikulttuurisuus- ja vammaisjärjestöt • Kulttuuria kaikille palvelu tms. 	Yhteistyöt toimijoiden yhteistyönä Koulutusmahdollisuuksien lisääminen rahoitetaan koulujen omalla toimintana	<p>Koulujen opetussuunnitelmat ja koulutuspoliittiset linjaukset, kuntien hyvinvointikertomukset ja -suunnitelmat, kulttuurihyvinvointisuunnitelmat, kulttuuri-, kirjasto- ja nuorisotoimien ja taidelaitosten toimintasuunnitelmat</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • syntyneen yhteistyön määrää ja vaikuttavuutta • taiteen ja kulttuurin ammatillaiseksi kouluttautumisen mahdollisuuksien määrää (koulutusohjelmat ja aloituspaikat) • nuorten kulttuurialan ammatillaiseksi valmistuneiden tausta (mm. vammaisryhmä, etniset tausta, sukupuoli)
Lisätään taiteen ja kulttuurin käyttöä nuoren aikuisen elämän tukemisessa	<ul style="list-style-type: none"> • Vahvistetaan nuorille aikuisille suunnatun hyte-työn ja mielenterveyspalveluiden osana palveluita, jossa taide ja kulttuuri tukevat ja ovat välineinä nuoren mm. oman elämänpolun löytämisessä sekä kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja elämänhallinnan tukemisessä • Luodaan vapaaehtoisen kirjaamisen toimintamalli kulttuurihyvinvoinnin ja nuorten sote-palvelujen yhdyspinnalle, jossa kulttuurihyvinvointipalveluissa tapahtunut yksilöllinen kehittyminen, kuntoutuminen ja tms. kirjataan asiakkaan ja toimintaa ohjaajien välisen keskustelun perusteella ja ne voidaan huomioida osana kokonaisvaltaista hyvinvointia tai esim. kuntoutusta. • Vahvistetaan työllisyyspalveluiden osaamista ja tuntemusta kulttuurialan koulutus- ja työskentelymahdollisuuksista sekä kulttuurihyvinvointipalveluista osana työllisyyden ja osallisuuden edistämistä. • Lisätään kulttuurin ja taiteen menetelmien käyttöä etsivässä nuorisotyössä ja rakennetaan toimintamalleja etsivän kulttuurisen nuorisotyön toteuttamiseksi sekä testataan kulttuuriläheteen käyttöönottoa nuorten aikuisten palveluiden osana • Varmistetaan kulttuuriselle nuorisotyölle riittävät toimintaedellytykset ja kehitetään etsivän kulttuurisen nuorisotyö toimintamalleja • Järjestetään koordinoitua kulttuurikaveri -vapaaehtoistoimintaa 	<p>Työllisyyspalvelut (mm. Ohjaamot), hyvinvointialueen sosiaali- ja terveyspalvelut, opiskeluterveydenhuolto sekä sairaalapalvelut, kuntien nuoriso- ja kulttuuritoimet</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kirjastot • Kuntien hyvinvointiryhmät • Kuntien nuorisovaltuustot • Taidelaitokset ja taiteen ammatillaiset • Kolmas sektori 	Rahoitetaan osana TE- palveluiden, sosiaali- ja terveyspalveluiden ja nuorisotyön omaa kehittämistä ja palvelutuotantoa, hanketoiminnalla kehitetään yhdyspinnolla tapahtuvaa kehittämistyötä	<p>Pirkanmaan alueellinen sekä kuntien hyvinvointikertomukset ja -suunnitelmat, kulttuurihyvinvointisuunnitelmat, työllisyyspalveluiden ja nuorisotyön toimintasuunnitelmat, kunnan HYTE-kerroin, THL:n TEAvisari tiedonkeruu/ kulttuuri</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nuorille aikuisille suunnattujen kulttuurihyvinvointisäätöisten palveluiden määrää ja niihin käytettyä rahamäärää • toteutuneen toiminnan vaikutuksia ja vaikuttavuutta • toteutuneen toiminnan merkityksiä nuorille aikuisille ja koettua hyvinvointia (esim. Pienen onnistumistarinat - arviointimenetelmä)
Toimintaympäristö tukee hyvinvointia ja osallisuutta - otetaan taide mukaan uusien rakennusten ja tilojen suunnitteluun	<ul style="list-style-type: none"> • Otetaan taiteen ja kulttuurin ammatillaiset mukaan kehittämään toimintaympäristöjä esteettisemmiksi ja osallisuutta tukevammiksi tilojen, palveluiden, toiminnallisuuden ja asiakaspalvelun osalta • Otetaan nuoret aikuiset suunnittelemaan heille tarkoitettuja tiloja yhteistyössä arkkitehtien, taitelijoiden ja kulttuurialan ammattilaisten kanssa • Määritellään uusien tilojen ja rakennusten rakentamisen ja tilojen kunnostamisen prosessiin taiteen ja kulttuurin huomioiden minimiä (esim. prosenttiperiaate) sekä käyttäjät huomioiva suunnitelmallinen toimintatapa hankkeiden kilpailutukseen ja toteutukseen 	<p>Kuntien sivistys- ja vapaa-aikeet, hyvinvointialue sekä sote-palveluiden johto ja henkilöstö</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Alueellinen hyte-työ ja -koordinaatio • Kirjastot • Taide- ja kulttuuritoimijat • Kolmannen ja yksityisen sektorin muut toimijat • Rakennuttajat ja tilapalvelut 	Osana hyvinvointialueen toimintaympäristön kehittämistä	<p>Sote-palveluiden kehittämis- ja toimintasuunnitelmat, kuntien hyvinvointikertomukset ja -suunnitelmat</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prosensiperiaatteen toteutumista rakennushankkeissa • Tilojen käyttäjien tyytyväisyyttä palveluihin • Käyttäjien osallistumista tilojen suunnitteluun

Toimeenpanosuunnitelma

TYÖIKÄISET (25–64-vuotiaat)				
TAVOITE	TOIMENPITEET	VASTUUTAHO JA YHTEISTYÖKUMPPANIT	RAHOITUS	YHTEYS PÄÄTÖKSENTEKOON
Taide ja kulttuuri luovat parempaa työelämää	<ul style="list-style-type: none"> Työpaikoille luodaan taukoliikunnan tapaan taukokulttuurimahdollisuuksia Otetaan käyttöön taiteen keinoja hyödyntäviä pitkäkestoisia työhyvinvointipalveluja Taiteilijat otetaan mukaan työelämän kehittämiseen (johtaminen, työhyvinvointi, strategiatyö, luova kehittäminen) 	<p>Työnantajat ja työikäisten terveyspalvelut</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> Taidelaitokset ja taiteen ammattilaiset 	Osana työpaikkojen kehittämis- ja työhyvinvointitoimintaa	<p>Työnantajajärjestöjen strategiat</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> työhyvinvointi-mittareita taiteen ja kulttuurin käytön yleisyyttä ja niihin käytetyn rahan määrää työpaikoilla
Työikäisten sosiaali- ja terveyspalvelut hyödyntävät taidetta ja kulttuuria	<ul style="list-style-type: none"> Työikäisten sote-palveluissa otetaan käyttöön kulttuurilähete Sote-palveluissa ml. työterveys hyödynnetään taidetta ja kulttuuria osana työhyvinvointia, johtamista ja tilasuunnittelua Vahvistetaan kulttuurihyvinvointipalveluiden käyttöä osana työterveyspalveluiden ennaltaehkäisevää ja hoidollista työtä Työikäisten sote-palveluihin luodaan palvelupolut taiteen ja kulttuurin palveluihin ja vahvistetaan henkilöstön palveluohjausosaamista Taiteen ja kulttuurin menetelmiä käytetään osana asiakastyötä sote-palveluiden vastaanotoilla sekä ryhmien ja työyhteisöjen kanssa Kulttuurihyvinvointi ja kulttuurinen aktiivisuus huomioidaan määräaikaisten terveystarkastuksen sekä elämäntymiseen liittyvissä haastatteluisissa Kehitetään toimintamalleja työterveys toimijoiden ja kulttuuripalveluiden yhteistyön lisäämiseksi sekä tuetaan työterveyden ammattilaisten kulttuurihyvinvointitietoutta 	<p>Hyvinvointialue, työikäisten sosiaali- ja terveyspalvelut</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> Kuntien hyvinvointiryhmät Taidelaitokset ja taiteen ammattilaiset Oppilaitokset 	Hyvinvointialue, työterveyspalveluiden tuottajat, taide- ja kulttuuritoimijat	<p>Työterveyslaitoksen ja sosiaali- ja terveyspalvelujen strategiat ja toimintasuunnitelmat</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> taiteen ja kulttuurin käytön määrää terveyspalveluissa työikäisten hyvinvointimittareita
Työikäisten oma kulttuurinen aktiivisuus kasvaa	<ul style="list-style-type: none"> Lisätään kulttuurikaveritoimintaa työikäisille Kehitetään sovellus, joka kannustaa kulttuurikunnan kohottamiseen Omaehtoiselle kulttuuriselle toiminnalle luodaan mahdollisuuksia ja yhteisöllisiä tiloja, vrt. omatoimikirjastot 	<p>Kuntien hyvinvointiryhmät, kirjastot ja taide- ja kulttuuritoimijat</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> Kolmas sektori Vapaaehtoistoiminta Yksityinen sektori Vapaa sivistystyö 	Toimijoiden yhteistyönä	<p>Pirkanmaan alueellinen sekä kuntien hyvinvointikertomukset ja -suunnitelmat, kulttuurihyvinvointisuunnitelmat ja taide- ja kulttuuritoimijoiden toimintasuunnitelmat, kunnan HYTE-kerroin, THL:n TEÄvisari tiedonkeruu/ kulttuuri, asiakastyössä otetaan käyttöön vuonna 2023 valmistuva kulttuurihyvinvoinnin palvelutarjojen osana palveluohjausta ja ohjataan sekä henkilöitä että kuntalaisia käyttämään elintapaohjauksen palvelutarjoitinta</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> työikäisten kulttuurista aktiivisuutta kulttuurisen vapaaehtoistyön määrää yhteisöllisten tilojen määrää toiminnan vaikuttavuutta ja laatua
Kulttuuri-, taide- ja kirjastoala tekevät yhteistyötä muiden toimialojen kanssa	<ul style="list-style-type: none"> Otetaan taide ja kulttuuri välineiksi kaupunkisuunnittelussa, lähidemokratian edistämisessä ja kansalaisten osallistumisessa yhteiskunnan kehittämiseen Lisätään taiteen, kulttuurin ja kirjastojen yhteistyötä liikunnan ja ravitsemuksen kanssa 	<p>Kuntien johto, kulttuuritoimet, kirjastot ja hyvinvointiryhmät</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> Taidelaitokset ja taiteen ammattilaiset Kolmas sektori Vapaa sivistystyö Elintapaohjausta toteuttavat tahot 	Eri toimialojen toimijoiden yhteinen budjetointi ja suunnittelu	<p>Kaupunkisuunnittelun, lähidemokratian kehittämisen ja kansalaisten osallistumisen lisäämisen strategiat</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> syntyneen yhteistyön vaikuttavuutta kansalaisten osallistumisaktiivisuutta yhteiskunnan kehittämiseen
Työelämän ukopuolella olevat ovat osallisia taiteeseen ja kulttuuriin	<ul style="list-style-type: none"> Otetaan käyttöön Kaikukortti, joka mahdollistaa taloudellisesti heikossa tilanteessa olevien osallistumisen Tunnistetaan kirjastojen rooli ihmisten arjen kannattelijoina myös elämän nivelvaiheissa 	<p>Kuntien hyvinvointiryhmät, taidelaitosten johto</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> Taiteen ammattilaiset Kolmas sektori Kirjastot 	Toimijoiden yhteistyönä	<p>Pirkanmaan alueellinen sekä kuntien hyvinvointikertomukset ja -suunnitelmat, kulttuurihyvinvointisuunnitelmat ja taidelaitosten toimintasuunnitelmat, kunnan HYTE-kerroin, THL:n TEÄvisari tiedonkeruu/ kulttuuri, asiakastyössä otetaan käyttöön vuonna 2023 valmistuva kulttuurihyvinvoinnin palvelutarjojen osana palveluohjausta ja ohjataan sekä henkilöitä että kuntalaisia käyttämään elintapaohjauksen palvelutarjoitinta</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> työelämän ukopuolella olevien osallistumismäärää kulttuurin

OSALLISTUMISEENSA ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVAT				
TAVOITE	TOIMENPITEET	VASTUUTAHO JA YHTEISTYÖKUMPPANIT	RAHOITUS	YHTEYS PÄÄTÖKSENTEKOON
<p>Erityistä tukea tarvitsevilla on mahdollisuus osallistua taiteeseen ja kulttuuriin</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Helpotetaan osallistumista parantamalla taide-, kirjasto- ja kulttuuripalvelujen saavutettavuutta • Ohjataan osallistumiseensa erityistä tukea tarvitsevat kirjaston moninaisten aineistojen ja palvelujen pariin • Erityistä tukea osallistumiseensa tarvitsevat tulee ottaa mukaan heitä koskevien palveluiden suunnitteluun ja toteutukseen • Taidelaitosten tulee tuoda arvostaan esiin erityisryhmien tekemää taidetta • Huolehditaan kulttuurin ja taiteen opiskelu-, harrastus- ja esiintymistilojen esteettömyydestä • Edistetään erityisryhmiin kuuluvien henkilöiden mahdollisuuksia työllistyä kulttuurin eri kentille • Huomioidaan taide ja kulttuuri osana henkilökohtaista budjetointia • Julkisin varoin tuettujen taidelaitosten ja kulttuuripalveluiden tulee tarjota henkilökohtaiselle avustajalle maksuton sisäänpääsy 	<p>Hyvinvointialueen sosiaali- ja terveyspalveluiden johto ja henkilökunta, kuntien sivistys-, vapaa-aika- ja kulttuuritoimet, taidelaitokset, kulttuuritoimijat ja taiteen ammattilaiset</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kuntien hyvinvointiryhmät • Kuntien ja hyvinvointialueen vammaisneuvostot • Kolmas sektori • Taiteen perusopetuksen toimijat • Kirjastot • Kulttuuria kaikille -palvelu • Taide- ja kulttuuritoimintaa tuottavat järjestöt ja muut kolmannen sektorin toimijat 	<p>Taide- ja kulttuuritoimijat yhdessä sote-toimijoiden kanssa</p>	<p>Pirkanmaan alueellinen sekä kuntien hyvinvointikertomukset ja -suunnitelmat, kulttuurihyvinvointisuunnitelmat, taide- ja kulttuurialan toimijoiden toimintasuunnitelmat, kunnan HYTE-kerron, THL:n TEAvisari tiedonkeruu/ kulttuuri; asiakastyössä otetaan käyttöön vuonna 2023 valmistuva kulttuurihyvinvoinnin palvelutarjotin osana palveluohjausta ja ohjataan sekä henkilöitä että kuntalaisia käyttämään elintapaohjauksen palvelutarjotinta</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Palvelujen saavutettavuutta • Erityistä tukea tarvitsevien osallistumisen määrää taiteeseen ja kulttuuriin
<p>Kehitetään tarvelähtöisiä kulttuuri- ja kirjastopalveluja ja sisältöjä erityistä tukea osallistumiseensa tarvitseville</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kehitetään ja otetaan käyttöön tarvelähtöisiä kulttuuripalveluja sosiaali- ja terveyspalveluihin ja kotouttamistyöhön • Tarjotaan kaikille saavutettavia taide- ja kulttuuripalveluja ja harrastamismahdollisuuksia, esim. muistisairaiden konsertti, vauvakino, nepsy-lasten sirkusryhmä, kuvallutkattu teatteriesitys • Kehitetään kirjaston moninaisia palveluja ja niiden saavutettavuutta • Järjestetään kulttuurikaveripalveluja erityistä tukea tarvitseville • Kehitetään sektorirajat ylittävää yhteistyötä palveluiden sisällössä ja asiakasohjauksessa, esim. lisätään mahdollisuuksia matalan kynnyksen taide- ja kulttuurikokeluihin • Kehitetään taide- ja kulttuurialan toimijoiden yhteisosaamista erityistä tukea tarvitsevien yleisöjen ja taiteilijoiden toimijuuden vahvistamiseksi 	<p>Hyvinvointialueen sosiaali- ja terveyspalveluiden johto ja henkilökunta, kuntien sivistys-, vapaa-aika- ja kulttuuritoimet sekä kotoutumispalvelut, taidelaitokset, kulttuuritoimijat ja taiteen ammattilaiset</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kirjastot ja hyvinvointiryhmät • Kuntien ja hyvinvointialueen vammaisneuvostot • Taidelaitokset ja -toimijat • Taide- ja kulttuuritoimintaa tuottavat järjestöt ja muut kolmannen sektorin toimijat • Erityisoppilaitokset 	<p>Toimijoiden yhteistyönä</p>	<p>Vastuutahojen toimintasuunnitelmat, kuntien hyvinvointikertomukset ja -suunnitelmat sekä kulttuurihyvinvointisuunnitelmat, kunnan HYTE-kerron, THL:n TEAvisari tiedonkeruu/ kulttuuri, taide- ja kulttuuritoimijoiden toimintasuunnitelmat</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Erityistä tukea tarvitsevien osallistumisen määrää • Toiminnan vaikuttavuutta ja laatua
<p>Sosiaali- ja terveyspalveluissa ja toimintayksiköissä tuetaan kulttuuristen oikeuksien toteutumista kaikille</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Paikataan taiteilijoita ja taidekasvattajia työskentelemään erilaisiin toimintaympäristöihin erityistä tukea tarvitsevien keskuudessa • Kehitetään toimintaa, jossa asukkaat, henkilökunta ja taide- ja kulttuuritoimijat ovat tasavertaisina taiteen ja kulttuurin äärellä 	<p>Hyvinvointialueen sosiaali- ja terveyspalveluiden johto ja henkilökunta</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kuntien kulttuuritoimet ja hyvinvointiryhmät • Kuntien ja hyvinvointialueen vammaisneuvostot • Kirjastot • Taidetoimijat • Kolmas sektori 	<p>Toimijoiden yhteistyönä</p>	<p>Pirkanmaan hyvinvointialueen strategia, Pirkanmaan alueellinen sekä kuntien hyvinvointikertomukset ja -suunnitelmat ja kulttuurihyvinvointisuunnitelmat, mukana olevien toimialojen toimintasuunnitelmat</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toiminnan vaikuttavuutta ja laatua • Sote-laitosten asiakas- ja työtyytyväisyyttä • Asiakkaiden osallistumisen määrää
<p>Edistetään kotoutumista taiteen ja kulttuurin keinoin</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tarjotaan monipuolisia mahdollisuuksia tutustua eri taiteen lajeihin ja kulttuuripalveluihin • Lisätään Suomeen muuttaneiden pirkanmaalaisten yhteisöllisyyttä, osallisuutta, vertaistukea ja verkostoitumista • Edistetään kielen oppimista ja rohkaistaan itseilmaisuun ja itsetuntemukseen taiteen ja kulttuurin keinoin 	<p>Kuntien kotouttamispalvelut, sivistys- ja vapaa-aikatoimet sekä kuntien kulttuuripalvelut</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kirjastot • Migri 	<p>Toimijoiden yhteistyönä</p>	<p>Kunnan HYTE-kerron, THL:n TEAvisari tiedonkeruu/ kulttuuri, kunnan kotouttamisohjelma</p>
<p>Taide- ja kulttuuritoiminta mahdollistavat eri ikäisten, eri taustoitusta tulevien ja eri asemassa olevien ihmisten kohtaamisen ja yhdessä oppimisen</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Järjestetään mahdollisuuksia erilaisten ihmisten yhteiseen kulttuuritoimintaan esimerkiksi vahvistamalla päiväkotien, koulujen ja ikäihmisten ja kehitysvammaisten yksiköiden välillä 	<p>Hyvinvointialue, sosiaali- ja terveyspalveluiden johto ja henkilökunta sekä kuntien sivistys- ja vapaa-aikatoimet</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kirjastot • Kulttuuripalvelut • Taiteen ammattilaiset • Taiteen perusopetus • Kolmas sektori 	<p>Toimijoiden yhteistyönä</p>	<p>Kunnan HYTE-kerron, THL:n TEAvisari tiedonkeruu/ kulttuuri</p>
<p>Toimintaympäristö tukee hyvinvointia ja osallisuutta - otetaan taide mukaan uusien rakennusten ja tilojen suunnitteluun</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Otetaan taiteen ja kulttuurin ammattilaiset mukaan kehittämään toimintaympäristöä esteettisemmäksi ja osallisuutta tukevammaksi tilojen, palveluiden, toiminnallisuuden ja asiakaspalvelun osalta • Otetaan erityistä tukea osallistumiseensa tarvitsevat suunnittelemaan heille tarkoitettuja tiloja yhteistyössä arkkitehtien, taiteilijoiden ja kulttuurialan ammattilaisten kanssa • Määritellään uusien tilojen ja rakennusten rakentamisen ja tilojen kunnostamisen prosessin taiteen ja kulttuurin huomioimisen minimitaso (esim. prosenttiperiaate) sekä käyttäjät huomioiva suunnitelmallinen toimintatapa hankkeiden kilpailutukseen ja toteutukseen 	<p>Hyvinvointialue ja sote-palveluiden johto</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Taide- ja kulttuuritoimijat • Rakennuttajat ja tilalpeluut 	<p>Osana sote-palveluiden infrastruktuurin kehittämistä</p>	<p>Sote-palveluiden kehittämissuunnitelmat</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prosenssiperiaatteen toteutumista rakennushankkeissa • Tilojen käyttäjien tyytyväisyyttä palveluihin • Käyttäjien osallistumista tilojen suunnitteluun

Toimeenpanosuunnitelma

YLI 65-VUOTIAAT				
TAVOITE	TOIMENPITEET	VASTUUTAHO JA YHTEISTYÖKUMPPANIT	RAHOITUS	YHTEYS PÄÄTÖKSENTEKOON
Ikäihmisille tarjotaan edullisia tai maksuttomia kulttuurin osallistumis- ja harrastus- mahdollisuuksia	<ul style="list-style-type: none"> Taide- ja kulttuuritoimijat sekä alueelliset kohtaamispaikat (esim. lähitorit ja hyvinvointikeskukset) ottavat ikäihmiset huomioon palveluissaan ja niiden hinnoittelussa Alueen toimijat kehittävät kulttuurisen vapaaehtoistoiminnan mahdollisuuksia Lisätään kirjastojen kotipalvelun käyttöä, kirjastoauton laitospsyäkkejä ja laitosten siirtokokeilimia; ohjataan maksuttomien kirjastopalveluiden ja ikäihmisille räätälöityjen kirjastopalvelujen pariin Kehitetään helposti käytettäviä digitaalisia kulttuurisisältöjä Toiminnan koordinoituihin osoitetaan oma resurssit Asiakastyössä otetaan käyttöön vuonna 2023 valmistuva kulttuurihyvinvoinnin palvelutarjotin osana palveluohjausta ja ohjataan sekä henkilöstöä että kuntalaisia käyttämään elintapaohjauksen palvelutarjotinta 	<p>Kuntien sivistys-, kulttuuri- ja vapaa-ajanpalvelut, hyvinvointialueen ikäihmisten sote-palveluiden johto ja henkilökunta</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> Kirjastojen johto ja henkilökunta Taide- ja kulttuuritoimijat Kunnan vanhusneuvosto Kolmas sektori Vapaa sivistystyö 	Hyvinvointialue, toimijoiden yhteistyönä, vapaaehtoistoiminnan koordinoituihin rahoitus / kunnat ja 3. sektori	<p>Pirkanmaan alueellinen sekä kuntien hyvinvointikertomukset ja -suunnitelmat sekä kunnan erilliset suunnitelmat, sote-palveluiden toimintasuunnitelmat, kunnan HYTE-kerroin, THL:n TEAvisari tiedonkeruu/ kulttuuri</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> Yli 65-vuotiaiden osallistumisen määrää taiteeseen ja kulttuuriin sekä tilaisuuksien määrää Kulttuuripalveluiden vaikuttavuutta
Ikäihmiset ovat aktiivisia toimijoita taiteen ja kulttuurin kentällä	<ul style="list-style-type: none"> Otetaan ikäihmiset mukaan heille suunnattuun taide-, kirjasto- ja kulttuuritoiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja päätöksentekoon Tuodaan arvosta esiin ikäihmisten tekemää taidetta 	<p>Hyvinvointialueen ikäihmisten sote-toimijat, kuntien sivistys- kulttuuri- ja vapaa-ajanpalvelut sekä taidelaitokset</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> Kuntien vanhusneuvostot Taiteen ammatillaiset Kolmas sektori 	Taide-, kirjasto-, kulttuuri- sekä sote-toimijoiden ja järjestöjen yhteistyönä	<p>Taide- ja kulttuuritoimijoiden, kirjastoimien sekä sote-toimijoiden toimintasuunnitelmat</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> Yli 65-vuotiaiden osallistumisen määrää taiteeseen ja kulttuuriin sekä tilaisuuksien määrää
Sotepalveluiden piirissä olevien ikäihmisten tulee saada osallistua taiteeseen ja kulttuuriin sekä kokijoina että tekijöinä	<ul style="list-style-type: none"> Hoito- ja hoivalaitoksissa on henkilöitä, joiden toimenkuvaaan kuuluu ikäihmisten kulttuuristen oikeuksien toteutumisesta huolehtiminen Hoito- ja hoivalaitoksissa varataan riittävä resurssiin kulttuuri- ja taidetoiminnan koordinoituihin yksiköissä Kartoitetaan henkilökunnan kulttuurin osaaminen ja vahvuudet sekä innostetaan heitä käyttämään niitä työssä - Henkilökuntaa koulutetaan kulttuurin ja taiteen käyttämisen mahdollisuuksista omissa työissä Palkataan taiteilijoita ja taidekasvattajia työskentelemään ikäihmisten palveluissa Lisätään kirjaston kotipalvelujen käyttöä ja kirjastopalvelujen käyttöä hoivayksiköissä - Kehitetään sekä lähelle vietäviä että etä kulttuuripalveluita 	<p>Hyvinvointialueen ikäihmisten sote-palveluiden johto ja henkilökunta</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> Kuntien kulttuuripalvelut, museopalvelut, kirjastot Hyvinvointialueen ja kuntien vanhusneuvostot Taiteen ammatillaiset Kolmas sektori 	Hyvinvointialue & toimijoiden yhteistyönä	<p>Sote-palveluiden talous- ja toimintasuunnitelmat, linjaukset hoitohenkilökunnan työnkuvista, Kulttuuri ja elämän ilo osana PAHOSUA</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> syntyneen toiminnan vaikuttavuutta ja määrää asiakkaiden tyytyväisyyttä palveluihin henkilökunnan työtyytyväisyyttä
Ehkäistään ikäihmisten yksinäisyyttä ja syrjäytymistä	<ul style="list-style-type: none"> Tunnistetaan syrjäytymisvaarassa olevat ikäihmiset, joiden toimijuus on rajallista Otetaan käyttöön ikäihmisille suunnattu kulttuurilähete tai -reseptitoimintamalli Hyödynnetään tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti etsivän kulttuurisen vanhustyön keinoja monialaisessa yhteistyössä Hyödynnetään kulttuurihyvinvoinnin tieteellistä tutkimustietoa monialaisesti osana ennaltaehkäisevää työtä 	<p>Hyvinvointialue, kunnat, kolmas sektori, yritykset ja yhdyspinnat</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> Hyvinvointialueen ja kuntien vanhusneuvostot 	Yhteistyönä eri toimijoiden kesken	<p>Pirkanmaan alueellinen sekä kuntien hyvinvointikertomukset ja -suunnitelmat sekä erilliset suunnitelmat, sote-palveluiden toimintasuunnitelmat</p>
Ennaltaehkäisevissä ja hoivapalveluissa edistetään ikäihmisten kulttuuristen tarpeiden kartoitusta sekä niiden toteutumista	<ul style="list-style-type: none"> Ennaltaehkäisevissä palveluissa otetaan käyttöön kulttuurihyvinvoinnin palvelutarjotin osana palveluohjausta sekä ohjataan ikäihmisille käyttämään palvelutarjotinta itsenäisesti Edistetään ikäihmisten kulttuuristen tarpeiden toteutumista ikäihmisille suunnattuun kulttuuriläheteen tai -reseptin avulla sekä kannustetaan ikäihmisiä Elämän puu -julistein täyttämiseen Hoivapalveluiden piiriin tuleville ikäihmisille tehdään kulttuurisuunnitelma (esim. Kulttuuri ja elämänilo -suunnitelma) osana PAHOSUA. Siinä voidaan hyödyntää mm. Elämän puu -julistetta ja yksilöllisiä menetelmiä ja kirjauksia kuten musiikkimuitelua ja -tahtoa 	<p>Hyvinvointialue, kunnat, kolmas sektori, yritykset ja yhdyspinnat</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> Hyvinvointialueen ja kuntien vanhusneuvostot 	Yhteistyönä eri toimijoiden kesken	<p>Palvelu- ja hoitosuunnitelmien kirjaukset, asiakasohjauksen toimintasuunnitelmat, kulttuurinen henkilöprofiili (jos käytössä RAI-LTC)</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> kulttuuristen tarpeiden toteutumista ja ikäihmisten osallistumista taide- ja kulttuuritoimintaan
Toimintaympäristö tukee hyvinvointia ja osallisuutta - otetaan taide mukaan uusien rakennusten ja tilojen suunnitteluun	<ul style="list-style-type: none"> Otetaan taiteen ja kulttuurin ammatillaiset mukaan kehittämään toimintaympäristöä esteettisemmäksi ja osallisuutta tukevammaksi tilojen, palveluiden, toiminnallisuuden ja asiakaspalvelun osalta Otetaan yli 65-vuotiaat suunnittelemaan heille tarkoitettuja tiloja yhteistyössä arkkitehtien, taiteilijoiden ja kulttuurialan ammattilaisten kanssa Määritellään uusien tilojen ja rakennusten rakentamisen ja tilojen kunnostamisen prosessiin taiteen ja kulttuurin huomioimisen minimitaso (esim. prosenttiperiaate) sekä käyttäjät huomioiva suunnitelmallinen toimintatapa hankkeiden kilpailutukseen ja toteutukseen Uusien ja kunnostettavien alueellisten kohtaamispaikkojen (esim. lähitorit ja hyvinvointikeskukset), palveluasumisen ja hoivakotien suunnittelussa otetaan taide- ja kulttuuritoimijat sekä ikäihmiset mukaan jo suunnitteluprosessin alusta lähtien 	<p>Hyvinvointialue ja sote-palveluiden johto</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> Taide- ja kulttuuritoimijat Hyvinvointialueen vanhusneuvosto Rakennuttajat ja tilapalvelut 	Osana sote-palveluiden infrastruktuurin kehittämistä	<p>Sote-palveluiden kehittämissuunnitelmat</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> Prosessiperiaatteen toteutumista rakennushankkeissa Tilojen käyttäjien tyytyväisyyttä palveluihin Käyttäjien osallistumista tilojen suunnitteluun
Ikäihmisille on tarjolla monipuolista ja moniammatillisesti tuetua kulttuuria ja taidetta	<ul style="list-style-type: none"> Kartoitetaan ikäihmisten parissa työskentelevän henkilökunnan kulttuurin osaaminen sekä innostetaan henkilökuntaa käyttämään omia kulttuurisia vahvuuksia ja osaamista työssä Kulttuuri- ja taidetoiminnan koordinoituihin ikäihmisten palveluissa varataan tarvittavat resurssit Pirkanmaan Kulttuuripankin hyödyntäminen monipuolisen kulttuuri- ja taidesisältöjen varmistamiseksi Lisätään taiteilijoiden ja kulttuurialan ammattilaisten työllistymismahdollisuuksia ikäihmisten palveluissa Kulttuuritoimijoiden tuottamat sisällöt ovat monipuolisia ja viestintä kohdennettua 	<p>Hyvinvointialue ja sote-palveluiden johto</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> Taide- ja kulttuuritoimijat Hyvinvointialueen vanhusneuvosto 	Hyvinvointialue & yhteistyönä eri toimijoiden kesken	<p>Kunnan HYTE-kerroin, THL:n TEAvisari tiedonkeruu/ kulttuuri</p>
Taide- ja kulttuuritoiminta mahdollistavat eri ikäisten, eri taustoista tulevien ja eri asemassa olevien ihmisten kohtaamisen ja yhdessä oppimisen	<ul style="list-style-type: none"> Järjestetään mahdollisuuksia erilaisten ihmisten yhteiseen kulttuuritoimintaan esimerkiksi vahvistamalla päiväkotien, koulujen ja ikäihmisten ja kehitysvammaisten yksiköiden väliä Vahvistetaan monikulttuuristen työntekijöiden kulttuurista ymmärrystä ja hyödynnetään heidän osaamistaan. Otetaan huomioon ikääntyvän väestön monipuoliset taustat esim. maahanmuuttajatausta ja kulttuurivähemmistöt, ja hyödynnetään järjestökentän erityisosaamista tässä 	<p>Hyvinvointialue, sote-palveluiden johto ja henkilökunta, kuntien sivistys- ja vapaa-aikatoimet</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> Kirjastot Kulttuuripalvelut Taiteen ammatillaiset Taiteen perusopetus Kolmas sektori 	Toimijoiden yhteistyönä	<p>Kunnan HYTE-kerroin, THL:n TEAvisari tiedonkeruu/ kulttuuri,</p>

Toimeenpanosuunnitelma

SAIRAALAPALVELUT JA YMPÄRIVUOROKAUTISET HOIVA- JA ASUMISPALVELUT				
TAVOITE	TOIMENPITEET	VASTUUTAHO JA YHTEISTYÖKUMPPANIT	RAHOITUS	YHTEYS PÄÄTÖKSENTEKOON
Luodaan ja otetaan käyttöön sairaalapalveluiden kulttuurihyvinvointisuunnitelma	<ul style="list-style-type: none"> Laaditaan sairaalapalveluiden kohdennettu kulttuurihyvinvointisuunnitelma Suunnitelma otetaan käyttöön kaikissa sairaalapalveluiden yksiköissä 	<p>Suunnitelman laatiminen: Kulttuurihyvinvointipalveluiden palveluohjaus Pirkanmaalla - KUPPI-hanke (10/2023 asti) yhteistyössä hyvinvointialueen ja sairaalapalveluiden kanssa</p> <p>Suunnitelman käyttöönotto: sairaalapalveluiden johto ja yksiköiden nimetyt vastuutahot</p>	<p>Suunnitelman laatiminen: KUPPI-hanke/ THL ja Sairaanhoidopiiri/ Hyvinvointialue</p> <p>Toimeenpano ja rahoituksen koordinoiti: Hyvinvointialue ja monikanavarahoitus yhteistyökumppanien kanssa</p>	Osana sairaalapalvelutuotannon ohjausta sekä alueellista hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa
Lisätään taiteen, kulttuurin ja kirjastojen käyttöä ehkäisevässä ja ennakoisassa työssä	<ul style="list-style-type: none"> Lisätään asiakkaiden ohjausta ja osallistumismahdollisuuksia taide- ja kulttuuripalveluihin Kehitetään kirjaston räätälöityjä palveluja ja lisätään niiden saatavuutta Lisätään esitysvierailujen määrää erikoissairaanhoidossa ja hoiva- ja asumispalveluissa 	<p>Hyvinvointialue, sairaalapalvelut ja ympärivuorokautiset hoiva- ja asumispalvelut; yksiköiden johto</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> Alueellinen hyte-työ ja -koordinaatio Kirjastot Taide- ja kulttuuritoimijat Potilasjärjestöt Kolmannen ja yksityisen sektorin muut toimijat 	Toimijoiden yhteistyönä	<p>Sairaalapalveluiden kulttuurihyvinvointisuunnitelma, hyvinvointialueen ja hoiva- ja asumispalveluiden toimintasuunnitelmat</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> Taiteen ja kulttuurin vaikutusta Asiakkaiden tyytyväisyyttä palveluihin Henkilökunnan työtyytyväisyyttä
Vahvistetaan taiteen ja kulttuurin käyttöä hoitotyössä, kuntoutuksessa ja terapiatyössä	<ul style="list-style-type: none"> Kehitetään ja otetaan käyttöön taide- ja kulttuurilähtöistä sosiaalisia kohtaamisia, vuorovaikutusta ja osallisuutta edistävää ryhmätoimintaa Otetaan käyttöön taiteen ja kulttuurin menetelmiä kivun ja stressin lievittämiseen ja kuntoutumisen edistämiseen Kehitetään kirjaston räätälöityjä palveluja ja lisätään niiden saatavuutta Koulutetaan henkilöstöä taiteen ja kulttuurin mahdollisuuksista ja menetelmistä Hyödynnetään Pirkanmaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen palveluverkkoa Varmistetaan taideterapian riittävät toimintaedellytykset osana sairaalapalveluiden kokonaisuutta Kehitetään taide ja kulttuuritoiminnan kirjaamisen malleja ja otetaan soveltuvin osin käyttöön, mm. vapaaehtoisen kirjaamisen malli Palvelu- ja hoitosuunnitelmissa (PAHOSUT) huomioidaan soveltuvin osin taide ja kulttuuritoiminnan yksilölliset mahdollisuudet ja hyödyntäminen 	<p>Hyvinvointialue, sairaalapalvelut ja ympärivuorokautiset hoiva- ja asumispalvelut; yksiköiden johto</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> Alueellinen hyte-työ ja -koordinaatio Kirjastot Taide- ja kulttuuritoimijat Potilasjärjestöt Kolmannen ja yksityisen sektorin muut toimijat 	Osana hyvinvointialueen hoidon ja kuntoutuksen rahoitusta	<p>Sairaalapalveluiden kulttuurihyvinvointisuunnitelma; Hyvinvointialueen ja hoiva- ja asumispalveluiden toimintasuunnitelmat</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> Taiteen ja kulttuurin vaikutusta Asiakkaiden tyytyväisyyttä palveluihin Henkilökunnan työtyytyväisyyttä Taideterapian vaikuttavuutta ja määrää
Seurataan taiteen ja kulttuurin suunnitelmallista ja monipuolista käyttöä sairaalapalveluissa (ml. terveyskeskusten osastot)	<ul style="list-style-type: none"> Osoitetaan kulttuurihyvinvointiin budjetti toimialueittain jonka käyttöä raportoidaan vuosittain Kehitetään raportoinnin menetelmiä ja nimetään vastuut sekä velvollisuudet raportoinnin osalta Luodaan yhteisiä tiedonkeruun toimintatapoja kulttuurihyvinvointipalveluiden tuottajien kanssa (mm. Pienet onnistumistarinat) 	<p>Hyvinvointialue, sairaalapalvelut, taide- ja kulttuuritoimijat, hyte-koordinaatio (SOTEK-tehtävät)</p>	Hyvinvointialue	<p>Sairaalapalveluiden kulttuurihyvinvointisuunnitelma</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> Kulttuurihyvinvoinnin vaikutusta Potilastytyväisyyttä Henkilökunnan työtyytyväisyyttä
Toimintaympäristö tukee hyvinvointia, parannamista ja osallisuutta - otetaan taide mukaan uusien rakennusten ja tilojen suunnitteluun	<ul style="list-style-type: none"> Otetaan taiteen ja kulttuurin ammatillaiset mukaan kehittämään toimintaympäristöä esteettisemmäksi ja osallisuutta tukevammaksi tilojen, palveluiden, toiminnallisuuden ja asiakaspalvelun osalta Määritellään uusien tilojen ja rakennusten rakentamisen ja tilojen kunnostamisen prosessiin taiteen ja kulttuurin huomioimisen minimitaso (esim. prosenttiperaate) sekä käyttäjät huomioiva suunnitelmallinen toimintatapa hankkeiden kilpailutukseen ja toteutukseen Asiakkaat ja heidän läheisensä otetaan mukaan toimintaympäristöjä ja heitä koskevaa taide- ja kulttuuritoimintaa sekä kirjastopalveluja suunniteltaessa 	<p>Hyvinvointialue, sairaalapalvelut ja ympärivuorokautiset hoiva- ja asumispalvelut; yksiköiden johto</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> Alueellinen hyte-työ ja -koordinaatio Kirjastot Taide- ja kulttuuritoimijat Potilasjärjestöt Kolmannen ja yksityisen sektorin muut toimijat Rakennuttajat ja tilapalvelut 	Osana hyvinvointialueen toimintaympäristön kehittämistä	<p>Sairaalapalveluiden kulttuurihyvinvointisuunnitelma, hyvinvointialueen ja hoiva- ja asumispalveluiden toimintasuunnitelmat</p> <p>Seurataan:</p> <ul style="list-style-type: none"> Prosenssiperiaatteen toteutumista rakennushankkeissa Tilojen käyttäjien tyytyväisyyttä palveluihin Käyttäjien osallistumista tilojen suunnitteluun
Taide- ja kulttuuritoiminta mahdollistavat eri ikäisten, eri taustoista tulevien ja eri asemassa olevien ihmisten kohtaamisen ja yhdessä oppimisen	<ul style="list-style-type: none"> Järjestetään mahdollisuuksia erilaisten ihmisten yhteiseen kulttuuritoimintaan esimerkiksi vahvistamalla päiväkotien, koulujen ja ikäihmisten ja kehitysvammaisten yksiköiden välillä 	<p>Hyvinvointialue, sote-palveluiden johto ja henkilökunta, kuntien sivistys- ja vapaa-ajatoimet</p> <p>Yhteistyössä:</p> <ul style="list-style-type: none"> Kirjastot Kulttuuripalvelut Taiteen ammatillaiset Taiteen perusopetus Kolmas sektori 	Toimijoiden yhteistyönä	Hyvinvointialueen ja hoiva- ja asumispalveluiden toimintasuunnitelmat

3.5 Seuranta ja arviointi

Tässä suunnitelmassa vastuu seurannasta ja arvioinnista on jakautunut kaikille toimintaa tuottaville ja järjestäville tahoille ja sitä toteutetaan yhdessä. Kulttuurihyvinvoinnin alueellisen kokonaistilanteen kehittymisen ja tämän suunnitelman toteutumisen seuranta kuuluu tulevan hyvinvointialueen HYTE-rakenteisiin sijoittuvan SOTEKU-koordinaation vastuulle. Suunnitelman toteutumisesta raportoidaan alueellisessa hyvinvointikertomuksessa. Kunnassa kulttuurihyvinvoinnin seurannasta ja kulttuurihyvinvointitoiminnan raportoinnista hyvinvointikertomuksessa vastaa kunnan nimeämä henkilö. Alueellisella SOTEKU-koordinaatiolla on keskeinen rooli yhteistyörakenteiden toimivuuden takaamisessa ja olemassa olevien verkostojen kehittämisessä.

Kulttuurihyvinvointiin liittyvän päätöksenteon ja hyvinvointijohtamisen tulee perustua tutkimustietoon kulttuurin ja taiteen vaikutuksista sekä tietoon kulttuurihyvinvointitoiminnan ja -palveluiden vaikutuksista ja vaikuttavuudesta. Kuntien aktiivinen rooli kulttuuritiedon keräämisessä ja järjestelmällisyys **Kulttuurin TEAviisarin** tuottaman tiedon hyödyntämisessä ovat edellytyksiä alueelliselle kehittämiselle.

Yhteisötaiteilija ja muusikko Sanette Sevón pitää muskaria perhepäivähoitajan kotona keväällä 2022. Toiminta on osa Taiteilija päiväkodissa -hanketta. Kuva: Kulttuurikeskus PiiPoo.

Toimeenpanosuunnitelma

Vuonna 2017 julkaistun Pirkanmaan alueellisen kulttuurihyvinvointisuunnitelman toteutumista arvioitaessa kävi ilmi, että seurannan ja arvioinnin rakenteet ja toimintatavat ovat vielä hyvin puutteelliset. Seuraaville vuosille ehdotetaan yhä tiiviimpää ja suunnitelmallisempaa tiedon keruun, seurannan ja arvioinnin kokonaisuutta. Tieto kulttuurihyvinvoinnin syntymisestä ja vaikutuksista vaatii havainnointia, kohtaamisia ja tulkintaa. Palveluita käyttävillä ja omaehtoisesti kulttuurisisältöjä tuottavilla **ihmisillä tulee olla mahdollisuus osallistua** arviointiin ja seurantatiedon tuottamiseen.

³³ Ks. lisää suunnitelman luku 5.5, "Toiminnan ohjaus- ja yhteistyömallit"

Pirkanmaalla on kaikki edellytykset toimia kulttuurihyvinvointitiedon tuottamisen ja hyödyntämisen valtakunnallisena edelläkävijänä. **Yhdessä sovittujen indikaattorien** hyödyntäminen, laadullisen ja määrällisen kulttuurihyvinvointitiedon systemaattinen kerääminen ja alueellinen koostaminen ovat lähivuosina mahdollisia. Tässä suunnitelmassa ehdotetaan alueellisesti yhteneväisten laadullisten ja määrällisten tiedonkeruumenetelmien ja arviointityökalujen kehittämistä ja käyttöönottoa. Näistä esimerkkejä ovat THL:n osallisuuden kokemusta mittaava [osallisuusindikaattori](#), osallisuutta edistävän toiminnan vaikutusmekanismeja selvittävä [Pienet onnistumistarinat -arviointityökalu](#) (myös THL) sekä kehitteillä oleva vapaaehtoisen kulttuurikirjaamisen malli³³.

Pidemmän aikavälin tavoitteet liittyvät vaikuttavuuden mittaamiseen ja tulosten hyödyntämiseen hyvinvointialueen ja kuntien päätöksenteossa ja johtamisessa. Esimerkiksi kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellista arviointia tutkiva ja kehittävä ArtWell-hanke päättyy keväällä 2023, minkä jälkeen sen ehdottamia malleja voitaneen hyödyntää hyvinvointialueella ja kunnissa.

4 Tietoperusta

4.1 Kulttuurihyvinvoinnin perusta ja nykytilanne

Kulttuurihyvinvoinnin perusta on kulttuuristen oikeuksien yhdenvertaisen toteutumisen sekä hyvinvoinnin, terveyden ja osallisuuden edistämisessä. Kulttuurihyvinvointi kiinnittyy vahvasti monialaiseen yhteistyöhön, ja sen perusta rakentuu useiden eri lakien kokonaisuudesta.

4.1.1 Kulttuuritoimintaa ohjaavat lait, strategiat ja suositukset

Kulttuuritoiminnan järjestäminen ja kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen ovat kunnan perustehtäviä. **Kulttuurihyvinvointitoiminnan lakiperusta** kunnissa on muun muassa vuonna 2019 uudistetussa [laissa kuntien kulttuuritoiminnasta](#), [laissa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä](#) (2021), [kuntalaissa](#) (2015), [yhdenvertaisuuslaissa](#) (2014), [laissa yleisistä kirjastoista](#) (2016), [museolaissa](#) (2019) ja [laissa vapaasta sivistystyöstä](#) (1998).

Kulttuuritoimintalain (166/2019 § 3) määrittelemien tehtävien mukaan kuntien tulee:

- 1) edistää kulttuurin ja taiteen yhdenvertaista saatavuutta ja monipuolista käyttöä
- 2) luoda edellytyksiä ammattimaiselle taiteelliselle työlle ja toiminnalle
- 3) edistää kulttuurin ja taiteen harrastamista sekä niihin liittyvää kansalaistoimintaa
- 4) tarjota mahdollisuuksia kulttuurin ja taiteen eri muotojen ja alojen tavoitteelliseen taide- ja kulttuurikasvatukseen
- 5) edistää kulttuuriperinnön ylläpitämistä ja käyttöä sekä paikallista identiteettiä tukevaa ja kehittävää toimintaa
- 6) edistää kulttuuria ja taidetta osana asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä paikallista ja alueellista elinvoimaa
- 7) edistää kulttuurista vuorovaikutusta ja kansainvälistä toimintaa ja toteuttaa muita kulttuuriin ja taiteeseen liittyviä toimia.

Tietoperusta

Kulttuuri ja taide ovat osa jokapäiväistä elämää, ja siten myös osa hoivaa ja hoitoa. Lait mahdollistavat taiteen ja kulttuurin hankkimisen myös sosiaali- ja terveyspalveluna. On lain tulkitsijasta kiinni, miten taide ja kulttuuri sijoittuvat palvelun sisään. **Kulttuurihyvinvointitoiminnan lakiperusta sosiaali- ja terveydenhuollossa** muodostuu muun muassa [terveydenhuoltolaista](#) (2010), [sosiaalihuoltolaista](#) (2014), [laista sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä](#) (2021), [laista hyvinvointialueesta](#) (2021), [vammaispalvelulaista](#)³⁴ ja [yhdenvertaisuuslaista](#) (2014).

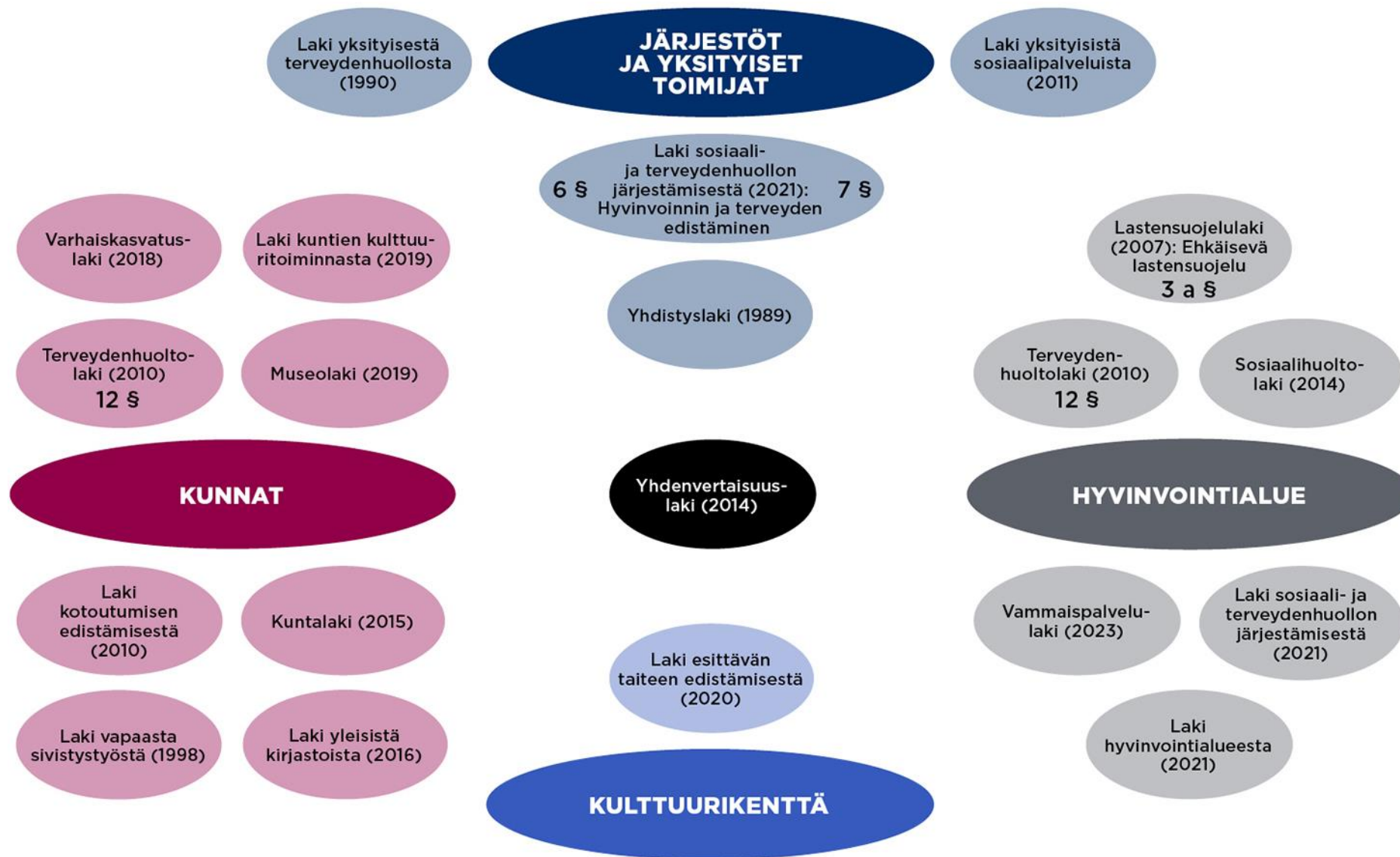
Kulttuurihyvinvointityötä- ja toimintaa määrittävät myös muun muassa järjestöjä, yhdistyksiä, yksityistä sektoria ja kulttuurikenttää koskevat lait. Kulttuurihyvinvoinnin lakiperustaa on hahmoteltu toimijalähtöisesti seuraavan sivun kuvassa. Kuten edellä mainittu, kulttuurihyvinvointi kiinnittyy vahvasti monialaiseen yhteistyöhön. On tärkeää tiedostaa eri alojen ammattilaisten toiminnan taustalla vaikuttava lainsäädäntö, eettistä perustaa unohtamatta.

Lakien lisäksi **kulttuurihyvinvointitoimintaa** kansallisesti, alueellisesti ja paikallisesti **ohjaavat** eri hallinnonalojen **ministeriöiden suositukset**, lakeihin kirjatut **yleissopimukset** ja viranomaisia myös [saavutettavuusdirektiivi](#) ja sitä seuraava kansallinen lainsäädäntö (2019).

³⁴ Vammaispalveluja koskevaa lainsäädäntöä uudistetaan. Hallituksen esitys on annettu eduskunnalle syksyllä 2022. Laki tulisi voimaan 1.1.2023. (STM 2022)

Suosituksista hyvä esimerkki on ikääntyneiden kulttuuriosallistumisen kannalta tärkeät kirjaukset, jotka löytyvät sosiaali- ja terveysministeriön [Laatusuosituksesta hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2020–2023](#) sekä [Kansallisesta ikäohjelmasta vuoteen 2030](#). Vammaisten henkilöiden osallistumista yhteiskuntaan turvaa esimerkiksi [Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista \(erityisesti 30 artikla\)](#).

Vuosina 2016–2018 opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman [Taiteen prosenttiperiaatteen laajentamisen kärkihankkeen](#) tavoitteena oli parantaa taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta ja siten edistää taiteen hyvinvointivaikutuksia. Hankkeen osana opetus- ja kulttuuriministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö julkaisivat [Suosituksen taiteen ja kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa – mukaan lukien hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen](#), joka linjaa kulttuurihyvinvointia edistäviä tavoitteita ja toimia. Hankkeen aikana käynnistettiin Kulttuurin TEAvisarin kehittäminen. Ensimmäinen valtakunnallinen [Kulttuurin TEAvisari -tiedonkeruu](#) toteutettiin vuonna 2019 ja jatkossa kysely toteutetaan kunnille joka toinen vuosi.

Kulttuurihyvinvointitoiminnan, -palveluiden sekä niiden järjestämisen ja hankkimisen perusta rakentuu useiden lakien kokonaisuudesta. Kuvaan on koottu esimerkkejä niistä. Kuva: Suvi Laakso. Grafiikka: Teija Longi.

Tietoperusta

Vuonna 2021 julkaistulla [Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030 periaatepäätöksellä](#) linjataan niitä toimia, joilla suomalaisten hyvinvoinnin ja terveyden eriarvoisuus saadaan vähenemään vuoteen 2030 mennessä. Periaatepäätös tukee Marinin hallitusohjelman toimeenpanoa, toteuttaa ministeriöiden strategisia tavoitteita ja vahvistaa [hyvinvointitalousajattelua](#). Se on osa YK:n kestävän kehityksen tavoiteohjelman ([Agenda 2030](#)) toimeenpanoa Suomessa.

Kulttuurihyvinvointi näkyy vahvasti periaatepäätöksen [toimeenpanosuunnitelmassa](#), jossa kuvataan konkreettiset toimet, vastuut, seuranta ja aikataulutuksen etenemiseksi. Hyvinvointialueiden toiminnassa kulttuurihyvinvointi nostetaan esiin esimerkiksi seuraavissa toimenpiteissä³⁵:

Toimenpide 99: Tulevien hyvinvointialueiden palvelustrategiassa kuvataan hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen tavoitteet ja toimenpiteet sisältäen tulevien hyvinvointialueiden ja kuntien yhdyspinnalla olevat palvelut ja palveluketjut, kuten elintapaohjauksen ja kulttuurihyvinvoinnin palveluketjut.

Toimenpide 100: Tulevat hyvinvointialueet vakiinnuttavat taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut, terveyttä ja hyvinvointia edistävä taide- ja kulttuuritoiminnan sekä kulttuuriset oikeudet osaksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä sekä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden suunnittelua, toteutusta ja seuranta.

Toimenpide 104: Tulevat hyvinvointialueet, kunnat ja järjestöt sekä muut alueelliset toimijat seuraavat terveyttä ja hyvinvointia edistävää taide- ja kulttuuritoimintaa ja kulttuuristen oikeuksien toteutumista osana yhdyspintapalveluita sekä osana hyvinvointikertomuksia.

Pirkanmaan Tanssin Keskuksen yli 60-vuotiaiden tanssiryhmä Vapaavarsi harjoitteli esitystään Liikelaiturilla yhteisötanssitaiteilija-koreografi Marjo Hämäläisen ohjauksessa toukokuussa 2022. Kuva: Olli Nordling.

³⁵ Valtioneuvosto (2021), 35–36

Filharmonian minikonsertti Kalkunvuoren päiväkodissa keväällä 2021. Toiminta on osa Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksen Taidekaari-kulttuurikasvatusohjelmaa. Kuva: Hanna Pielikko.

Tutkimustietoon perustuvat politiikkasuositukset

Tutkimushankkeissa laaditaan yhä useammin tieteelliseen tutkimukseen perustuvia politiikkasuosituksia päätöksenteon tueksi. Hyvänä kulttuurihyvinvointiin liittyvänä esimerkkinä tällaisista suosituksista toimivat Taideyliopiston koordinoiman monitieteisen [ArtsEqual-tutkimushankkeen](#) (2015–2021) politiikkasuositukset, joiden tarkoitus on päätöksenteon ohella tukea taiteen uusien palvelujen vakiinnuttamista.

Hankkeessa tutkittiin yhteistyössä yli 50 vuorovaikutuskumppanin kanssa, kuinka taide julkisena palveluna voisi lisätä yhteiskunnallista tasa-arvoa ja hyvinvointia 2020-luvun Suomessa. Hanketta rahoitti Suomen Akatemian strategisen tutkimuksen neuvosto, ja siinä toimi yli 90 tutkijaa eri pituisina tutkimuskausina.

Suosituksia on kaksitoista:

- 1) [Kulttuuristen oikeuksien toteutuminen sote-palveluissa turvattava](#)
- 2) [Taide- ja kulttuuritoimintaa hyödynnettävä yksinäisyyden torjumisessa](#)
- 3) [Oppilaan yhdenvertainen oikeus laadukkaaseen musiikinopetukseen peruskoulussa turvattava](#)
- 4) [Peruskoulusta tulee rakentaa Suomen suurin kulttuurikeskus](#)
- 5) [Taidetoimintaa lisättävä työhyvinvoinnin vahvistamisessa](#)
- 6) [Taiteilijoiden turvapaikkaprosesseja tulee kehittää](#)
- 7) [Taiteen prosenttiperiaate laajennettava sote-palveluihin](#)
- 8) [Saavutettavuus ja esteettömyys taiteen perusopetuksen lähtökohdaksi](#)
- 9) [Koulun toimintakulttuurissa ja pedagogiikassa huomioitava kokonaisvaltainen kehollisuus ja tanssin pedagogiset mahdollisuudet](#)
- 10) [Etsivä kulttuurityö lisättävä lasten ja nuorten kulttuurisen osallisuuden tueksi](#)
- 11) [Kulttuurin ja taiteen roolia vahvistettava terveydenhuollossa](#)
- 12) [Kohtuullista mukauttamista toteutettava musiikinopetuksen yhdenvertaisuuden edistämisessä](#)

4.1.2 Alueellinen ja kuntatason kehittäminen

Pirkanmaalaisten kuntien tahtotilaa kulttuurin ja taiteen sekä kulttuurihyvinvoinnin edistämiseksi voi kuvata erittäin hyväksi. Valtaosa pirkanmaalaisista kunnista on mukana vuosien 2021-2024 aikana Euroopan kulttuuripääkaupunkihaun jatko-hankkeessa ([Operaatio Pirkanmaa](#)), Kulttuurihyvinvoinnin palveluohjauksen kehittämishankkeessa ([KUPPI-hanke](#)) sekä kulttuurin alueellisen kehittämistehtävän toteutuksessa ([Kulttuuri ja taide virtaa -projekti](#)).

Lisäksi alueellista [kehittämiskirjastotoimintaa](#) toteutetaan Pirkanmaan ja Keski-Suomen alueella Tampereen kaupungin-kirjastossa. Myös haasteita kulttuurihyvinvoinnin edistämiseksi Pirkanmaalla on tunnistettu. Näitä ovat mm. kuntakohtaiset erot kulttuuripalveluiden tarjonnassa ja saatavuudessa, puutteelliset yhteistyörakenteet ja niiden vakiinnuttaminen sekä vähäinen tieto kulttuurihyvinvoinnista.

[TEAvisari](#) on THL:n ylläpitämä verkkopalvelu ja terveyden edistämisen vertailutietojärjestelmä, joka muodostuu eri toimintojen kokonaisuudesta. Toimintoja ovat perusterveydenhuolto, liikunta, perusopetus, toisen asteen koulutus, kuntajohto ja kulttuuri.

TEAvisari on työväline kunnille. Tiedot kuvaavat terveydenedistämisaktiivisuutta (TEA) eli kunnan toimintaa asukkaidensa terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi." Tietoa kerätään säännöllisesti kahden vuoden välein. Kulttuurin toimialalta tietoa on kerätty kahdesti, vuonna 2019 ja vuonna 2021. [Kulttuurin TEAvisarin 2021 tulosten](#) mukaan Pirkanmaan vahvuudet ("toteutuu hyvin") ovat:

- kirjastoista aineistoja lainaavien määrä suhteutettuna asukaslukuun;
- fyysiset kirjastokäyntien määrä suhteutettuna asukaslukuun;
- paljon sosiaali- ja terveystoimintaa tarvitsevien, kotona asuvien ikäihmisten huomioiminen kulttuuripalveluita järjestäessä;
- lasten ja nuorten kulttuurikasvatuksen edistäminen tarjoamalla mahdollisuus harrastaa taidetta ja kulttuuria perusopetuksen yhteydessä järjestettävillä harrastustunneilla;
- kulttuurihyvinvoinnin strateginen edistäminen esimerkiksi erillisin kulttuurihyvinvointisuunnitelmin tai osana laajaa hyvinvointikertomusta;
- kulttuurihyvinvoinnin kokonaisuuden sijoittaminen tietyn hallinnonalan koordinoitavaksi;
- kulttuurihyvinvoinnista vastaavien henkilöiden nimeäminen kunnissa;
- kuntien kulttuuritoimintalain (166/2019) käsittely luottamushenkilöhallinnossa (lautakunta/valiokunta tms.)

Tietoperusta

Vuoden 2021 Kulttuurin TEAvisarin mukaan pirkanmaalaisilla kunnilla on paljon kehitettävää

- taiteen perusopetukseen osallistuvien lasten ja nuorten suhteellisen osuuden (alle 18-vuotiaista) esittelyssä kuntien johtoryhmille ja/tai hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä vastaavalle työryhmälle
- raportoinnissa kuntien laajoissa hyvinvointikertomuksissa, toimintakertomuksissa ja/tai muissa virallisissa asiakirjoissa
- opiskelun tai työelämän ulkopuolella olevien nuorten sekä kaiken ikäisten työttömien huomioimisessa kulttuuripalveluita järjestäessään.³⁶

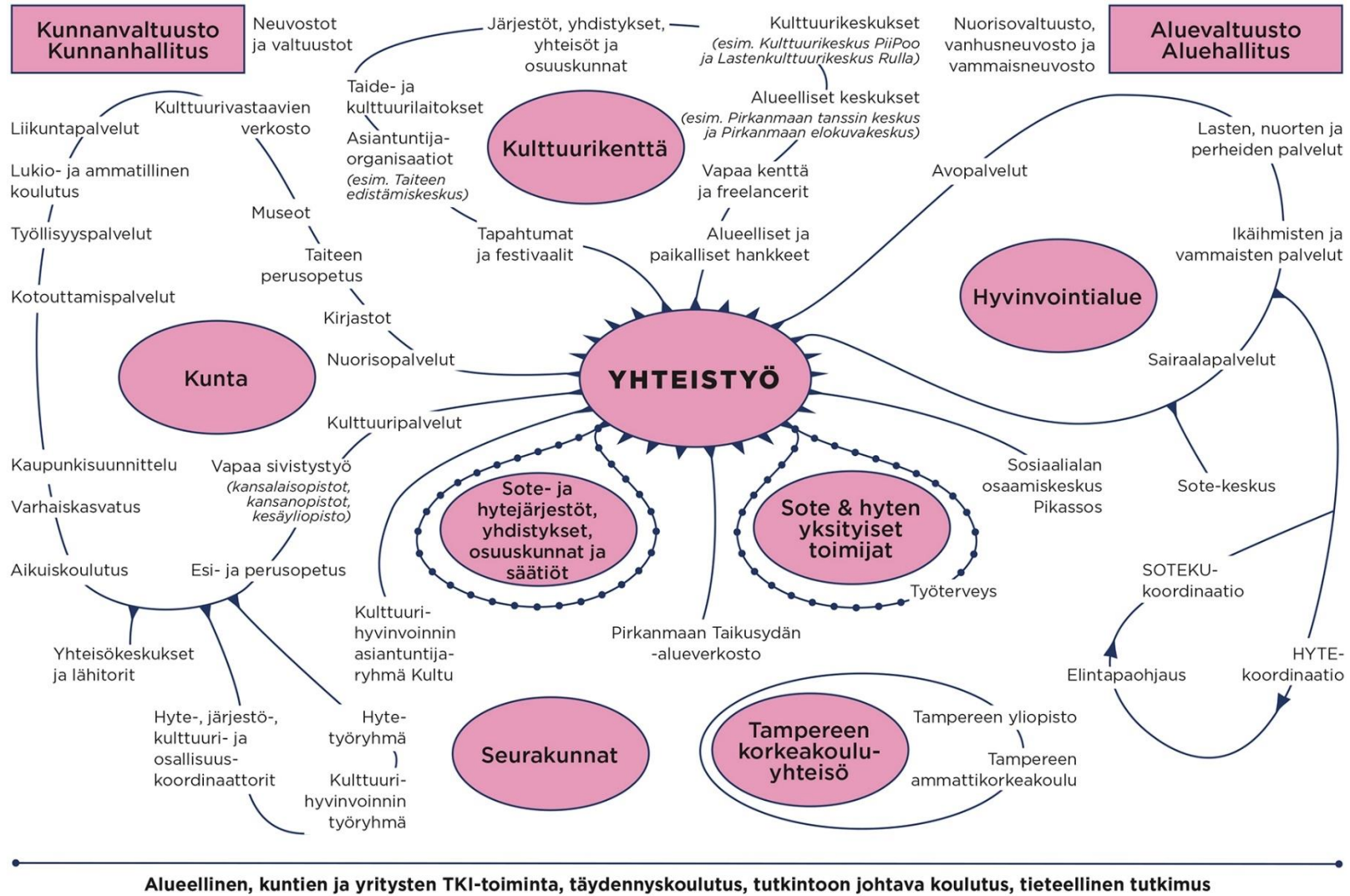
Kunnille otetaan vuoden 2023 alusta käyttöön hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen valtiosuuden lisäosa eli HYTE-kerroin. Yksi kunnan HYTE-kertoimen indikaattoreista tulee olemaan "Kunta madaltaa kulttuuriin osallistumisen kynnyksiä". Indikaattori sisältyy TEAvisari-tiedonkeruun kysymyksiin.

Luovan puunveiston viikonloppukurssi Tampereen seudun työväenopistossa syyskuussa 2022. Luova puunveisto on koristeveiston villi sukulainen, jossa oleellisinta on se, että alkuvisiosta voi syntyä matkan varrella mitä vain. Kuva: Anna-Katariina Maksimoff.

³⁶ [Pirkanmaan TOP10](#) vahvuudet ja kehittämiskohteet vuoden 2021 Kulttuurin TEAvisarin mukaan.

4.1.3 Kulttuurihyvinvoinnin toimijat Pirkanmaalla

Kuva: Suvi Laakso. Grafiikka: Teija Longi.

Ilma-akrobatiaa vertikaalikankailla Sorin Sirkuksella 2020. Sosiaalisen sirkuksen keinoin luodaan aina turvallinen ja tasavertainen tila jokaiselle oppia uutta. Kuva: Heikki Järvinen.

4.1.4 Kulttuurihyvinvoinnin rahoitus

Kulttuurihyvinvointitoimintaa ja -palveluja rahoitetaan monialaisesti ja monikanavaisesti. Rahoituskokonaisuuden suuruus ja rahoituslähteet vaihtelevat merkittävästi alueellisesti, kunta- ja toimijakohtaisesti. Kulttuurihyvinvointipalvelujen resurssit sijoittuvat eri toimialojen kokonaisuuksiin usein integroituna osaksi muita toimintakokonaisuuksia. Tästä johtuen kulttuurihyvinvoinnin rahoituksen yksiselitteinen kuvaaminen on haasteellista.

Kulttuurihyvinvointitoiminnalle ja -palveluille tulee osoittaa resurssi talousarvioissa. Kulttuurihyvinvointitoiminnan resursoinnissa on keskeistä kytkeä rahoitus kiinteäksi osaksi toimintasuunnitelmissa ja strategioissa asetettuja tavoitteita.

Pysyvä budjettirahoitus on tärkeää toiminnan vaikuttavuuden ja pitkäjänteisyyden varmistamiseksi, sillä kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikutukset tulevat näkyviin usein vasta pitkällä aikavälillä.

Kulttuurihyvinvointitoimintaa ja -palveluja tulee rahoittaa monikanavaisesti eri sektoreiden yhteistyönä, sillä toiminnassa toteutuu keskeisiä eri toimialojen tavoitteita.

Kulttuurihyvinvointipalvelujen rahoitus tulee integroida vahvasti monialaiseen hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen, kulttuuri- ja sivistystyöhön kunnissa sekä sosiaali- ja terveystalouteen hyvinvointialueilla.³⁷

Taide- ja kulttuuritoimintaan on kansallinen, osittain lailla säädetty rahoitusjärjestelmä, josta osarahoitetaan laajasti erilaisia hyvinvointia tuottavia kulttuurin peruspalveluja kuten kirjastoja, museoita, teattereita, lastenkulttuuria, kulttuurista nuorisotyötä, taiteen perusopetusta ja kansalaisopistoja. Näiden kulttuurin rahoitusjärjestelmästä rahoitettavien peruspalveluiden ulkopuolelle jää kuitenkin suuri joukko ihmisiä.

Kohdennettua kulttuuri- ja taidetoimintaa ja kulttuurihyvinvointitavoitteisia palveluja järjestetään mm. hyte- ja sote-palveluihin monin tavoin, kuten **ostopalveluna, itse tuotettuna** tai niin, että taiteilijoita ja kulttuurihyvinvoinnin ammattilaisia **palkataan työsuhteeseen**. Usein kulttuurihyvinvointiin käytettävän rahoituksen määrittely ja tunnistaminen on haastavaa, sillä resurssi on "piilossa" eri palvelukokonaisuuksien ja budjettirivien sisällä tai kulttuuri- ja virkistystoiminnalle ei ole varattu ollenkaan budjettia.

³⁷ Houni, P. ym. (2020)

Tietoperusta

Kulttuurihyvinvointitoiminnan ja -palveluiden rahoituskanavat voidaan jakaa neljään:

- 1) **hanke-, projekti- ja kehittämisrahoitus** sisältäen apurahat ja avustukset
- 2) toimintaa toteuttavien, järjestävien tai ostavien tahojen **budjettirahoitus eli perusrahoitus**
- 3) lahjoitukset ja joukkorahoitus
- 4) osallistuja-, käyttö- ja käyttäjämaksut.³⁸

Kulttuurihyvinvointipalveluja ja niiden kehittämistä on rahoitettu pistemäisesti projekti- ja hankerahoituksella, kokeiluina sekä kiinteänä osana perustoimintaa. Rahoitusta toimintaan on ohjattu kunta-, kulttuuri- ja sote-toimijoiden resursseista, mutta pysyviä, kohdennettuja valtakunnallisia ja alueellisia rahoitusinstrumentteja ja käytänteitä on vielä vähän. Tietyin osin myös taidelaitosten (orkesterit, teatterit ym.) yleisötyöhön käytettyä rahoitusta voidaan laskea kulttuurihyvinvoinnin rahoitukseen³⁹. Rahoituksen haasteena on edelleen palvelun tuottajien ja järjestäjien näkökulmasta sirpaleisuus, lyhytkestoisuus ja vähäinen ennakoitavuus.

Kunnilla on keskeinen rooli kulttuurihyvinvointitoiminnan rahoittajina ja järjestäjinä. Kunnissa kulttuurihyvinvointitoimintaa on rahoitettu sekä eri hallinnonalojen yhteisillä että erillisillä rahoituksilla. Sote-uudistuksen myötä rahoitus siirtyy sosiaali- ja terveystalouteen sijoittuvan kulttuurihyvinvointitoiminnan osalta hyvinvointialueille vuoden 2023 alusta lähtien.

Uudenlaista yhteistyötä ja kumppanuutta valtion, kuntien ja yksityisten toimijoiden kesken tarvitaan nyt ja tulevaisuudessa.⁴⁰ Kulttuurin rahoitus pohjaa on vahvistettava luomalla uusia monikanavarahoitusmalleja. Tulevien vuosien tavoitteena on

- kulttuurihyvinvoinnin tavoitteiden kirjaaminen ja kytkeytyminen yhä tiiviimmin perustoiminnan resurssointiin, suunnitelmiin ja tavoitteisiin
- rahoituksen ja resursoinnin suunnitelmallinen kasvattaminen
- kulttuurihyvinvointipalveluihin varatun resurssin kirjaaminen eri toimialojen budjetteihin.

³⁸ Rosenlöf, A-M. (2022)

³⁹ Em. (2022)

⁴⁰ Kulttuurin aika on nyt ja aina (OKM 2022)

4.2 Valtakunnalliset ja kansainväliset työryhmät, verkostot ja tutkimusyhteistyö

Valtakunnallisella tasolla kulttuurihyvinvointia edistetään ministeriötason työryhmässä sekä useammassa verkostossa. Tutkimusyhteistyötä tehdään erityisesti muiden pohjoismaiden kesken.

[Taiku3](#) on opetus- ja kulttuuriministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön terveyttä ja hyvinvointia edistävä kulttuurihyvinvoinnin yhteistyöryhmä. Työryhmän tavoitteena on, että terveyttä ja hyvinvointia edistävä taide- ja kulttuuritoiminta on vahvemmin osa eri sektoreiden, erityisesti sosiaali- ja terveysalan, toimintaa. Taiku3 lisää eri hallinnon-alojen ja ministeriöiden välistä yhteistyötä kulttuurihyvinvoinnin alalla, tukee hyvien toimintamallien jalkauttamista ja vahvistaa alan tutkimusta.

[Taikusydän](#) on kulttuurihyvinvoinnin valtakunnallinen yhteyspiste ja yhteistyöverkosto. Taikusydän viestii kulttuurihyvinvointialan ajankohtaisista uutisista, kokoaa tietopankkiin alaa koskevaa tietoa ja tuo alan tekijät yhteen.

Taikusydän kehittää ja levittää verkostossaan ratkaisuja, joilla taide- ja kulttuurialan sekä sosiaali-, terveys- ja kasvatustalouden ammattilaisten yhteistyö saadaan pysyväksi osaksi hyvinvointia edistäviä palveluita. Taikusydämen toiminta jalkautuu alueille neljäntoista alueverkoston avulla, jotka toimivat kuudentoista maakunnan alueella. [Pirkanmaan Taikusydän](#) -alueverkosto on toiminut vuodesta 2016. Sitä koordinoi Kulttuurikeskus PiiPoo ja Tampereen kaupunki.

[Kulttuurihyvinvointipooli](#) on valtakunnallisista kulttuurihyvinvoinnin toimijoista koostuva asiantuntijaelin. Kulttuurihyvinvointipoolin tavoitteena on vahvistaa saavutettavan kulttuurihyvinvoinnin sisällyttämistä osaksi kokonaisvaltaista hyvinvointia, kuntoutusta, ennaltaehkäiseviä palveluita, eri alojen koulutusta ja uudistuvaa työelämää.

[AILI-verkosto](#) on 13 kunnan kulttuuri- ja vanhuspalveluiden asiantuntijoiden muodostava verkosto, joka edistää ikääntyneiden kulttuuristen oikeuksien toteutumista. Verkosto vahvistaa kunnissa toteutettavaa kulttuurista vanhustyötä ja ikäystävällisiä kulttuuripalveluita, sekä kehittää niitä valtakunnallisesti.

Tietoperusta

[Kulttuuria kaikille -palvelu](#) toimii valtakunnallisesti taiteen ja kulttuurin alalla. Sen tehtävänä on tarjota tietoa ja tukea kulttuuritoimijoille saavutettavuuden, moninaisuuden ja yhdenvertaisuuden kysymyksissä. Palvelu tekee yhteistyötä paitsi taide- ja kulttuuriorganisaatioiden myös eri yleisöryhmien, taiteilijoiden ja muiden kulttuurin tekijöiden kanssa. Sitä ylläpitää Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry, jonka jäsenet ovat kulttuurialan kattojärjestöjä.

[Taiteen edistämiskeskuksen Kulttuurihyvinvoinnin asiantuntijapalveluiden](#) tavoitteena on tehdä taiteilijan työstä arvostettu ja luonteva osa hyvinvointia ja terveyttä edistävää toimintaa.

[Nordic Arts and Health Research Network](#) on Pohjoismaissa aktiivisesti toimiva tutkijaverkosto. [Nordic Journal of Arts, Culture and Health](#) on tutkijaverkoston puitteissa vuonna 2019 perustettu vertaisarvioitu tiedejulkaisu, joka tavoitteena on edistää alan tutkimusta, kehittämistä ja kansainvälistä tiedonvaihtoa.

"Kämänen Catwalk". Legioonateatterin nuorten työpajan karnevalistinen nykytanssiprojekti Hämeenpuistossa vuonna 2019. Tanssiteoksen ohjaaja: tanssija Wilma Seppälä. Kuva: Laura Järviluoma / Legioonateatterin arkisto.

Tampereen kaupungin vapaaehtoiset kulttuuri- ja liikuntaluotsit luotsaamassa itse suunnittelemaansa Vapriikin kuntoiluraitilla museokeskus Vapriikissa vuonna 2017. Kuva: Saarni Säilynoja / Vapriikin kuva-arkisto.

5 Kulttuurihyvinvoinnin toimintamallit

Kulttuurihyvinvoinnin toimintamalleja ovat muun muassa kulttuuriin osallistumisen taloudellisen tuen mallit, lähetemallit ja palveluohjaus. Näiden lisäksi kulttuurihyvinvoinnin toimintamalleja ovat erilaiset toiminnan ohjaus- ja yhteistyömallit, suunnittelu- ja kehittämismallit sekä taiteen ja kulttuurin menetelmät ja toimintamallit.

5.1 Kulttuurihyvinvoinnin palveluohjaus

Kulttuuriin ja liikuntaan liittyvää palveluohjausta voidaan toteuttaa kaikissa sosiaali- ja terveystaloudellisuissa sekä kuntien palveluissa. Kulttuurihyvinvoinnin palveluohjauksen tavoitteena on auttaa asiakkaita löytämään itselleen ja omaan elämäntilanteeseensa sopivia kulttuuripalveluja ja -toimintaa. Onnistuneen palveluohjauksen edellytyksenä on saavutettavat ja monipuolisesti eri väestöryhmiä kiinnostavat kulttuuripalvelut ja -toiminta.

Esimerkiksi Pirkanmaalla Punkalaitumella kunta tarjoaa hyvinvointineuvontaa kaikille, Tampereella harrastusneuvontaa lapsille, nuorille ja perheille sekä Lähitoreilla monipuolista neuvontaa ja ohjausta arkeen ikäihmisille.

Näiden lisäksi kulttuurihyvinvoinnin saatavuutta ja saavutettavuutta edistetään kunnissa kulttuurisen vapaaehtoistyön keinoin (Kulttuuriluotsi- ja kulttuurikaveritoiminta), vahvistamalla tiedonkulkua kulttuurihyvinvoinnin palveluista ja mahdollisuuksista sekä kuntien toimijoiden keskuudessa että suoraan kuntalaisille ja mahdollistamalla digitaalisten kulttuurihyvinvointisisältöjen käyttöä.

Vimmart - yhdenvertaisen taiteen oppilaitoksen musiikkikoulun oppilasbändi "Grilli the band" harjoittelemassa kuvionuoteista musiikinopettaja Marko Niittymäen johdolla vuonna 2017. Vimmart tarjoaa kaikille tasavertaisen mahdollisuuden taiteiden opiskeluun. Kuva: Jaakko Bashmakov.

Kulttuurihyvinvoinnin toimintamallit

Kulttuurihyvinvoinnin palveluja ja palveluohjausta räätälöidään kunnissa edistämään kuntalaisten hyvinvointia tarkoituksenmukaisesti kohderyhmä ja resursointi huomioiden. Tätä kehittämistyötä on toteutettu Kulttuurihyvinvoinnin palveluohjaus Pirkanmaalla (KUPPI) -projektissa vuosina 2021–2023.

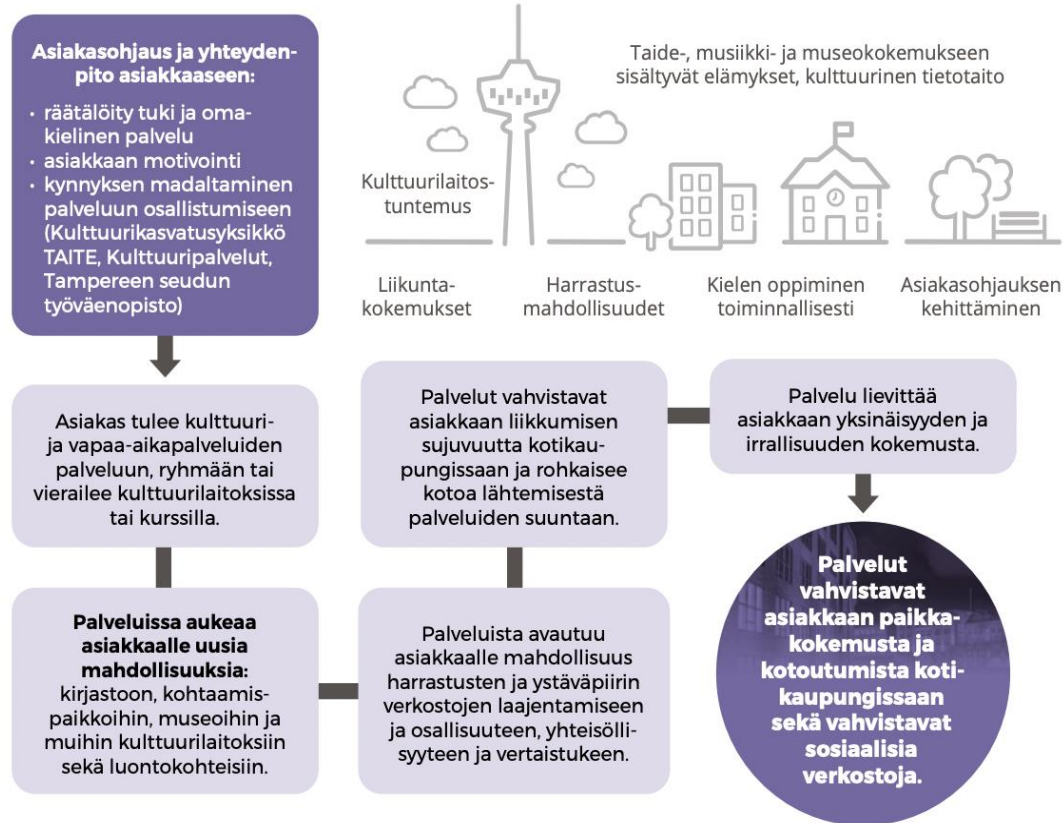
Siltä osin kuin kyseessä on sote-palveluista käsin annettava palveluohjaus, Pirkanmaan hyvinvointialueen toiminnan käynnistyttyä kehitetyt toimintamallit tulevat olemaan kuntien ja hyvinvointialueen välille muodostuvan yhdyspinnan prosesseja. Eri asiakasryhmien näkökulmista kuvatut saumattomasti etenevät kulttuurin palvelupolut tulee kuvata palveluohjauksen ja sopivien kulttuuripalvelujen ja -toiminnan löytymiseksi.

Väriäiskä-lapsiasiantuntijat Matias ja Miro suunnittelivat syksyllä 2021 monitaiteisesti Kulttuurikeskus PiiPoon kevään 2022 Kurkistusnäyttelyä. Kuva: Katja Kähkönen.

Alla esimerkki kotoutujan kulttuurin ja vapaa-ajan palvelupolusta.⁴¹

Kotoutujan kulttuurin ja vapaa-ajan palvelupolku

Tampere.Finland • 43

41 Tampereen kaupungin kotouttamisohjelma 2021–2025. Huom. Kaaviossa mainitun Tampereen kaupungin Kulttuurikasvatusyksikkö TAITEn toiminta päättyi vuoden 2021 lopussa. Sen sisältökokonaisuuksien tekijät siirtyivät jatkamaan työtään Kaupunkikulttuuriyksikössä ja Historialliset museot -yksikössä vuodesta 2022 alkaen.

Kulttuurihyvinvoinnin palvelutarjotin

Kulttuurihyvinvoinnin palvelutarjotin on digitaalinen alusta, joka valmistuu vuoden 2023 loppuun mennessä. Kuntalaisen ja palveluohjausta tekevien ammattilaisten käyttöön tuleva kulttuurihyvinvoinnin palvelutarjotin on osa Pirkanmaan alueellista elintapaohjaustarjotinta. Tarjottimeen kootaan alueellisesti hyvinvointia ja terveyttä edistävä taide- ja kulttuuritoiminta yhteen edistään siten niiden saavutettavuutta. Tavoitteena on, että hyvinvointialue ja kaikki Pirkanmaan kunnat ottavat kulttuurihyvinvoinnin palvelutarjottimen aktiiviseen käyttöön, ja sinne päivitetään kattavasti ajantasaista tietoa alueen tarjonnasta. Tarjotin kehitetään osana Kulttuurihyvinvoinnin palveluohjaus Pirkanmaalla (KUPPI) -hanketta.

Pirkanmaan Kulttuuripankki

Pirkanmaan kulttuuripankki on digitaalinen alusta taide- ja kulttuuripalveluiden tilaajille ja tuottajille. Taide- ja kulttuuritoimijat vievät palvelunsa alustalle, josta tilaajat voivat hankkia tarpeisiinsa sopivia kulttuuripalveluja. Kulttuuripankki on kehitetty Kulttuuri ja taide virtaa -hankkeessa yhdessä neljäntoista kunnan kanssa. Tavoitteena on, että kaikki Pirkanmaan kunnat, hyvinvointialue sekä palveluita tuottavat sosiaali-, terveys-, hyvinvointi-, taide- ja kulttuurialan toimijat ottavat Kulttuuripankin käyttöön laaja-alaisesti.

5.2 Kulttuurihyvinvoinnin lähetemallit

Kulttuurihyvinvoinnin lähetteet kannustavat ja ohjaavat kulttuurin ja yhdessä tekemisen pariin. Lähetteellä ammattilainen ohjaa asiakkaan kulttuuritoimintaan tai -palveluun, josta asiakas saa tukea ja apua oman hyvinvointinsa tueksi. Kulttuuri-toimintaan osallistuminen lähetteellä on yleensä maksutonta.

Lähetteet nimetään tyypillisesti valitun painopisteen, esimerkiksi harrastamisen, hyvinvoinnin tai kulttuurin mukaan, ja niitä voidaan hyödyntää sekä räätälöitynä että kaikille suunnattuna toimintamallina. Esimerkiksi Tampereella neuvolapalveluissa on käytössä [harrastelähete](#) ja Punkalaitumella [hyvinvointilähete](#). Kulttuurilähetettä puolestaan pilotoidaan parhaillaan esimerkiksi Tampereella yli 60-vuotiaiden kanssa.

Kulttuurihyvinvoinnin palveluohjaus Pirkanmaalla (KUPPI) –hankkeen aikana sen toteuttajakunnat kokeilivat yleisimmin toimintatapaa, jossa asiakas saa lähetteen kulttuurihyvinvointi-palveluihin esimerkiksi sote- tai työllisyyspalveluiden työntekijältä. Lähetteellä voidaan ohjata lähitorin, kansalais-opiston, kirjaston tai muun pilotoinnin yhteydessä sovitun paikallisen kulttuuri- tai taidetoiminnan piiriin. Kohderyhmänä ovat useimmiten ikäihmiset, mutta toimintamalleja on kehitetty myös työikäisille, nuorille ja lapsiperheille.

Kulttuurihyvinvoinnin toimintamallit

Lähetemallit voivat toimia Kaikukortin tapaan hyvin alueellisina malleina. Lasten ja lapsiperheiden kohdalla läheteistä hyötyjät voidaan tunnistaa sosiaali- ja terveyspalvelujen ohella muuallakin, lasten arkisissa ympäristöissä kuten päiväkodeissa ja kouluissa. Tunnistamisen apuna voi toimia esimerkiksi [Lapset puheeksi -menetelmä](#). Tampereella neuvoloiden ja perhepalvelujen ohella harrastelähetteen jakamista onkin laajennettu niin, että varhaiskasvatuksen ohjaajat jakavat läheteitä päiväkodeissa asiakasperheille.

5.3 Taloudellisen tuen mallit: Kaikukortti ja Aktiivipassi

Taloudellisten toimintamallien tehtävä on tukea taloudellisesti vaikeassa tilanteessa olevien nuorten, aikuisten tai perheiden kulttuuriin osallistumista tai sen tekemistä. Tällaisia ovat esimerkiksi [Kaikukortti](#) ja [Aktiivipassi](#). Taloudellisen tuen malleja jaetaan useimmiten sosiaalipalvelujen, työllisyys- ja terveyspalvelujen kautta. Kaikukortti on mahdollista laajentaa alueelliseksi malliksi, ja se sopii luontevaksi osaksi palveluohjausta, kun käytössä on esimerkiksi [taloudellisen toimeentulon puheeksiotto- ja ohjausmalli](#). Tampereella on Kaikukorttikokeilu käynnissä vuoden 2022 loppuun saakka, jonka jälkeen mallista on tarkoitus tulla pysyvä käytäntö kaupungissa.

5.4 Kulttuurinen vapaaehtoistoiminta: Kulttuuriluotsi- ja kulttuurikaveritoiminta

Kulttuuriluotsi- ja kulttuurikaveritoiminnan tavoitteena on edistää kulttuurin ja taiteen sosiaalista ja taloudellista saavutettavuutta sekä tasavertaisia mahdollisuuksia kulttuurielämyksiin.

Toiminnassa koulutettu vapaaehtoinen lähtee tueksi ja seuraksi kulttuurikohteisiin ja -tapahtumiin. Toimintaan liittyy usein myös taloudellisen tuen malli, jossa kohteissa vierailu on vapaaehtoisen seurassa maksutonta tai normaalia edullisempaa. Nämä kulttuuriin osallistumista madaltavat toimintamallit on huomioitu mm. kuntien HYTE-kertoimen kulttuuri-indikaattorissa, joka sisältyy kulttuurin TEAviisari-tiedonkeruun kysymyksiin.

5.5 Toiminnan ohjaus- ja yhteistyömallit

Kulttuurihyvinvointitoiminnan ohjaus- ja yhteistyömalleja ovat esimerkiksi erilaiset työryhmät, yhteistyöryhmät, verkostot ja osaamisen levittämisen mallit.

Alueelliset, paikalliset ja toimijakohtaiset kulttuurihyvinvointisuunnitelmat

Kulttuurihyvinvointisuunnitelmat ovat yleisiä suunnittelu- ja kehittämismalleja. Niitä tehdään sekä alue- ja kuntatasolla että kohdennetuille ryhmille. Pirkanmaalla ensimmäinen alueellinen kulttuurihyvinvointisuunnitelma tehtiin vuonna 2017, ja käsillä oleva suunnitelma on sen päivitys.

Kuntien on suositeltavaa tehdä omat kulttuurihyvinvointisuunnitelmansa, ja pienemmät kunnat voivat yhdistää voimansa ja luoda yhteiset suunnitelmat. Pirkanmaan hyvinvointialueen sairaalapalveluihin suunnattu kulttuurihyvinvointisuunnitelma valmistuu vuoden 2023 loppuun mennessä osana Kulttuurihyvinvoinnin palveluohjaus Pirkanmaalla (KUPPI) -hanketta.

Henkilökohtaiset kulttuurihyvinvointisuunnitelmat ja kulttuurikirjaaminen

Henkilökohtaisen kulttuurihyvinvointisuunnitelman tai kulttuurisen henkilöprofiilin luomisen (RAI-LTC) avulla voidaan varmistaa yksilöllisten mieltymysten ja kiinnostusten huomioiminen sote-ympäristöissä asuvien ja palveluita paljon käyttävien arjessa. Henkilökohtainen kulttuurihyvinvointisuunnitelma laaditaan osana palvelu- ja hoitosuunnitelmia (PAHOSU). Suunnitelman toteutumista seurataan kirjaamalla kulttuuriseen toimintaan liittyvää asiakaskohtaista tietoa potilas- ja asiakastietokantoihin. Kirjata voi esimerkiksi taide- ja kulttuuritoimintaan liittyviä henkilökohtaisia toiveita, kulttuurista taustaa, kiinnostuksen kohteita ja mieltymyksiä sekä toiminnan aikana ja jälkeen tehtyjä havaintoja.

Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto esitteli toimintaansa SuomiAreenassa kesällä 2022. Kuva: Pilvi Kuitu.

Vapaaehtoisen kulttuurikirjaamisen mallin kehittäminen Pirkanmaalla

Vapaaehtoisen kulttuurikirjaamisen mallia kehitetään yhdessä kulttuurihyvinvointipalveluja tarjoavien, hyvinvointialueen, sote-palveluja tuottavien toimijoiden sekä niihin osallistuvien henkilöiden yhteistyönä. Mallin tavoitteena on tunnistaa ja kirjata kulttuurihyvinvointipalveluiden osana syntyviä myönteisiä vaikutuksia sekä toiminnan aikana havaittuja osallistujan vahvuuksia, osallistumisen tapoja, taitoja ja tarpeita. Kirjaukset perustuvat toimintaa ohjaavien ammattilaisten havaintoihin, osallistujan kokemukseen sekä heidän väliseensä keskusteluun. Kirjaaminen on vapaaehtoista ja siitä syntyvä dokumentti jää osallistujan omaan käyttöön. Osallistuja voi liittää kirjausdokumentin ja siinä koottua tietoa osaksi hoitoaan toimittamalla sen esimerkiksi omalle hoitavalle taholle.

Pirkanmaan sote-toimijat koulutetaan hyödyntämään Vapaaehtoisen kulttuurikirjaamisen mallia osana hoidon suunnittelua ja toteutusta. Kulttuurihyvinvointipalvelun tuottajalla on mahdollisuus kerätä kirjauksista syntyvää vaikutustietoa yleisellä tasolla niin, että vastaajia ei pystytä tunnistamaan. Mallin kehittäminen Pirkanmaalla aloitetaan vuoden 2023 keväällä osana THL:n koordinoimaa TOSI – Taidetta, osallisuutta ja sosiaalisia innovaatioita -hanketta. Vapaaehtoista kulttuurikirjausta on kehitetty alkujaan Parik-säätiön Kulttuurilla osallisuutta -toiminnassa Kouvolassa.

Arvokas vanhuus ARVA ry:n Minun ääneni -hankkeessa käytetään pensseleitä rentoutumiseen. Pensselöinnin taustalla soi osallistujien lempimusiikki, kuten ryhmässä Pirkanmaan Muistiyhdistyksellä keväällä 2022. Minun ääneni -hankkeessa kuntoutetaan muistia musiikin avulla. Hanke on suunnattu erityisesti muistisairaille ja heidän omaisilleen. Kuva: Mirka Nikkilä.

Kulttuuriosuuskunta Uulun perehdytti lapsia Olkahisen koululla maailman musiikkikulttuureihin. Uulun työpajoissa ja konserteissa keskiössä on osallisuus, monitaitaisuus ja luovuus. Kuva: Susanna Lyly.

Kulttuurikasvatussuunnitelmat

Kulttuurikasvatussuunnitelmiä tehdään yleisimmin varhaiskasvatukseen ja peruskouluun. Tällöin kyseessä on suunnitelma siitä, miten kulttuuri-, taide- ja kulttuuriperintökasvatusta toteutetaan osana kasvatusta ja opetusta. Päiväkodit ja koulut tekevät myös kirjastojen kanssa yhteistyöohjelmia, joiden tavoitteena on monilukutaito ja lukutaidon ja -innon edistäminen. Kulttuurikasvatussuunnitelma pohjaa kunnan omaan kulttuuritarjontaan ja kulttuuriperintöön sekä lasten ja nuorten omaehtoiseen toimintaan.

Kulttuurikasvatussuunnitelmasta voidaan käyttää muitakin nimityksiä, kuten esimerkiksi Lempäälässä Kulttuurirappuset (lapset ja nuoret), Ylöjärvellä Kulttuurikude (varhaiskasvatus), Valkeakoskella Kulttuuripolku (päivähoito, esiopetus ja perusopetus) ja Tampereella Taidekaari (varhaiskasvatuksen viisivuotiaat eli viskarit, esiopetus, perusopetus, erityisopetus ja valmistava opetus). Kulttuurikasvatussuunnitelmat voivat koskea myös toista astetta, muita ikäryhmiä tai koko elämäntaakka. Suunnitelma voi olla myös usean kunnan yhteinen, jolloin naapurikunnat voivat sopia yhteisistä sisällöistä tai toimintatavoista.

100 minuuttia kulttuuria - kulttuurihyvinvointisuositus

Vuonna 2017 valmistuneessa Pirkanmaan alueellisessa kulttuurihyvinvointisuunnitelmassa otettiin käyttöön 100 minuuttia taidetta -kulttuurihyvinvointisuositus. Tässä suunnitelmassa suositus laajennetaan muotoon 100 minuuttia kulttuuria. Jokaiselle ihmiselle suositellaan kulttuuriin ja taiteeseen osallistumista vähintään 100 minuutin ajan viikossa. Suositus koskee kaikenikäisiä ihmisiä. Jokaisella ihmisellä on vapaus itse määrittää, millaisesta sisällöstä hänen oma osallistumisensa kulttuuriin ja taiteeseen koostuu. Se voi koostua sekä taiteesta nauttimisesta kokijana että osallistumisesta taide- ja kulttuuritoimintaan tekijänä. Viikon aikana on hyvä tehdä molempia.

100 minuuttia kulttuuria -suosituksessa kulttuurilla ja taiteella tarkoitetaan toimintaa, jossa ihminen käyttää omaa luovuuttaan tai osallistuu luovaan toimintaan. Toiminta voi olla museossa, konsertissa tai teatterissa käymistä tai vaikka kirjan lukemista, kuorossa laulamista tai ohjattuun taidetoimintaan osallistumista. Kaiken ikäisille ihmisille tulee viestiä kulttuurin ja taiteen hyvää tekemistä vaikutuksista ja suositella harrastamaan niitä 100 minuuttia viikoittain.

Kulttuurihyvinvoinnin toimintamallit

Erityistä tukea osallistumiseensa tarvitsevien ihmisten mahdollisuuksista olla kulttuurin ja taiteen äärellä vähintään 100 minuuttia viikossa on huolehdittava. Tämä vaatii suunnittelua ja uudenlaista järjestämistä sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköissä. Työvälineeksi sopii monen-tyyppinen kulttuurikirjaaminen, kuten henkilökohtaiset kulttuurihyvinvointisuunnitelmat, Elämän puu -juliste tai kulttuurisen henkilöprofiilin luominen (RAI-LTC).

Elämä tarinaksi -kurssin tarinan hahmottelua ja muistiinpanoja Tampereen seudun työväenopistossa huhtikuussa 2022.
Kuva: Suvi Roselli.

Harrastamisen Suomen malli

[Harrastamisen Suomen malli](#) on opetus- ja kulttuuriministeriön toimintamuoto, jonka tarkoituksena on mahdollistaa jokaiselle lapselle ja nuorelle mieluisa ja maksuton harrastus koulupäivän yhteydessä. Pirkanmaalla lapsille ja nuorille tarjotaan Harrastamisen Suomen mallin mukaisia harrastuksia 18 kunnan alueella lukuvuonna 2022–2023. Kunnat järjestävät harrastustoimintaa perusopetuksen vuosiluokille 1.–9. Harrastukset tulee valita ja järjestää lasten ja nuorten kuulemisesta saatujen tietojen pohjalta. Avustus on myönnetty kunnille, mutta harrastusten järjestäjinä voivat toimia myös yksityisen tai kolmannen sektorin edustajat esimerkiksi urheiluseurat, kulttuuritoimijat, nuorisjärjestöt ja muut harrastustoimintaa järjestävät yhteisöt, joilla on osaamista lasten ja nuorten kanssa toimimisesta.

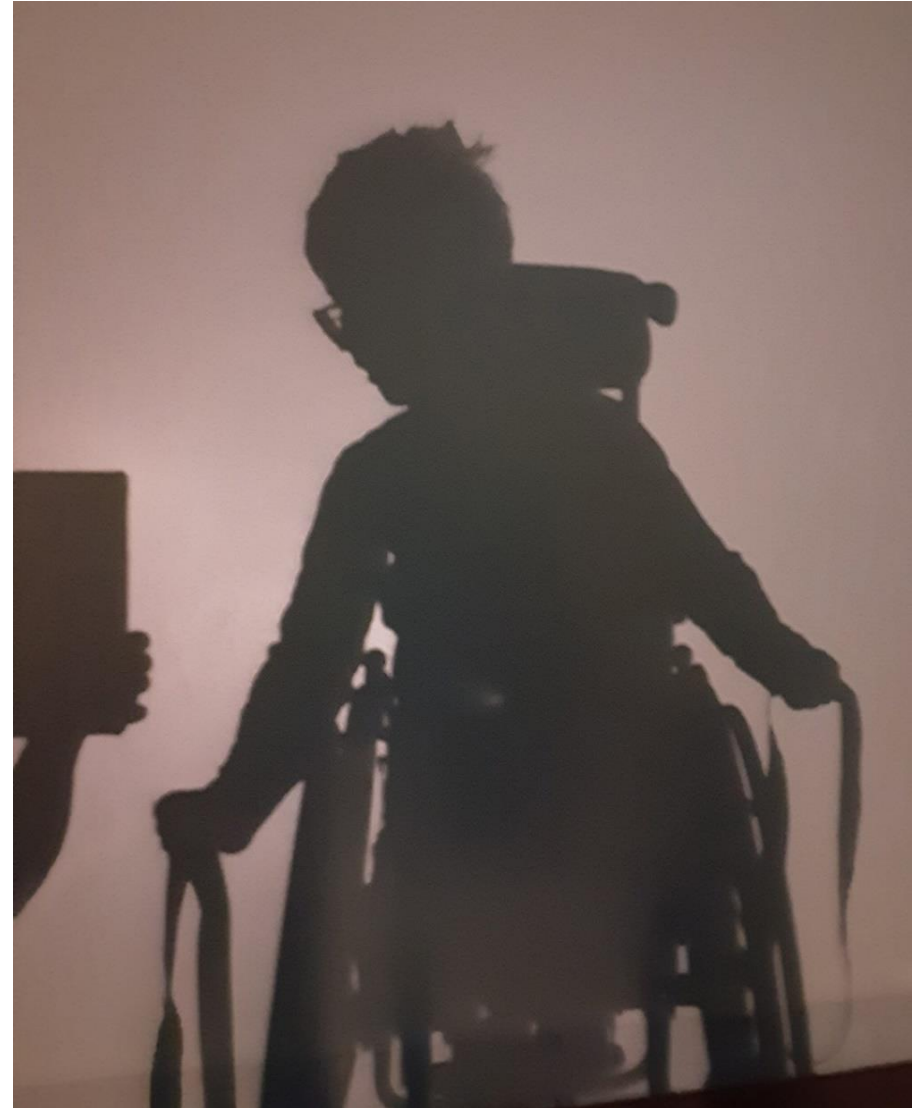
Alueelliset verkostot ja koordinaatio

Muita kulttuurihyvinvointitoiminnan ohjaus- ja yhteistyömalleja ovat esimerkiksi erilaiset alueelliset verkostot ja ryhmät kuten **Pirkanmaan Taikusydän -alueverkosto** ja Pirkanmaan kulttuurihyvinvoinnin asiantuntijaryhmä **Kultu**. Eri toimijoiden (hyvinvointialue, kunnat, kolmas ja yksityinen sektori, kulttuurikenttä) nimeämät kulttuuri- tai kulttuurihyvinvointikoordinaattorit ja heidän verkostonsa ovat myös hyvä esimerkki toimivasta yhteistyömallista.

Kulttuurihyvinvoinnin toimintamallit

Kohderyhmäkohtaista kulttuurihyvinvointiin keskittyvää verkostomaista yhteistyötä on suositeltavaa kehittää alueellisesti yli kuntarajojen, esimerkiksi ikäihmisten kulttuurihyvinvointiin tai kulttuuriseen nuorisotyöhön keskittyen. Kuntien sisällä puolestaan kulttuurihyvinvoinnin työryhmät tuovat yhteen eri alojen näkemyksiä ja edistävät yhteistyötä ja toiminnan suunnitelmallista, poikkihallinnollista toteuttamista.

Alueellisen **SOTEKU-koordinaation** rakenteiden luominen ja asiantuntijatoimen perustaminen hyvinvointialueelle on erittäin suositeltava ohjaus- ja yhteistyömalli. Lisäksi alueellisesti ja valtakunnallisesti vaikuttava malli on Kulttuurihyvinvoinnin osaamiskeskus, joka nimensä mukaisesti kokoaisi osaamista yhteen ja kehittäisi alueellista kulttuurihyvinvointitoimintaa pitkäjänteisesti yhteistyössä eri alojen ja toimijoiden kanssa.

Varjoteatteria Lempäälän Minä harrastan taidetta -kerhossa lokakuussa 2020. Kerho on suunnattu erityisen vaativan tuen pienluokkien oppilaille. Kuva: Katriina Nylund.

5.6 Taiteen ja kulttuurin menetelmiä ja toimintamalleja

Taide- ja kulttuurilähtöisessä toiminnassa voidaan hyödyntää moninaisesti eri taiteenlajeja kaikkien väestöryhmien parissa. Taide- ja kulttuurilähtöinen toiminta voi olla esimerkiksi

- draamallista työskentelyä
- luovaa kirjoittamista
- liikkeellistä ja kehollista työskentelyä
- tanssia
- musiikillista työskentelyä ja musisointia, musiikin tietoista kuuntelua
- työskentelyä kuvallisin menetelmin (esim. valokuvaus, maa-laaminen, piirtäminen, muotoilu)
- käsitöitä
- sosiaalista sirkusta
- eri taidelajeja yhdistävää työskentelyä, eli monitaiteista työskentelyä.

Usein toimintaa tuotetaan työpajoina, työpajasarjoina tai säännöllisinä harrastusryhminä. Toiminnalle tunnusomaista on matalan kynnyksen osallistumisen tukeminen, ryhmä- ja osallistujalähtöisyys, muokkautuvuus sekä taidemenetelmien moninainen käyttö suhteessa tavoitteisiin.

Yhteisötaiteella tarkoitetaan taidetoimintaa, jossa taiteen tekemisen keskiössä on osallistujat, heidän muodostama yhteisö sekä toisinaan laajempi ympäröivä yhteisö. Yhteisötaiteessa taidetta tehdään yhteisön ehdoilla, yhteisön jäsenten kanssa ja heitä varten. Taidetoiminnan mallina voi olla myös taideesityksen tai näyttelyn tuominen esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asumispalveluihin ja laitoksiin.

Taiteilijaresidenssi sote-palveluissa on toimintamalli, jota toteutetaan yhdessä taiteilijoiden ja sosiaali- ja terveystalvelujen kanssa. Se on pääsääntöisesti pitkäkestoista ja sopii erinomaisesti yhteisöille, joissa halutaan kehittää toimintakulttuuria ja työtapoja.

Työhyvinvointia tukevia taidelähtöisiä toimintamalleja hyödynnetään osana työyhteisöjen ja työterveyden palveluja. Niiden tavoitteena on vahvistaa henkilöstön työhyvinvointia- ja kykyä, tukea työyhteisön yhteishenkeä ja yhteistyötä sekä työntekijän yksilöllistä hyvinvointia.

6 Lähteet ja lukemisto

Ahokas, Jussi (toim.) (2021) Hyvinvointitaloudessa eteenpäin. SOSTEn julkaisuja 1/2021.

<https://www.soste.fi/hyvinvointitaloudessa-eteenpain/> Haettu 15.9.2022.

Aholainen, Mari ym. (2021) Miten taide vaikuttaa? Kulttuurisia näkökulmia hyvinvointiin ja terveyteen. Katsausartikkeli. Lääkärilehti 9/2021, vsk 76, 564 - 568.

<https://www.laakarilehti.fi/tieteessa/katsausartikkeli/miten-taide-vaikuttaa-kulttuurisia-nakokulmia-hyvinvointiin-ja-terveyteen/?public=29e7a5eeae789608f35becb2cc8ef7a4> Haettu 23.10.2022.

Anttila, Sara, Kuusisto, Eveliina & Siltanen, Kirsi (2022) Selvitys kulttuurihyvinvointipalvelujen toimintamalleista kunnissa ja perustettavilla hyvinvointialueilla 2022. Loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriö & sosiaali- ja terveysministeriö.

https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/54f048fe-910e-44ff-8ff3-398724dedf65/f6602728-c22d-4d43-86c5-13a3cbd2f747/JULKAISU_20220309065118.pdf Haettu 22.10.2022.

ArtsEqual-hankkeen STN-ratkaisukortit (2021)

https://www.artsequal.fi/fi/stn_ratkaisukortit Haettu 15.9.2022.

Elintapahojauksen tarkistuslista – työkalu elintapaohjauksen yhdyspintapalvelujen suunnitteluun ja valmisteluun.

Kansanterveyden neuvottelukunta, Rakenteet ja menetelmät - jaosto/ Elintapaohjauksen työryhmä.

<https://valtioneuvosto.fi/documents/1271139/132877911/ElintapahojauksenTarkistuslista.pdf/4e07bded-6dd0-61e4-f742-59d03252e998/ElintapahojauksenTarkistuslista.pdf?t=1662720718208> Haettu 15.9.2022.

Fancourt, D. & Finn, S. (2019) What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe (Health Evidence Network (HEN) synthesis report 67).

<https://apps.who.int/iris/handle/10665/329834> Haettu 15.9.2022.

Honkala, Nina (2017) Näkökulmia taiteen ja kulttuurin vaikutuksista oppimiseen. Sitran tietokortteja.

<https://www.sitra.fi/app/uploads/2018/02/taiteen-ja-kulttuurin-vaikutukset-oppimiseen-tietokortti-final.pdf> Haettu 15.9.2022.

Lähteet ja lukemisto

Honkala, Nina (2017) Näkökulmia kulttuurin ja taiteen talousvaikutuksiin. Sitran tietokortteja.

<https://kulttuurijataide.fi/wp-content/uploads/2019/01/Taiteen-ja-kulttuurin-vaikutukset-talouteen-tietokortti-09122018.pdf>

Haettu 15.9.2022.

Honkala, Nina & Laitinen, Liisa (2017) Näkökulmia taiteen ja kulttuurin tutkituista vaikutuksista. Sitran artikkelija.

<https://www.sitra.fi/artikkelit/nakokulmia-taiteen-ja-kulttuurin-vaikutuksiin/> Haettu 1.7.2022.

Houni, Pia, Turpeinen, Isto & Vuolasto, Johanna (2020) Taidetta! Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja. Taiteen edistämiskeskus.

Helsinki. <https://www.taike.fi/fi/kulttuurihyvinvointikirja> Haettu 15.9.2022.

Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030: Toimeenpanosuunnitelma. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:27.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163021> Haettu 15.9.2022.

Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030:

Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:14. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162913>

Haettu 15.9.2022.

Ilmola-Sheppard, Leena ym. (2021) ArtsEqual: Tasa-arvo taiteen ja taidekasvatuksen palveluiden suuntana. ArtsEqual-hanke.

<https://sites.uniarts.fi/documents/14230/0/artsequal+-+visions-raportti+-+verkkoon+-+2021+09+29.pdf/c1a26533-0106-e3cf-708f-d5d178deb21f?t=1632988514664> Haettu 9.8.2022.

Isola, Anna-Maria ym. (2017) Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 33/2017.

<https://www.julkari.fi/handle/10024/135356> Haettu 15.9.2022.

Isola, Anna-Maria & Nousiainen, Marko & Valtari, Salla (2020) Osallisuustyö välineenä heikommassa asemassa olevien vallan lisäämiseen. Teoksessa Lea Suoninen-Erhiö ym. (toim.)

Sosiaaliala uudistuu. Tietopohjan ja vuorovaikutuksen kysymyksiä. Huoltaja-säätiö, 165–188. <https://www.huoltaja-saatio.fi/wp-content/uploads/2020/12/SU-ia.pdf#page=165>

Haettu 22.9.2022.

Isola, Anna-Maria & Leemann, Lars (2021) Osallisuus on hyvinvoinnin ja terveyden osatekijä. Pääkirjoitus.

Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 58(4), 381–383.

<https://journal.fi/sla/article/view/112402> Haettu 22.9.2022.

Lähteet ja lukemisto

Jakonen, Olli & Lahtinen, Emmi (2019) Taide, kulttuuri ja hyvinvointi. Hallitusohjelman kulttuurin kärkihankkeen arviointi: prosenttiperiaatteen laajentaminen yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporen verkkojulkaisuja 53.

<https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/kulttuurin-karkihankkeen-arviointi>. Haettu 6.7.2022.

Jansson, Satu-Mari (2014) Mittaamattoman arvokasta? Taiteen ja kulttuurin vaikutustutkimuksia ja metodologioita.

Taideyliopiston KOKOS-julkaisuja 2/2014.

<https://taju.uniarts.fi/handle/10024/7001> Haettu 15.9.2022.

Hyttinen, Jenni (2022) Katsaus kulttuurihyvinvoinnin vaikutuksiin ja niiden mittaamiseen. Kulttuurihyvinvointia mittaamaan -hanke.

Joensuun kaupungin kulttuuripalvelut.

https://www.joensuu.fi/documents/144181/2168958/Katsaus+ku+lttuurihyvinvoinnin+vaikutuksiin+ja+niiden+mittaamiseen+2022_06_16.pdf/cac2cc59-44f0-a26f-2421-01848ef1e234 Haettu 9.8.2022.

Kanttinen, Lea & Karttunen, Sari (toim.) (2021) Yhteisötaiteen etiikka: tilaa toiselle, arvoa arvaamattomalle. Taideyliopiston

Teatterikorkeakoulu. <https://taju.uniarts.fi/handle/10024/7410>

Haettu 9.8.2022.

Kauppinen, Tapani (2022) Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on edelleen kaikkien asia. Esitys Satakunnan Hyte-foorumissa. https://satasote.fi/wp-content/uploads/sites/7/2022/11/Hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistaminen-on-edelleen-kaikkien-asia_Kauppinen_31.10.2022.pdf Haettu 9.11.2022.

Kestilä, Laura & Karvonen, Sakari (toim.) (2019) Suomalaisten hyvinvointi 2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

<https://www.julkari.fi/handle/10024/137498> Haettu 22.9.2022.

Kiilakoski, Tomi, Gretschel, Anu & Nivala, Elina (2012):

Osallisuus, kansalaisuus ja hyvinvointi. Teoksessa Anu Gretschel & Tomi Kiilakoski (toim.) Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa. Julkaisuja 118.

Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Helsinki, 9–34.

Kohti kestäväää arkkitehtuuria: Suomen arkkitehtipoliittinen ohjelma 2022–2025. Valtioneuvoston julkaisu 2022:1.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163757>. Haettu 6.7.2022.

Lähteet ja lukemisto

Kulttuuri ja taide hyvinvoinnin edistäjinä sosiaali- ja terveydenhuollossa, työelämässä ja koulutuksessa Terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan yhteistyöryhmän raportti ja jatkotoimenpide-ehdotukset. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:34. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161547/Rap_34_2019_Kulttuuri%20ja%20taide%20hyvinvoinnin%20edistajina.pdf. Haettu 5.7.2022.

Kulttuuriharrastamisen koetut vaikutukset – selvitys ja mittaristo (2022) Sivistysliitto Kansalaisfoorumi, Suomen Harrastajateatteriliitto, Suomen Nuorisosirkusliitto, Suomen Nuorisoseurat ja Nuori Kulttuuri & Suomen puhallinorkesteriliitto. <https://kansalaisfoorumi.fi/hankkeet/kulttuuriharrastamisen-koetut-vaikutukset-selvitys-ja-mittaristo/> Haettu 22.9.2022.

Kulttuurin aika on nyt ja aina. Kulttuurialan tulevaisuustyöryhmän ehdotukset seuraavalle hallituskaudelle. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2022:23. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164225> Haettu 22.10.2022.

Kuntien saavutettavuusopas (2017/2021). Kuntaliitto. <https://www.kuntaliitto.fi/tietotuotteet-ja-palvelut/verkkojulkaisut/saavutettavuusopas>. Haettu 5.7.2022.

Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2020–2023. Tavoitteena ikäystävällinen Suomi. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2020:29. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162455/STM_2020_29_J.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Haettu 6.7.2022.

Lahtinen, Emmi & Karttunen, Sari (2021) Moninaisuus taiteen ja kulttuurin alalla. Tietokortti 5. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. <https://www.cupore.fi/fi/tietokortit/moninaisuus-taiteen-ja-kulttuurin-alalla-seurantatiedon-kehittaaminen> Haettu 15.9.2022.

Laitinen, Liisa (2021) Taide nuorten tulevaisuustaitojen tukena. Tietokortti 1/2021. Taikusydän.

Laitinen, Liisa (2017) Näkökulmia taiteen ja kulttuurin terveysvaikutuksiin. Sitran tietokortteja. <https://www.sitra.fi/app/uploads/2017/11/Taiteen-ja-kulttuurin-vaikutukset-terveyteen-tietokortti.pdf> Haettu 15.9.2022.

Laitinen, Liisa (2017) Vaikuttavaa? Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelua. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 46. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. <https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166166.pdf> Haettu 15.9.2022.

Lähteet ja lukemisto

Laitinen, Liisa, Jakonen, Olli, Lahtinen, Emmi & Lilja-Viherlampi, Liisa-Maria (2020) [From grass-roots activities to national policies – the state of arts and health in Finland](#). Arts & Health 14:1 (2022), 14-31.

Lapio, Pauliina (2019) Yhteisölähtöinen taiteilijaresidenssi sosiaali- ja terveysalalla. Menetelmäopas. Kotka. https://storage.googleapis.com/turku-amk/2019/11/taike_residenssiopas_web.pdf. Haettu 9.8.2022.

Lehikoinen, Kai & Vanhanen, Elise (toim.) 2017. Taide ja hyvinvointi – Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen. Kokos-julkaisusarja 1/2017. Helsinki: Taideyliopisto. https://taju.uniarts.fi/bitstream/handle/10024/7104/Kokos_1_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y Haettu 27.6.2022.

Lilja-Viherlampi, Liisa-Maria (2007) ”Minunkin sisällä soi!” – musiikin ja sen parissa toimimisen terapeuttisia merkityksiä ja mahdollisuuksia musiikkikasvatuksessa. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 24. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166647.pdf>. Haettu 1.7.2022.

Lilja-Viherlampi, Liisa-Maria (2012) Taidetoimintaa vai terapiaa? Sairaala- ja hoivamusiikkityön lähtökohtia ja kehitystyötä. UAS Journal 1/2012. <https://uasjournal.fi/tag/musiikkiterapia/>. Haettu 1.7.2022.

Lilja-Viherlampi, Liisa-Maria & Rosenlöf, Anna-Mari (2019) Moninäkökulmainen kulttuurihyvinvointi. Teoksessa Ilona Tanskanen (toim.) Taide töissä – Näkökulmia taiteen opetukseen sekä taiteilijan rooliin yhteisöissä. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 256. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 20–39. URL: <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522167170.pdf>. Haettu 6.7.2022.

Mitä on moninaisuus? (2022) Kulttuuria kaikille -palvelu. https://www.kulttuuriakaikille.fi/moninaisuus_mita_on_moninaisuus. Haettu 5.7.2022.

Mitä on saavutettavuus? (2022) Kulttuuria kaikille -palvelu. https://www.kulttuuriakaikille.fi/saavutettavuus_mita_on_saavutettavuus. Haettu 5.7.2022.

Nussbaum, Martha (2011) Creating capabilities: the human development approach. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press. 2013 Political emotions: why love matters for justice. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.

Nuutinen, Teija, Laulainen, Sanna & Salonen, Arto O. (2021) Taiteilija-ammattilaiset kulttuurihyvinvoinnin toimijoina ikääntyneiden hoivayhteisöissä: kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Gerontologia, 35(3), 231–248. <https://journal.fi/gerontologia/article/view/102736/65356>. Haettu 5.7.2022.

Lähteet ja lukemisto

Paronen, Elsa ym. (2017) Kunnat hyvinvoinnin edistäjinä – hyvinvoinnin edistämisen näkulmia ja malleja. Teoksessa Inga Nyholm ym. (toim.) Tulevaisuuden kunta. Suomen kuntaliitto. Acta. Suomen kuntaliitto 264: 336–350.

Pirkanmaan nykytila-analyysi. Kohti sosiaalisesti oikeudenmukaista ja ekologisesti kestävää Pirkanmaata. <https://www.jyu.fi/fi/ajankohtaista/arkisto/2022/05/donitsitalous-ohjaa-suomen-kuntia-planeetan-rajoihin>. Haettu 1.7.2022.

Rissanen, Pekka (2019) Sosiaali- ja terveystalot Suomessa. Tiedosta arviointiin - tavoitteena paremmat palvelut. THL - Päätösten tueksi 2/2019. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137729/URN_ISB_N_978-952-343-298-7.pdf Haettu 16.8.2022.

Rosenlöf, Anna-Mari (2022) Kulttuurihyvinvoinnin rahoitus vakiinnutetaan vain toimintakulttuuria muuttamalla. Teoksessa Rahapuhetta taide- ja kulttuurikentältä. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu: Xamk Inspiroi 38. https://www.xamk.fi/wp-content/uploads/2020/03/rahapuhetta_taide_ja_kulttuurikentalta_2022.pdf Haettu 15.9.2022.

Ruusuvirta, Minna ym. (2021) Taiteen ja kulttuurin barometri 2020. Taiteilijat ja taiteen tekeminen kunnissa. Cuporen verkkojulkaisuja 67. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore ja Taiteen edistämiskeskus.

<https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/taiteilijat-ja-taiteen-tekeminen-kunnissa> Haettu 9.8.2022.

Ruusuvirta, Minna & Renko, Vappu (2022) Kuntien kulttuuritoiminnan tietoperustan kehittäminen: KULTTI-hankkeen esiselvitys. Cuporen työpaperieita 17. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.

<https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/tyopaperit/kuntien-kulttuuritoiminnan-tietoperustan-kehittaaminen> Haettu 6.9.2022.

Saukko, Niina ym. (2019) Kulttuuri kunnan toiminnassa 2019 hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen näkökulmasta. Tutkimuksesta tiiviisti 45/2019, THL.

<https://www.julkari.fi/handle/10024/138679> Haettu 22.10.2022.

Seppänen, Päivimaria, Behm, Minna-Maria & Taipale, Mona (2018) Näkökulmia kulttuurin etiikkaan ja laatuun sosiaali ja terveystalotissa. Kaakkois-Suomen Sosiaalialan Osaamiskeskuksen julkaisuja, Työpaperi 1:18.

www.socom.fi/wp-content/uploads/2018/10/Taiteen_laatu_ja_etiikka.pdf.

Lähteet ja lukemisto

Siltanen, Kirsi (2018) Kulttuurihyvinvointi poikkileikkaavana kokonaisuutena. Kulttuurisote -hankkeen Pirkanmaan loppuraportin koonti.
https://taikusydan.turkuamk.fi/uploads/2020/08/dd932d3e-kulttuurisote_pirkanmaa_loppuraportti_ks.pdf Haettu 16.8.2022.

Suomen donitsitaloushanke.
<https://www.donitsitalous.fi/suomen-donitsitaloushanke/>. Ks. myös Donitsitalouden työkalupakki,
<https://www.jyu.fi/fi/tutkimus/wisdom/donitsitalous>. Haettu 1.7.2022.

Suositus taiteen ja kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa (2018) OKM & STM. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161228> Haettu 30.8.2022.

Taikusydan (2019) Maailman terveysjärjestö WHO:n raportti taiteen ja kulttuurin terveysvaikutuksista.
<https://taikusydan.turkuamk.fi/uutiset/maailman-terveysjarjesto-whon-raportti-taiteen-ja-kulttuurin-terveysvaikutuksista/>. Haettu 15.6.2022.

THL, Hyvinvointi- ja terveyserot. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi>. Haettu 30.6.2022.

Tilles-Tirkkonen, Tanja ym. (2018) Uudet toimintamallit hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 55(4), 364–369.
<https://journal.fi/sla/article/view/76541> Haettu 30.8.2022.

Timonen, Veli-Pekka, Rotko, Tuulia & Kauppinen, Tapani (2022) Kulttuurihyvinvointi – vaikutusten mittaaminen hyvinvoinnin osoittajana. Työpaperi 10/2022. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL).
<https://www.julkari.fi/handle/10024/144105> Haettu 30.8.2022.

Tuisku, Katinka, Houni, Pia & Virtanen, Marianna (2016) Kulttuuri-toiminta työhyvinvoinnin ja luovien ideoiden lähteenä sosiaali- ja terveysalalla. Työelämäntutkimus 14 (2).
<https://journal.fi/tyoelamantutkimus/article/view/87015> Haettu 30.8.2022.

Tule luo taide 2019. Taiteen prosenttiperiaatteen laajentamisen kärkihankkeen (2016–2018) loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön raportteja 2019:9.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/16148/1/OKM_2019_9_%20Tule_luo_taide.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Haettu 1.7.2022.

Turunen, Jarno, Ansio, Heli & Houni, Pia (2018) Taidetoiminnan vaikutusten taloudellinen arviointi työyhteisössä. Helsinki: Työterveyslaitos & Taiteen edistämiskeskus.
<https://www.julkari.fi/handle/10024/137430> Haettu 5.10.2022.

Lähteet ja lukemisto

Työ, tuote ja taide, Taiteilija töissä SOTE:ssa ja HYTE:ssä (2019) Helsinki: TAKU. http://taku.fi/site/wp-content/uploads/2019/01/TAKU_opas_digi.pdf. Haettu 30.8.2022.

Violainen, Jutta (2015) Kulttuuriosallistumisen muuttuvat merkitykset. Katsaus taiteeseen osallistumiseen, osallisuuteen ja osallistumattomuuteen. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäatiö Cuporen verkkojulkaisuja 26. <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/jutta-violainen-kulttuuriosallistumisen-muuttuvat-merkitykset>. Haettu 1.7.2022.

Vuolasto, Johanna ym. (2020) Välillä tuntuu, että kukaan ei tiedä, miten isoissa kuvioissa liikkuu, Taiteen käytön, hyvinvoinnin ja osallistamisen kehittämissuunnitelman loppuraportti. Taiteen edistämiskeskus, Helsinki. <https://www.taite.fi/documents/10921/1314969/Taiteen+k%C3%A4yt%C3%B6n+ja+hyvinvoinnin+kehitt%C3%A4missuunnitelman+2015-2019+-loppuraportti/054cbc48-53c6-60fb-1750-9d572b6355ea>. Haettu 1.7.2022.

Lahtinen, Emmi, Jakonen, Olli & Sokka, Sakarias (2017) Yhdenvertaisuus ja saavutettavuus kulttuuripolitiikassa. Tietokortti 3. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. <https://www.cupore.fi/fi/tietokortit/tietokortti-3-yhdenvertaisuus-ja-saavutettavuus-kulttuuripolitiikassa> Haettu 22.10.2022.

YK:n kestävä kehityksen globaali toimintaohjelma Agenda2030. <https://kestavakehitys.fi/kestava-kehitys>. Haettu 1.7.2022.

Arvokas vanhuus ARVA ry:n Minun ääneni -hankkeen muistia kuntouttavissa laulajaisissa heiluteltiin huiskuliinoja yhteislaulun tahtiin Laikunlavalla kesäkuussa 2022. Laulajaiset oli tarkoitettu muistisairaille, heidän omaisilleen sekä kaikille muistista ja musiikista kiinnostuneille. Kuva: Mirka Nikkilä.

PIRKANMAA

Sote-uudistus